ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1971 / KOVAS - MARCH / Nr. 3(27) $0.75

H. Zemelis
1121 Oak Av.
Evanston, Ill. 60202

akiračiai

MEMORANDUMAS ALT POLITIKOS KLAUSIMU

Šio memorandumo tikslas yra atkreipti Amerikos lietuvių visuomenės dėmėsį, kad viena jos organizacijų ėmėsi kliudyti tolesnei efektyviai veiklai Simo Kudirkos reikalu ir trukdyti Baltijos klausimo išjudinimui Washingtone.

Lietuvos pasiuntinybėje Washingtone 1971 m. vasario 16 d. vakare, priėmimo metu man teko išsikalbėti su Amerikos Lietuvių Tarybos atstovais — jos pirmininku dr. K. Bobeliu ir p. E. Bartkum. Pasikalbėjime taip pat dalyvavo p. Arvydas Barzdukas. Pokalbis vyko anglų kalba. Aš papasakojau Bobeliui ir Bartkui, kad š. m. vasario 10 d. man paskambino p. Dan Marchisan, Pavergtųjų Tautų New Jersey Komiteto pirmininkas, ir pranešė, kad jis skambino Valstybės Departamento Baltijos stalui su klausimu kada, pagaliau, Baltijos valstybių klausimas bus iškeltas Jungtinėse Tautose. Dabar tam būtų pats geriausias laikas, nes dėl Brazinskų, Kudirkos ir Simokaičių kilo daug susidomėjimo šiuo klausimu. Baltijos stalo vedėjas p. Martin jam atsakė, kad tas klausimas nebus keliamas, nes Lietuvos Diplomatinė Tarnyba, Lietuvos egzilinės vyriausybės atstovai (sic) ir įvairios Amerikos lietuvių organizacijos tam yra priešingos. Marchisan sakėsi esąs tos žinios didžiai nustebintas ir jis niekaip negalįs suprasti, kodėl lietuviai yra nusistatę prieš šio klausimo kėlimą, ypač kad jie patys išgavo Kongreso vienbalsiai priimtą rezoliuciją 1965 ir 1966 m., raginančią Amerikos vyriausybę iškelti Baltijos klausimą Jungtinėse Tautose.

Aš paklausiau Bobelį, ar Marchisan pranešimas teisingas. Bobelis su Bartkaus pritarimu pripažino, kad jie prašė Valstybės Departamentą to klausimo nekelti. Amerikos Lietuvių Taryba esanti griežtai priešinga Baltijos klausimo kėlimui Jungtinėse Tautose, nes ten jis būtų nubalsuotas neigiamai ir tada Lietuvos atstovybės ir konsulatai būtų uždaryti. Šio klausimo iškėlimas pasitarnautų tik sovietams ir komunistams. Mes nesutikom su tokiu primityviu padėties supratimu ir klausėm, iš kur gi jie žino, kad tas klausimas būtų neigiamai nubalsuotas, ar Alta kada bandė sužinoti misijų prie Jungtinių Tautų nuomonės? Bobelis atsakė turįs libanietį draugą. Tada prašėm paaiškinti, kokiu būdu Baltijos klausimo iškėlimas Jungtinėse Tautose gali atsiliepti į Lietuvos atstovybių ir konsulatų padėtį, bet atsakymo negavom.

Toliau diskutuojant paaiškėjo, kad Alta taip pat yra priešinga ką nors daryti Kudirkos klausimu kas bet kokiu būdu implikuotų kritiškumą Valstybės Departamentui ar Amerikos politikai. Bobelis, o taip pat ir kiti Altos nariai esą įsitikinę, kad Kudirkos incidentas buvo nelaimingas įvykis, kuris nutiko tik dėl Pakrančių Apsaugos padarytų klaidų. Administracija ir Valstybės Departamentas čia esą nieku dėti ir todėl nereikia vyriausybę toliau spausti. Iš tikro, vyriausybės kritika išduoda kairiąsias tendencijas ir pažiūras. Pagal Bobelį visos Amerikai kritiškos pažiūros tuo pačiu esą kairiosios.

Jis taip pat davė suprasti, kad spaudimas į Valstybės Departamentą Lietuvos interesams nepasitarnautų. Atkreipus jo dėmėsį į labai realią galimybę, kad ateityje Amerikos lietuviams gali tekti susikirsti su Amerikos politika, jai siekiant santykių su sovietais išlyginimo ir pagerinimo ar pilnai bei galutinai priimant sovietų dominavimo Rytų Europoje status quo, Bobelis atsakė, kad Amerikos Lietuvių Taryba visada bus prieš bet kokią akciją, kuri nesutaps su Jungtinių Valstybių politika, nes tik Amerika yra pakankamai galinga išvaduoti Lietuvą ir todėl mes turim taip elgtis, kad vyriausybę ar Valstybės Depar-

(nukelta į 3 psl.)

turinyje

POKALBIS SU HELGE RINHOLM
Apie raudas ir sutartines, vėlines ir Joninės, apie Vilniaus studentus — kalbėjome lietuviškai, ir tik lietuviškai, su norvegu studentu, kuris metus praleido Vilniaus universitete.

ŽADA DAUGIAU SVIESTO IR TAIP PAT PATRANKŲ
Penkmečio plano Lietuvai apžvalgos antra dalis, šį kartą apie tai ko Lietuva negavo.

NAUJA RELIGIJA KURIA SAVAS LITANIJAS
Lietuvos gyvenimo momentai, kaip jie atsispindi jos periodikoje.

SUSIPAŽINIMUI: PETRAS VAŠKYS
Lietuviškosios pokarinės emigracijos kūrybos plėtotė seniai jau peržengė mūsų savanoriško geto ribas ir iš tiesų patys menkai susigaudom kokia įvairiapuse ji tapo. Štai vienas pavyzdys.

LIETUVA DEMOGRAFINĖS REVOLIUCIJOS ĮKARŠTY
Pateikiame Lietuvos demografo statistinį straipsnį apie gimimus, natūralų gyventojų prieaugį, migraciją ir kitus demografinius procesus, kurie intensyviai vyksta šiandieninėje Lietuvoje sparčios industrializacijos pasėkoje.

VALSTYBĖS DEPARTAMENTO RUPORAS
Amerikos Lietuvių Tarybos politika, kaip ją atspindi šiame numeryje pateiktas memorandumas, vis daugiau kam atrodo nepateisinamu keliaklūpščiavimu Valstybės Departamentui.

SKILTYS, LAIŠKAI

STUDENTŲ DVIDEŠIMTMETIS

BŪTINYBĖ PRALAUŽTI SUPANAŠĖJIMO DANGĄ

I

Kai 1951 m. pradėjo organizuotis Lietuvių Studentų Sąjunga JAV., naujosios išeivijos visuomenės struktūra dar buvo „nenusistovėjusi“: iš Lietuvos atsivežtos organizacijos neatsikūrusios, „vadovaujantys veiksniai“ toli.*) Visuomenė todėl nebandė prasidedančiam studentų veikimui primesti savųjų modelių, o gal buvo struktūriškai per silpna tai padaryti. Visuomenėje todėl, atrodė, studentiškai veiklai buvo daug galimybių, mažai ribų.

Amerikos visuomenė, net ir studentijai, tuomet neatrodė savimi patraukli ar kuriuo nors moraliniu ar intelektualiniu atžvilgiu užangažuojanti. Ji buvo vien aplinka medžiaginiam apsirūpinimui užsidirbti. Ši nuotaika iš dalies atspindėjo net ir jaunosios kartos lietuvių tuometinį svetimumą Amerikai, bet iš dalies ji buvo tikslus ir tuometinės padėties Amerikoje užfiksavimas. Amerika buvo bežengianti į Eisenhowerio erą. Joje iš tiesų buvo palyginti nedaug, bent pirmu žvilgsniu, kas galėtų moraliai ar intelektualiai angažuoti. Ameriką tuomet buvo lengva ignoruoti.

Buvo lengva ignoruoti ir amerikietiškąją studentiją: crewcutai, baltos kojinės, profesinė specializacija ir pasilinksminimai maždaug definuoja pagrindines jos tuometinio charakterio ribas. Daugeliu atžvilgiu ji primena šiandieninius gamtos mokslų specialistus iš Lietuvos, atvažiuojančius Amerikon papildyti savo studijų. Jie geriau „įtinka“ į 1952 negu į 1970 m. amerikietiškąją atmosferą. Kiekvienu atveju, lietuviškoji aplinka 1951 m., net ir neypatingai patriotiškam studentui, „turėjo daugiau dvasios,“ buvo iš esmės patrauklesnė, negu amerikietiškoji.

Lietuviškojoje studentijoje tuomet buvo galima dar apčiuopti apytikrį amerikietiškųjų ir lietuviškųjų įtakų balansą. Mokslas buvo įgijamas amerikietiškame universitete, — bendroji kultūrinė orientacija tebebuvo europietinė. Šitokie balansai, kada vienas elementas susikerta su jam priešingu, bet lygiai stipriu, nepajėgiančiu jo visiškai užslopinti, — dažnai būdingi kūrybiniams periodams. Tokio balanso įtampoje ir prasidėjo organizacinė naujosios išeivijos studentų veikla Amerikoje.

Dar du svarbūs to laikotarpio bruožai: ideologinės studentijos organizacijos tuomet dar tik buvo pradėjusios atsisteigti. Jos dar nedominavo nei studentiškos veiklos, nei studentų vaizduotės. O Lietuva buvo be galo toli nuo mūsų gyvenamos realybės, ir joje vyravo orientališkasis despotas.

II

Viena iš svarbiausių Sąjungos steigimosi laikotarpio problemų buvo, ar atsteigti iš seniau įprastą organizacijos formą, ar įkurti naują. Tradicinis modelis buvo studentų atstovybė, išrenkamas organas bendrajai reprezentacijai ir „politinei“ akcijai, kuriame studentai dalyvauja ne tiesiogiai, o tik per savo atstovus. Bendroji studentų veikla atstovų išrinkimu iš esmės ir pasibaigia. Pagrindinė veiklos gyvybė pasilieka ideologinėse organizacijose.

Nutarta ne atgaivinti senąją, bet steigti naują organizaciją. Ideologinės organizacijos dar beveik neegzistavo, daug kam atrodė, kad „mūsų per maža“, jog galėtume skaldytis, o kitiems — kad naujas kraštas savaime reikalauja naujų, iš tiesioginės patirties jame iškylančių organizacinių formų. Kiekvienu atveju, buvo parodyta novatoriškumo drąsa pačioje pradžioje. Toji drąsa, žinoma, būtų niekas ypatinga, jeigu savęs nepaklaustume: kiek gi organizacijų jaunoji karta Amerikoje sau pati *susikūrė*, ir kiek jų buvo jai, iš seniau egzistavusiųjų, *atgaivinta*?

Pradinis Studentų Sąjungos konceptas buvo: ne „organizacijų federacija“, bet „bendri visų namai, kuriems kiekvienas priklauso individualiai“. Buvo net manyta, kad gal Sąjungos ir pakaks, gal ji pati viena suteiks, ko jaunajai kartai tuomet lietuviškojoje visuomenėje reikėjo, gal ji bus generacijos „alternatyvioji kultūra“.

(nukelta į 12 psl.)

*) Mintys, pristatytos Šiaurės Amerikos Lietuvių Studentų sąjungos suvažiavime Clevelande 1970 m. Padėkos dieną.

ciniko užrašai

Kai suima tinginys ir nieko nebesinori veikti, užeina kartais noras kultūringai praleisti valandėlę — pasidairyti, ką kiti rašo. Ir užtinki tokių dalykų, kurių šiaip niekad nebūtum pastebėjęs.

Taip aną kartą atsiverčiau dvi praėjusiais metais Lietuvoje pasirodžiusias knygas — Donato Saukos studiją **Tautosakos savitumas ir vertė** ir Antano Baranausko **Raštus**. Pirmosios knygos mokslingose išnašose užkliuvo keletas iškalbingų mūsų liaudies gyvenimo fragmentų, o **Raštuose** krito į akį A. Baranausko dienoraštis.

Dvi kūmutės

Štai kokiu „nuoširdumu“, kokia, girdi, „gryniausiu lyrizmu persunkta poezija“ klega dvi kurį laiką nesimačiusios dzūkės kūmutės:

— Sveika gyva, kūmula, sesula. Tep seniai regėjomės. Dzievuli mieliausias, jau neatsimenu. Kap tu, kvietkeli, gėlala, gyveni? Kap tavo vaikeliai? Ar sveiki? O kap prisiegėlė? Kad tu žinotai, sesula, kap aš pasiilgau. Dzienas ir adzynas skaiciavau, kada mes pasregėsim, žodelį tarsim, paklegėsim.

— Oi, sesula, širdela, mano tu gegula, uogela! Ir aš pasiilgau. O kap tu gyveni? Ar sveika? Kap tavo vaikeliai? Moja, jau dzideli užaugo? O kap mano krikšto sunelis? Dzievuli tu brangiausias! Kap aš jo pasiilgau.

— Dzėkui, sesula, dzėkui, rūtela. Kad tu žinotai, kvietkeli, auga, sveiki. Geri vaikai, jei nepages. Oi, gėlala, sėskimės, paklegėsim, paporysim viena kitai savus vargelius, bėdelas.

Na, ir prasideda...

Kažin, kiek čia iš tikrųjų to „nuoširdumo“, tos „gryniausiu lyrizmu persunktos poezijos“ — ir kiek paprasčiausio plepumo, tuščiažodžiavimo, pletkų ir į mažybinius žodelius įvilktos vaidybos? Kitą dieną, žiūrėk, tos pačios gegulės uogelės viena kitą špygom užbadys...

„Romas ir Julija“

O štai liaudiškas romansas:

Abejoju, ar kam nors teko matyti, kai dzūkų bernas pagauna į glėbį merginą. Be blogos intencijos, šiaip sau. Žinia. Jauno kraujas ne vanduo. Norisi paglamonėti merginą, pajusti sveiko jos kūno šilumą. Dzūkė nebėga, jėga nemėgina išsprukti, nes žino, kad bernas skriaudos jai nepadarys. Ji ir pati noriai prisiglaudžia, ir kai ilgai bernas glamonėja, dzūkė randa kitą išeitį. Ji tiesiog prašo:

— Brolali, sakalėli, palaisk. Gana. Dar kas pamatys. Paskui juoksis. Apklegės.

— Sesula, gegula, nebijok, aš tau krivydos nepadarysiu, — teisinasi bernas. — Duok tavi pabuciuosiu.

— Brolali, neseka. Griekas. Kunigas spaviedzin nepriims.

Paspaudę vienas kitam šiltas rankas, nueina savais keliais.

Taigi, tik paspaudė vienas kitam rankas ir nuėjo savais keliais. Dzievuli tu mano, kas mergelės per skaistumas ir bernelio per švelnumas! Tik neaišku, kurių galų mergos klėties duris nakčiai branktu užsisklęsdavo, kodėl Veronikos į ežerą nubrisdavo...

Dienoraščio pavojai

Raštininkaudamas jaunystėje valsčiaus raštinėse, A. Baranauskas kurį laiką vedė (lenkiškai) dienoraštį, — jo paties žodžiais tariant, „išsamų mėnesio įvykių aprašymą“. Dienoraščio pradžioje jis išklostė ištisą eilę elgesio taisyklių arba, kaip pats sako, punktų, kurių įsipareigojo laikytis. Antrasis punktas buvęs štai koks: „Negerti degtinės ir kitų stiprių gėrimų, nes jie, susilpnindami protą, jį atbukina ir žmogų daro panašų į žvėrį, pagaliau sukelia įvairias ligas ir belaikę mirtį“. O septintasis: „Kasdien tuo pačiu metu keltis. Atsikėlus nusilenkti Aukščiausiajam, kad išlaikė man gyvybę praeitą naktį, nusiprausti, apsirengti ir žvaliai imtis rankų arba protinio darbo. Atliekamu nuo pareigų laiku skaityti naudingas knygas arba rašyti, kiek galint saugojantis dykinėjimo, kaip viso pikto šaltinio“.

Tiek apie tuos punktus. O dabar štai pluoštas dienoraščio ištraukų iš 1853 m. antrosios pusės:

Vakare truputį pauliojome ir buvome P. Petrovskio vardinėse. ...Vakare buvau P. Petrovskienės vardinėse. ...Šiandien sunkiai sulaužiau savo pirmą punktą ir užtat pasižadėjau daugiau to nedaryti. ...Truputį pauliojome. ...Buvau Naumiesty, pirkau seną gitarą. ...Vakare parvažiavo Raštininkas iš Tilžės, parvežė stygas gitarai, suderinau ją. ...Naktį juodos mintys. ...Ak, iš tikrųjų pamiršau, kad penktadienį man išsikėlė votis panosėje, todėl negaliu eiti į bažnyčią. O gal ir eisiu. Buvau bažnyčioje. ...Vakare pas Vachmistrą lošiau marijošių. ...Viršaitis nusigėrė. Lošiame proferansą. ...Vakare groju gitara, bandau groti ispanų stiliu. ...Važiuojame į pirtį Gorainiuose. Paskui gėrėme daug punšo. Užtat paskui man truputį sopėjo galvą ir, atsigulęs miegoti, vėmiau. ...Sopa galvą. Sukirtau su Ponu Venglevskiu savanoriškai negerti visą savaitę. ...Atvažiavo Ponas Freitakas. Išgėrėme 3 butelius porterio. ...Vėl su Freitaku gėrėme porterį. ...Sėdime iki 12-os nakties, plepėdami apie vaiduoklius ir visokiausius siaubus. ...Man sutaisė gitarą. ...Nebuvau bažnyčioje, bet Chaimo krautuvėlėje su Mokytoju ir Raštininku išgėrėme 3 butelius porterio, 1 chereso, ½ butelio angliško alaus. Arbatos buvo Kunigas Tiburcijus Rimkevičius. Lošėme marijošių. ...Smarkiai sulaužiau pirmąjį punktą. ...Lošiame proferansą iš poterių. Vakare grįžtame. Einame gulti. Sapnuoju visokias biaurybes, net pabundu iš siaubo ir vidunaktį beveik 2 valandas su žvake prasėdėjau. ... Nebuvome bažnyčioje, nes pasivėlinome. Todėl esu labai nusiminęs... Vakare lošiame marijošių. ...Buvau bažnyčioje, vos spėjau sumos pabaigai. ...Sutarėme padaryti degtinei gavėnią iki Kalėdų. ...Vakare ta proga, kad baigiasi metai, truputį praskalavome gerkles. ... Skaitau Šlėgelio „Gyvenimo filosofiją“ ir „Malviną“...

Taip, ir „Malviną“ — verksmingai sentimentalų širdies romaną — „Malwina czyli domyslnosci serca“...

Tenka abejoti, kad A. Baranauskas, vėliau tapęs oriu, kone rūsčiu, beveik asketišku vyskupu, būtų nudžiugęs, išvydęs viešai paskelbtus šitokius savo jaunystės „įvykius“. Reiškia, geriau dienoraščio nerašyti, nes gali tekti gailėtis. O jeigu jau kas nepajėgia atsispirti pagundai užfiksuoti istorijai taurią savo asmenybę ir kilnaus gyvenimo kroniką, patartina rašyti dienoraštį taip, kaip, paprastai, rašoma atsiminimai: ne koks buvai, bet kokiu save įsivaizduoji; ne kaip iš tikrųjų buvo, bet kaip norėtum, kad būtų buvę. Arba bent neduoti jokių apžadų.

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. • Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. • Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. • Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

NEUŽTENKA RAŠYTI

REIKIA TRUPUTĮ IR PASKAITYTI

Laiškų lietuviams gruodžio numeryje J. Jurevičius užsimena apie Lietuvos menininkų koncertus išeivijoje. Jis klausia tų koncertų rengėjų, kodėl jie nepasirūpina, kad iš Lietuvos dainininkai pirmiausiai nuvyktų į Sibirą padainuoti ten mūsų broliams ir sesėms. Jo klausimą vasario 3 d. *Drauge* pakartojo J. Daugl. (t. y. *Draugo* redaktorius J. Prunskis).

Žmonės paprastai klausia, kai ko nors nežino ar kai kas nors neaišku. Galvojame, jog ir šiedu vyrai taip pat neklausia tik šiaip sau „ant durniaus“, bet kad jie tikrai nežino atsakymo. Nes klausti tokius klausimus, žinant atsakymą, būtų gana demagogiška. Neabejodami, jog žurnalistas Jurevičius ir redaktorius Prunskis klausia nuoširdžiai, bandysime paaiškinti.

Galbūt, Jums jau teko girdėti, jog Lietuva nuo 1944 metų yra rusų vėl okupuota. Jei neteko girdėti, — galite apie tai sužinoti išeivijos lietuvių spaudoje. Sibire šiuo metu gali būti maždaug 100 000 lietuvių (tokius, bent, skaičius viešai skelbia ir *Akiračiai* ir Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas). Dauguma jų ten gyvena ne savo valia. Didelė Sibiro lietuvių dalis randasi sovietų kalėjimuose arba priverčiamo darbo stovyklose. Apie jų gyvenimą ir sąlygas taip pat galite rasti daug informacijos tiek lietuviškose (pvz. A. Rūkienės), tiek ir kitomis kalbomis parašytose knygose. Gyvenimas tenai nėra nei laisvas, nei malonus, ir koncertų niekam ten ruošti neleidžia. Bent truputį pasiskaitę apie Sibiro lietuvių gyvenimą, Judu sužinosite, jog apie koncertus tenykščiuose kalėjimuose ir priverčiamo darbo stovyklose galima tik sapnuoti.

Tautine drausme besirūpinantieji, šitokius „apsiaiškinimus“ paskaitę, galbūt, pagalvos, jog dalykai atrodo čia gan kvailai. Ir teisingai pagalvos, nes — koks klausimas, toks ir atsakymas!

Drausmės sargyboje.

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

VALSTYBĖS DEPARTAMENTO RUPORAS

Darbininkas (1971.III.5) tokia antrašte paskelbė vedamąjį, kuris gerai parodo faktišką išeivijos padėtį.

„Veikėjų dėl Lietuvos laisvės ryškėja labiau nei bet kada du sparnai. Jie lygiai siekia Lietuvos laisvės, bet nevienaip supranta kelius į ją. Tą skirtumą ypatingai išryškina pokalbis tarp keturių įžymių veikėjų, dviejų susijusių su Altos vadovybe, dviejų labiau su L. Bendruomene. Prieš akis yra pro memoria, atpasakojanti tą pokalbį, įvykusį Washingtone vasario 16.

Vienų kelias. — Pro memorijoj teigiama, jog Alto pirmininkas ir buvęs pirmininkas sakė kreipęsi į Valstybės departamentą, kad nebūtų duodama eigos Kongreso rezoliucijai 416, kuri skatino prezidentą Baltijos valstybių bylą kelti Jungtinėse Tautose.

Antrų kelias. — Kelti Baltijos valstybių klausimą, kur tik galima, kad jis nebūtų palaidotas tyloje, nes laikas veikia Lietuvos nenaudai, jei nebus laiko veikla neutralizuojama naujais šauksmais už laisvę prieš pavergimą. Antras kelias buvo pasirinktas vadinamo Rezoliucijai remti komiteto, pirmininkaujamo L. Valiuko ir sudaryto ne tik iš lietuvių, estų, latvių, bet ir iš amerikiečių.

Dabartinė Alto vadovybė žingsnį padarė toliau už savo pirmtakus: jei tada Altas rodė rezoliucijai opoziciją spaudoje, tai dabar aktyviai intervenavo patį departamentą, kad rezoliucija būtų nuslopinta.

Antrų kelias — tas antrasis sparnas yra radikalesnių siekimų. Reikalauja ofenzyvos, aktyvių politinių veiksmų iš JAV vyriausybės už Baltijos valstybių laisvę. Jis taria, kad Valstybės departamento politika, siekdama nuolaidom laimėti Sovietų palankumą, nėra palanki Lietuvos laisvės reikalui. Dėl to šio sparno žmonės aštriau ar švelniau šią politiką kritikuoja. Vadinama „nepripažinimo politika“ praktiškai esą laužoma, kaip tai parodė Kudirkos atvejis.

Pirmųjų kelias — išlaukimo ir susiderinimo su Valstybės departamento linija. Altas pasisakysiąs visados prieš tokią politiką, kuri nesutaptų su Amerikos politika.“

Darbininkas sakosi tuo tarpu susilaikąs nuo savo pasisakymo ir baigia tokiom išvadom: „Tai aiškus kristalizavimasis dviem sparnais. Kad tie sparnai susiglaustų, realių pastangų tam nematyti. Jų svoris bei įtaka priklausys nuo atramos lietuviškoje masėje.“

Pasakyta viskas labai aiškiai. Iš savo pusės mes tegalime pridurti šias išvadas: (1) ALTos valdyba tokį nutarimą padarė ne tik su kitais veiksniais nesitarusi, bet ir aiškiai išeidama prieš plačiosios visuomenės nusistatymą, nes Kongreso rezoliuciją 416 faktiškai rėmė visa išeivija; (2) ALTos valdyba, nutarusi siekti „susiderinimo su Valstybės departamento linija“, faktiškai pasidaro Valstybės departamento agentūra, arba ruporas. Kadangi Valstybės departamentas gina ir gins tik JAV interesus ir kadangi JAV interesai nesutampa arba nevisada sutampa su Lietuvos interesais, tai aišku, kad ALTos valdyba pirmoje vietoje pasiryžusi tarnauti JAV interesams ir tik tada Lietuvos interesams, kada tai sutaps su JAV interesais; (3) Kadangi ALTos valdyba iš surinktų aukų tik trečdalį ar ketvirtadalį (kaip pernai) skiria Vlikui, o kitus pasilieka sau, tai aišku, kad dauguma išeivijos suaukotų pinigų sunaudojama JAV interesams ginti. Tolimesnes išvadas skaitytojai pasidarys patys.

ALT PIRMININKO DEKLARACIJA

Dr. K. Bobelio kalbą, pasakytą Vasario 16 minėjime Klivelande, galima laikyti deklaracine dėl to, kad tai, berods, pirmoji naujo ALTos pirmininko vieša kalba. *Dirva* tai kalbai stambiom raidėm uždėjo tokią labai reikšmingą antraštę, matyt, išreiškiančią kalbos esmę: „Mūsų visų šventa pareiga yra Lietuvos laisvės kovai nekenkti“. Iki šiol žinojome, kad tai laisvės kovai kenkia tik Amerikos lietuviai komunistai, bet dabar ALTos pirmininkas davė suprasti, kad kenkia *visi* ir dėl to jis *visų* prašė daugiau nebekenkti. Tais žodžiais (tarp kitko, pasisavintais iš V. Vaitiekūno straipsnio) dr. Bobelis priminė mūsų visuomenei, jog mūsų buvusi ALTos vadovybė ar kurie kiti veiksniai taip sujaukė mūsų politiką, kad ta visuomenė reikia prašyti nebe pagelbon, o tik kad ji „nekenktų laisvės kovai“. Kągi, nebloga atestacija mūsų politikos vairuotojams.

Kyla klausimas, kaip tai atsitiko, kad tokia patriotiška mūsų visuomenė staiga pasidarė „laisvės kovų kenkėjai“? Nejaugi tokie gabūs mūsų politikos vairuotojai niekaip negalėjo jos nuo tokio žalingo posūkio sulaikyti? Ir pagaliau kas yra tie nevidonai, kurie mus taip sumaišė, kad ėmėm patys sau kenkti? Iš dr. Bobelio kalbos visiems paaiškėjo, kad didžiausi mūsų išeivijos priešai — nuo teisingo kelio nukreipėjai yra Amerikos liberalai. Tai jie mūsų kovotojus pavertė kenkėjais. Bet leiskime pačiam ALTos pirmininkui autentiškai pakalbėti:

„Todėl savaime aišku, kad šios liberalinės įtakos atsiliepia ir į mūsų lietuvišką gyvenimą. Dalis, komunizmą nepažįstančios idealistinės jaunesniosios generacijos, ir kai kurie mūsų suminkštėję vyresnieji, ar niekur nepritapę politiniai karjeristai yra pasidavę šių naujų idėjų skleidimui lietuviškoje plotmėje. Ir todėl, viena, aiškia, bekompromisine kryptimi riedėjusi Lietuvos laisvės kova staiga atsidūrė savo veiklos kryžkelėje. Kryžkelėje, kurią sukūrė laiko įtakoje įvykęs generacijų pasikeitimas, mūsų gyvenamos aplinkos įtakos sąlygos ir svarbiausia pačių komunistinės imperialistinės diktatūros strategų mesta koegzistencijos politika, paremta nekaltumo spalva apdengtu bendradarbiavimu ir tėvų šalies meilės sentimentais. Tai yra ypatingai propaguojama komunizmą nepažįstančių, nemačiusių ar nenorinčių pažinti šių dienų liberalų. Mūsų vadinamieji valstybininkai, kai kurių kitų vadinami bendradarbiautojai geriausiai telpa po naivių sąjungininkų titulu“ (*Dirva*, 1971. II.19).

Ypač įdomus tos ištraukos paskutinis sakinys. Iki šiol mūsų spaudoj „vadinamieji valstybininkai“ buvo laikomi didžiausiais patriotais, siekiančiais pirmoje vietoje nepriklausomos Lietuvos valstybės, o dabar dr. Bobelis ir juos laiko bendradarbiautojais, kurie „geriausiai telpa po naivių sąjungininkų titulu“ (Kreipiame skaitytojų dėmesį į įdomų visos citatos stilių ir kalbą). Kalbama apie sąjungininkus, bet nepasakyta kieno. Turbūt, Maskvos. Tai, mat, kokie tie mūsų valstybininkai.

Savo kalbą dr. Bobelis baigė mokykloje kadaise išmoktais Adomo Jakšto ir „klaipėdiečio“ Jurgio Zauerveino eilėraščiais, deja, jau primiršęs, kad Zauerveinas nebuvo nei klaipėdietis, nei mažlietuvis, o tik geras vokietukas nuo Hanoverio (apie antrojo Lietuvos himno autorių vis dėlto rei kėtų šį tą žinoti). Po patriotinių eilėraščių apie gražią lietuvių kalbą dr. Bobelis pridūrė dar tokį sakinį: „Ir aš viešai kviečiu Jungtinių Amerikos Valstybių Bendruomenę ir kitas centrines lietuvių organizacijas (Vliką? Ką dar?) įsijungti į Amerikos Lietuvių Tarybą“. Matyt, pirmininkas galvoja, kad tik tokiu būdu būtų galima išgelbėti mūsų visuomenę ir tas „centrines organizacijas“ nuo nekenkimo laisvės kovai, nes tik ALToje tas nekenkimas yra užtikrintas...

SOLIDARUMAS SU TAUTA

Tokia antrašte *Į Laisvę* (1970, Nr. 50) paskelbė vedamąjį, kuriame rašo: „Susigrupavimas tuo klausimu į du tarpusavyje kovojančius frontus, retoriški postringavimai užgožia dalykišką klausimo nagrinėjimą. Kraštutinumuose vieni pavojų visai nemato, antri juos taip išpučia, kad už fantazijos kalnų pasislepia tikrovė, į kurią kelias tačiau turi būti surastas“. Deja, visame vedamajame vien tik retoriški postringavimai, kaip „sovietų peršamas bendradarbiavimas... santykiai turi būti vedami rezistencinėje dvasioje... rezistencinis budrumas turi lydėti ir saugoti meilės lietuviui ir Lietuvai jausmus“ ir pn. O LFB deklaracija pareiškiama šitokiais žodžiais: „Lietuvių Fronto Bičiulių nusistatymas bendravimo su tauta klausimu yra aiškus, tvirtas ir nesikeičiąs nuo Lietuvių Fronto egzistavimo pradžios: *ištikimai esame solidarūs su lietuvių tauta*“.

Bet ar tai nėra klasiška tuščiažodžiavimo formulė? Retoriški postringavimai? Juk kas gi visoje išeivijoje nesisako, kad jis solidarus su tauta? Visi tuo giriasi nuo senų senovės. Bet tai juk tik žodis solidarumas. Tikras solidarumas turi reikštis realiais veiksmais, darbais. Taigi kokiais veiksmais LFB reiškia solidarumą tautai? Ar jie dedasi su tai,s kurie remia mūsų jaunimo grupių iš Amerikos ir Europos lankymąsi Lietuvoj, ar su tais, kurie tokį lankymąsi smerkia? Ar jie dedasi su tais, kurie džiaugiasi tautiečių iš Lietuvos galėjimu atvykti ir atvykusiems visaip padeda, sudaro sąlygas jų talentams pasireikšti (koncertuose ir kt.), ar su tais, kurie atvykusius vadina priešo agentais bei kitokiais juos niekinančiais žodžiais? Ar jie eina su tais, kurie džiaugiasi ir didžiuojasi kūrybiniais tautiečių laimėjimais, ar su tais, kurie kiekvieną gerą veikalą niekina už tai, kad jo prakalboje būna paminėtas Markso ar Engelso vardas, kaip tai buvo daroma vienoje bičiulio paskaitoje Katalikų mokslo akademijos suvažiavime Toronte?

Į Laisvę redakcija galėtų anketa atsiklausti visų bičiulių nuomonės tokiais ir panašiais klausimais ir tik tada galėtų gal atsakyti, koks bičiulių nuošimtis yra solidarus su tauta ir kaip jie tą solidarumą supranta. Iš minėto vedamojo matyti, deja, ne solidarumas, o tik gyrimasis solidarumu.

„DRAUGIŠKI“ GINČAI

Prieš Vasario 16 kasmet pradedami draugiški ginčai, kam skirti tą mėnesį surinktas aukas. Skelbiami atsišaukimai spaudoje, siuntinėjami laiškai asmenims bei organizacijoms. Šiais metais LB Taryba tą klausimą pakartotinai išsprendė šitaip: „Pats aukotojas apsisprendžia, kuriai Lietuvos laisvinimo institucijai jis auką skiria“. Čia turima galvoj Vlikas, Alta, Bendruomenė.

Vėliau Alta paskelbė atsišaukimą, kad Jungtinėse Valstybėse surinktos aukos siunčiamos tik jai, nepaisant aukotojų valios. Ir ALRK Federacija „skatino visus lietuvius“... savo aukomis paremti ALTo politinę veiklą. Komentuodamas tuos atsišaukimus, *Darbininkas* (1971.II.9) rašė:

„Paskaičius tuos raštus pirma išvada: mūsų veiksniai dėl „suderinto veikimo“ tariasi kaip amerikiečiai su sovietais nusiginklavimo konferencijoje — kas metai skelbia, kad susirenka „veiklos derinti“ ir išsiskirstę veikia nesuderintai, kad kitais metais vėl galėtų garsintis renkąsi „veiklos derinti“. Antra: įprasta jau, kad nesusiderina; mažiau įprasta, kad Altas savo aplinkraštį siunčia ne tik savo skyriam, bet ir LB apylinkėm per LB centro valdybos galvą. Tur būt, nebūtų laikoma nuoširdaus bendradarbiavimo ženklu, jei LB centro valdyba savo reikalavimus siuntinėtų Alto skyriam, apeidama Alto valdybą.“

MEMORANDUMAS ALT POLITIKOS KLAUSIMU

(atkelta iš 1 psl.)

tamentą nenuteiktume mums nepalankiai. Alta laikysis Valstybės Departamento pageidavimų. Jis ragino Barzduką ir mane prisiderinti prie Altos pažiūrų, nes joms esą visi Amerikos lietuviai pritaria, gi mūsų pažiūros esančios tik kairiosios mažumos. Mane prašė: „Mažeika būk geras...“

Įdomu tačiau pastebėti, kad, nors Altos atstovai tvirtino esą jų pažiūroms pritaria visi Amerikos lietuviai ar bent jų didelė dauguma, Alta tų savo nuomonių viešai neskelbia. Neseniai įvykusioj konferencijoj New Yorke, kurioje dalyvavo JAV Lietuvių Bendruomenė, Vlikas, Alta, Batunas, Piliečiai Susirūpinę Simu, Amerikos Lietuvių Akcijos Komitetas ir kt., Altos atstovai apie tokią jos politiką nė neužsiminė. Gi dabar pasirodo, kad iš tikro ši organizacija yra sąmoningai nutarusi nebendradarbiauti ir nepadėti tiems, kurie nori tęsti akciją dėl Simo Kudirkos. Čia verta prisiminti, kaip Alta priešinosi Batuno žygiams ir Valiuko Rezoliucijų Komiteto veiklai.

Pažiūros, kurias Alta atstovauja, ypač kada jos pristatomos Valstybės Departamentui, gali ne tik sužlugdyti ateities pozityvias pastangas, bet ir pavojingai susilpninti Lietuvos valstybės pripažinimą. Jau dabar Valstybės Departamentas mums draugingiems ir Lietuvos laisve interesuotiems amerikiečiams atsako Altos argumentais, kad mes, Amerikos lietuviai, esame priešingi Baltijos klausimo iškėlimui Jungtinėse Tautose ir kad mes visai nesistengiam ardyti dabartinį status quo.

Pagaliau jokia grupė ar organizacija neturi teisės surišti gyvybinius Lietuvos interesus ir jos likimą su kurio kito krašto savais interesais, nors tas kraštas ir būtų mums draugiškas. Vien tik paveikiu spaudimu galima Lietuvos klausimą išjudinti. Gi kolaboracija niekados negali būti pateisinama.

Antanas B. Mažeika

1971 m. vasario 21 d.

A. B. Mažeika yra gimęs JAV, o dr. K. Bobelis ir E. Bartkus gimė ir užaugo Lietuvoje. — Akiračių redakcija

Naujausios šio šimtmečio masinės religijos gamintojai nusprendė, jog ir Vilniui reikia kokio nors stebuklo. Šitoks stebuklas ir buvo pagamintas praeitą žiemą Maskvoje, biurokratų raštinėse. Lietuviškai, ir kitomis broliškomis kalbomis, buvo labai iškilmingai visiems naujosios religijos tikintiesiems pranešta, jog... Vilnius apdovanotas Lenino ordenu.

Tokio stebuklo sulaukus, tikinčiuosius apėmė didžiulis džiaugsmas. Džiaugtis teko visų rūšių tikintiesiems, neišskiriant nei literatų ir menininkų. *Literatūros ir meno* 1970 m. 49-me numeryje pareiga atsidžiaugti teko Jonui Lapašinskui, poetui, *Jaunimo gretų* redaktoriui.

Tokios didelės laimės nepergyvenusiems mūsų skaitytojams šitoks džiaugsmas sunkiai įsivaizduojamas. Todėl bent dalį jo perduosime paties J. Lapašinsko žodžiais:

...Na o už viską svarbiau yra tai, kad Tave, Vilniau, myli visi, kas tuose namuose gyvena. Myli visa Lietuva. Tavo jaukumu ir grožiu gėrisi svečiai. Ir Tavo garsas sklinda plačiai po Tarybų šalį, po visą pasaulį. Ir nebe senojo — skurdo ir klasinės nelygybės miesto, o naujojo — Socialistinio Vilniaus — garsas ir šlovė. Stebina Tavo jaunatviškas entuziazmas, žmonių darbštumas ir sutarimas. Juk niekas kitas, o tos mylinčios žmonių širdys ir darbščios rankos, išpuošusios ir išgražinusios Tave, Vilniau, pirma laiko įvykdžiusios penkmečio užduotis, ir prisegė prie Tavo krūtinės šviesųjį Lenino ordiną. Jų darbštumu Tu nusipelnei šio garbingojo apdovanojimo, ir teisėtai didžiuokis juo. Ir Tu kasmet augsi, dar ryžtingiau šalinsi trūkumus, besipainiojančius kelyje į ateitį, išstumsi visus atžagareivas ir sunkumus. Ir tiems, kas gyvens Tavyje dar po keleto penkmečių, Tu, šiandieninis mūsų gražusis mieste, tapsi sunkiai beatpažįstamas — būsi dar gražesnis ir jaukesnis. Lenino vėliava šaukia Tave į naujus žygius ir į naujas pergales...

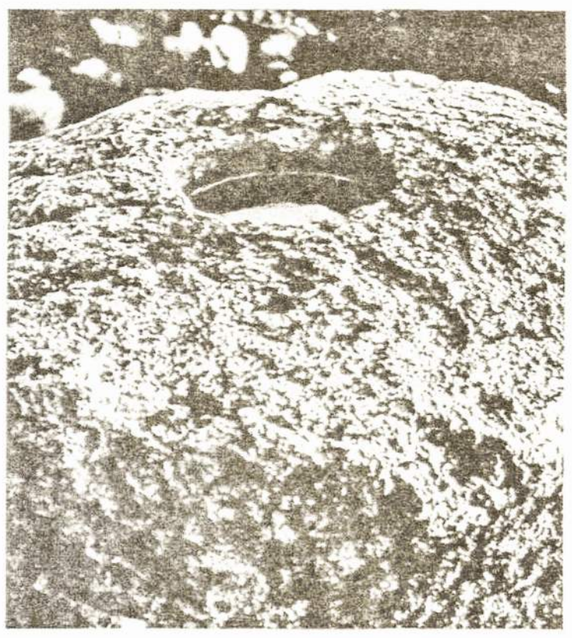

1970 m. prie Šilalės buvo atrastos senos pagoniškos šventyklos liekanos. Manoma, kad tai slapta šventykla iš XVI-XVII a. Nuotraukoje — šios šventyklos aukūro akmuo.

Vot tiebie i „litieratura" i „mianas". naujos religijos poteriai — ilgi ir nuobodūs. Pusė laikraščio puslapio paskirta vien „šlovės segiojimui prie Vilniaus krūtinės". Tuščiažodžiavimas, atrodo, apmokamas rubliais — kapeikos lieka tik pensijoms.

J. Lapašinskas, manome, sąmoningai šiuos savo poterius gamino eksportui. Lietuvos tikintiesiems, pavyzdžiui, reikėtų rašyti, „visi, kurie" gyvena", ne „visi, *kas* gyvena", „tiems, *kurie* gyvens", ne „tiems, *kas* gyvens", ir t. t. Tačiau valdininkams, kurie užsiima šitokio tuščiažodžiavimo statistika, bus lengviau išsiversti į savą „liežuvį", ir paskelbti, jog ir padėkos už ordeną planas buvo viršytas 17%.

O buržuaziniams nacionalistams, galbūt, įdomus bus ir naujausias J. Lapašinsko Vilniaus istorijos išradimas: „Ir Tavo tikroji jaunystė prasidėjo ne tada, XIV amžiuje, kai Gedimino valia senoliai lietuviai čia surentė akmenų pilį, o neseniai, kai mūsų amžiaus darbo žmonės, grublėtomis rankomis virš Tavo bokštų iškėlė raudoną Pavasario vėliavą".

Tokius išradimus tikrai reikėtų užpatentuoti...

LIETUVOS SPAUDOS APŽVALGA

NAUJA RELIGIJA KURIA SAVAS LITANIJAS

Kovo 1 d. Vilniuje įvykęs Lietuvos respublikinės profsąjungų tarybos plenumas atleido P. Dobrovolskį iš Profsąjungų tarybos pirmininko pareigų, jam perėjus „į kitą darbą". Koks tas „kitas darbas" spauda neskelbia. Plenume nauju pirmininku paskirtas K. Mackevičius. Plenume dalyvavo Lietuvos K. P. antrasis sekretorius V. Charazov.

Kovo mėn. įvykęs kompartijos suvažiavimas taip pat „nebeišrinko" P. Dobrovolskio į partijos CK narius. Partijos CK-te P. Dobrovolskis buvo nuo 1958 metų, o nuo 1964 m. taip pat buvo kandidatu į CK prezidiumo narius. Jis paliktas tik revizijos komisijoje. „Išvalymo" priežastis neskelbiama.

Kovo 2 d. Vilniaus kompartijos plenumas atleido K. Mackevičių iš pirmojo sekretoriaus pareigų, kadangi jis paskirtas profsąjungų pirmininku. Pirmu sekretorium „išrinktas" P. Griškevičius.

Plenume dalyvavo antrasis sekretorius V. Charazov.

Stoviu gražus, tvirtas, aukštas,
petingas —
Tiltas nuo žemės iki pačios saulės —
stoviu pačiame žemės viduryje,
skleisdamas saulėtus šypsenos
spindulius
į visas keturias žemės puses —
komunistas —
žmogus —
aš...

(Eduardas Mieželaitis, *Tiesa*, 1971.III.3)

Gera gyventi premijuotiems poetams. Įkvėpimo nepritrūksta niekur ir niekad. Net ir barzdą skutant. Pasižiūri į veidrodį — koks aš gražus, tvirtas, aukštas, petingas. Ir liejasi poezija eilėmis — grakščiomis, šmaikščiomis, trumpomis, pelningomis...

Į Kauno politechnikos instituto stacionarinį („full time") skyrių pernai buvo paduota 2638 pareiškimai. Įstojo 2060 žmonių: 676 moterys ir 1384 vyrai.

Pagal socialinę padėtį, įstojusieji pasiskirsto taip: darbininkų vaikai — 877, tarnautojų — 771, kolūkiečių — 412.

Pagal tautybę: lietuvių — 1779, rusų — 202, žydų — 33, lenkų — 16, ukrainiečių — 14, gudų — 9, vengrų — 1.

Didžiausias konkursas buvo į Inžinerinės ekonomikos fakultetą: 2.16 į vieną vietą. Mažiausias konkursas — į elektrotechniką: 0.77 į vieną vietą. Populiariausia specialybė — visuomeninio maitinimo organizavimas ir technologija (4.6 į vieną vietą), nepopuliariausia — liejimo mašinos ir technologija (0.2 į vieną vietą) Iš stojančių 173 turėjo dviejų metų gamybinę praktiką, jų tarpe 45 su gamyklų stipendijomis. Septyni iš stojančiųjų vidurinę mokyklą baigė aukso ar sidabro medaliais.

Pagal šią *Mokslo ir technikos* (1970 m., nr. 12) žinutę, lietuviai sudaro 86.4% visų būsimų ininierių.

Mykolas Kuzmickas, ENIMS. Vilniaus filialo staklių optikos laboratorijos viršininkas *Moksle ir technikoje* (1970 m., nr. 10) aprašo savo įspūdžius iš kelionės Vakarų Vokietijoje. Gan ilgame ir nuosaikiame straipsnyje jis tarpkitko rašo:

— Nors daug dėmesio skiriama techninei pažangai, tačiau teko matyti ir kurijozų. Lankantis firmoje „Ernst Leitz", niekam nekėlė abejonių, kad, surenkant fotoaparatus ir tikrinant jų kokybę, reikia automatizuoti darbo operacijas. Tačiau šias operacijas rankiniu būdu atliko kvalifikuoti darbininkai. Pasirodo, kad darbo automatizavimui prieštaravo profsąjunga, kadangi nebuvo išspręstas klausimas, kur įdarbinti darbininkus, automatizavus šias operacijas.

Mes nei kiek neabejojame, jog M. Kuzmickas rašo nuoširdžiai ir kad jam tikrai taip atrodo. Ir visdėlto sunku nepastebėti savotiškos ironijos, jog žmonėms, ilgesnį laiką gyvenantiems socialistinėje santvarkoje, atrodo kurioziška, jog profsąjunga gina, ir gana sėkmingai, darbininkų interesus. Mums, čia už kapitalizmą „galvos guldantiems", atrodo, jog būtų kurioziška, jei profsąjunga neginty darbininkų reikalų.

Tačiau, vargu, ar čia derėtų iš ko nors juoktis ar kam nors priekaištauti, nes panašios ironijos nemaža ir mūsų pačių tarpe. Apie demokratiją lietuvių išeivijoje daugiausiai (ir garsiausiai!) kalba kaip tik tie, kuriems atrodo kurioziški pasiūlymai, kad išeivijai galėtų atstovauti (kad ir ALToje) demokratiškai išrinkti atstovai. Iš senelių partijų per Atlantą atsivežti įgaliojimai neatrodo kurioziški...

Tokia jau dvidešimtojo šimtmečio savybė — žodžiai ir sąvokos dažnai tampa bereikšmės. Tiek šioje, tiek ir anoje balos pusėje...

Kovo 11 d. *Tiesa* rašo, jog Klaipėdos bandomoji laivų remonto įmonė „pastaruoju laiku pajuto tikrą elektros badą, ir todėl turime pristabdyti naujų įrengimų montavimą ir prijungimą. Įmonė gauna elektros energiją tik vienu kabeliu, kuris smarkiai perkrautas. Dėl tos priežasties kai kuriuos cechus reikia pervesti į trečią pamainą, o tai iš karto mažina darbo našumą. Mūsų manymu, reikia pastatyti papildomą transformatorių, kurį jau esame įsigiję, bet... kabelis mums užplanuotas tik 1972 metais."

Šitokioje politikoje sunku patarti, kas būtų geriau — ar kabelis be plano, ar planas be kabelio...

Iki šiol ši įmonė remontavo vidutiniuosius žvejybos tralerius, o šiemet pradeda remontuoti kito tipo ir daug didesnius laivus. Kokie tie „kito tipo" laivai, *Tiesa* nerašo.

Spalio mėnesį Mažeikiuose atiduota naudojimui nauja 1.300 vietų vidurinė mokykla. Mokykla turėjo būti baigta šią vasarą, tačiau dėl blogos darbų kokybės statyba buvo laikinai sustabdyta. Šis įvykis buvo su dideliu pasitenkinimu komentuotas išeivijos spaudoje tų laikraštininkų, kurie rašydami apie Lietuvą, paprastai atrenka vien propagandiniai naudingas žinias apie blogą gyvenimą (blogas statybas, prekių trūkumą, netvarką, biurokratų sauvalivimą, nusikaltimus, vagystes).

Šią žinutę paminime ne todėl, kad ji būtų labai reikšminga, bet vien todėl kad būtų parodyta, kaip lengva save apgaudinėti ir linksminti iš komunistinės spaudos atrinktomis savikritikos žinutėmis. Skaitant išeivijos spaudoje visą šitokią rūpestingai atrinktą blogo Lietuvos gyvenimo „informaciją", verta nepamiršti ir tai, jog negerovės, apie kurias paprastai užsimena *Tiesa* yra tos, kurioms pašalinti jau imtasi priemonių. O be to, nuolatinis dėmesys vien tik aprašymams, kurią dieną kurioje krautuvėje pritrūko silkių ar degtukų, parodo dar ir tai, kad tokią informaciją rankiojantieji nesugeba Lietuvos gyvenime pamatyti nei daug reikšmingesnių įvykių, nei daug svarbesnių problemų.

Pernai pagaliau buvo baigta, vėžio žingsniu statyta Vilniaus-Kauno autostrada. Šiuo metu statybininkai pradėjo Žemaičių plento (Kaunas - Klaipėda) rekonstrukciją. Iki 1975 metų numatoma baigti jo dalį nuo Kauno iki sankryžos su Šiaulių - Tilžės plentu. Šią žiemą pradėti žemės sankasos ir gelžbetoninių pralaidų darbai Cinkiškio ruože.

Taip pat pertvarkomas ir Vilniaus - Ukmergės plentas, kuriame taip pat numatytos dvi perskirtos važiuojamos dalys.

Sausio mėnesį baigtas statyti tiltas per Dubysą ties Seredžiumi. Įpusėti plento nuo Šiaulių iki sankryžos su Žemaičių plentu platinimo ir tiesinimo darbai. Plentas, iki šiol ėjęs pro Kelmės miesto centrą, dabar miestą aplenkia.

Iš kitų kelių statybų paminėtinas dar šiuo metu statomas naujas Vilniaus - Trakų plentas.

Bendrai, naujų kelių statybai pinigų Maskva neskiria. Kelių statybos vykdomos remonto arba modernizacijos priedanga.

(ZVR)

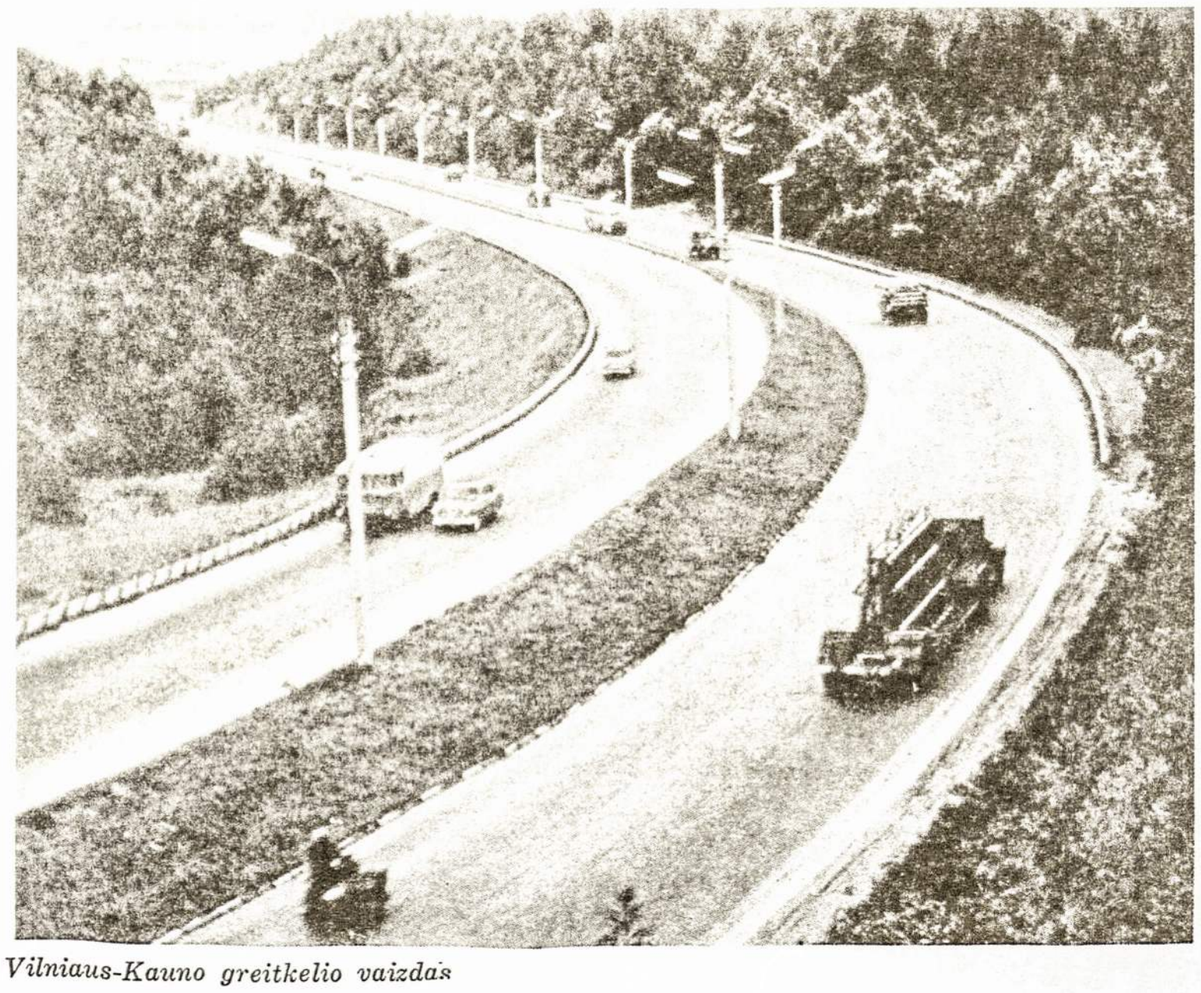

Vilniaus-Kauno greitkelio vaizdas

PENKMEČIO PLANAS

ŽADA DAUGIAU SVIESTO IR TAIP PAT PATRANKŲ

Praeitame numeryje apžvelgėme naujo sovietų penkmečio planus Lietuvai. Šį kartą norime atkreipti dėmesį į kai kuriuos šiandieninio ūkinio, ekonominio ir kultūrinio Lietuvos gyvenimo klausimus, kurie plane arba nepaliesti, arba tik dalinai tesprendžiami.

TOLIMESNIS MIESTŲ AUGIMAS

Vienas iš įdomesnių klausimų yra, kaip naujasis planas paveiks tolimesnį Lietuvos miestų augimą? Kaip žinia, jau šiuo metu miestuose gyvena truputį daugiau negu pusė visų Lietuvos gyventojų. Praeitų penkių metų bėgyje miesto gyventojų skaičius padaugėjo maždaug 278000, gi kaimo sumažėjo 100 000 žmonių. Nežiūrint, kad dėl darbo jėgos trūkumo ir kitų priežasčių pramonės gamybą plėsti šį

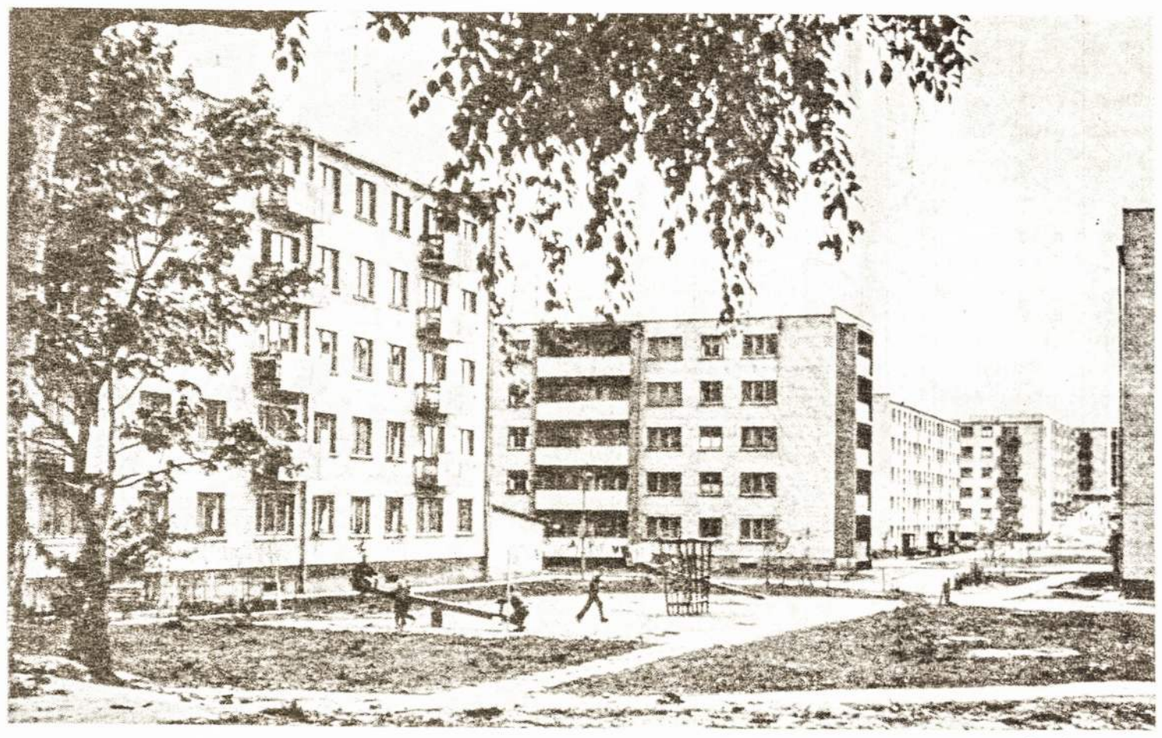

Naujas gyvenamasis rajonas Ukmergėje, kurioje vis dar trūksta butų aprūpinti sparčiai augančios pramonei darbininkus.

penkmetį numatoma lėčiau (46-49%) negu praeitą penkmetį (70%), miestų augimas ir kaimo gyventojų mažėjimas atrodo bus maždaug toks pat, kaip ir praėjusių penkių metų laikotarpyje. Nemažai darbininkų ras darbo buitinio aptarnavimo srityje, kuri Lietuvoje dar vis atsilieka nuo Sov. Sąjungos vidurkio.

1964 metais Lietuvos planuotojai nustatė penkiems didiesiems Lietuvos miestams optimalius dydžius: Vilniui: 400,000 — 425,000, Kaunui: 370,000 — 390,000, Klaipėdai: 175,000 — 180,000, Šiauliams ir Panevėžiui — po 100,000. Buvo nutarta šių miestų augimą sulėtinti ir neleisti jiems perviršyti nustatyto optimalaus dydžio. Miestų gyventojų didėjimą buvo nutarta nukreipti į penkis naujus regioninius centrus: Alytų, Marijampolę, Jurbarką, Plungę ir Uteną. Apie tai, kad didieji Lietuvos miestai nelabai linkę klausyti planuotojų nutarimų, jau esame rašę („Neramūs miestai", *Akiračiai*, 1970, nr. 5, 19). 1970 metais jų gyventojų skaičiai jau buvo gan priartėję prie plane numatytų ribų (skliausteliuose pateiktas palyginimas, nuošimčiais, su 1965 m.):

Vilnius	371,700	(126.6%)
Kaunas	306,200	(113.6%)
Klaipėda	139,900	(116.9%)
Šiauliai	92,800	(122.6%)
Panevėžys	73,500	(127.4%)

Vilnius numatytą gyventojų skaičių jau, turbūt, bus pasiekęs. Plane numatyta toliau plėsti „daug metalo nereikalaujanti" mašinų pramonė, taip pat daugiausia sukoncentruota Vilniuje. Todėl nėra jokios vilties sulaikyti Vilniaus augimo, kad jis sekančių dešimties metų laikotarpyje neperaugtų pusės milijono gyventojų ribos.

Iš kitų numatytų penkių regioninių centrų (Alytaus, Marijampolės, Utenos, Jurbarko ir Plungės) šį penkmetį numatomos didelės statybos Utenoje. Ji šį penkmetį turėtų labai smarkiai paaugti. Neabejotinai toliau augs Alytus, kuriame jau ir šiuo metu pramonei labai trūksta darbo jėgos. Iškėlus numatytą naftos valyklą iš Jurbarko į Mažeikius, Jurbarko augimas ir liks tik planuose. Tačiau Mažeikių gyventojų skaičius per sekantį penkmetį gali beveik padvigubėti. Plane numatyta plėsti trąšų ir cemento gamyba, todėl toliau smarkiai augs Jonava, Kėdainiai ir Naujoji Akmenė.

KELIAI IR GELEŽINKELIAI

Šiuo metu viešo naudojimo kelių Lietuvoje yra viso 33,800 kilometrų. Šis skaičius liko beveik nepasikeitęs per paskutinį dešimtmetį. Iš viešo naudojimo kelių, 13.900 km yra su kieta danga. Per metus kieta danga naujai padengiama apie 500 km kelių. Visus kelius padengti kieta danga, dirbant tokiu tempu, truks apie 20 metų. Žymesnės naujų kelių statybos penkmečio plane nenumatyta. Žemaičių plento dalį — nuo Kauno iki sankryžos su Šiaulių — Tilžės plentu — tikimasi paversti autostrada. Tačiau apie tai perdaug nesigarsinama, lygiai kaip neskelbiama ir kiek laiko truks Vilniaus-Ukmergės plentą modernizuoti į autostrados tipo kelią.

Naujų geležinkelių per visą sovietinės okupacijos laikotarpį nepastatyta, išskyrus keletą privažiavimų į didesnius fabrikus (pvz., Akmenės cemento gamyklą). Kai kurios atšakos buvo perduotos naudoti įmonėms, todėl bendro naudojimo ilgis, palyginus su 1940 m., net truputį sumažėjo ir šiuo metu yra 2015 km. Lietuvos geležinkelių tinklas, palyginus su Vakarų Europa, yra gana retas, tačiau jis yra žymiai tankesnis už Sov. Sąjungos. Todėl Vilniaus valdžiai iki šiolei ir nepavyko gauti Maskvos leidimo naujiems geležinkeliams tiesti, nežiūrint, jog tai sovietinį režimą parodo labai nepalankioj padėtyje, palyginus su naujų geležinkelių statyba nepriklausomoje Lietuvoje.

Lietuvos spaudoje buvo nemažai rašyta apie reikalą atstatyti I-jo Pasaulinio karo metu sugriautą Alytaus-Varėnos geležinkelio liniją, sujungiant sparčiai augantį Alytaus miestą geležinkeliu su Vilniumi. Penkmečio plane šios geležinkelio linijos atstatymo nėra. Nėra plane ir antros Lietuvai labai reikalingos Kazlų Rūdos-Jurbarko-Tauragės linijos, kuri būtų antra geležinkelio linija, jungianti Vilnių ir Kauną su Klaipėdos uostu.

Smarkiai augant pramonei Utenos mieste, Panevėžio-Utenos-Švenčionėlių siaurasis geležinkelis nebepajėgia pervežti reikalingo krovinių kiekio. Iki šiol Maskva šiam reikalui nepritarė (žiūr. *Akiračius*, 1971 m. 1, 25). Sekantį penkmetį pagaliau numatyta dalis šio siaurojo „geležinkeliuko" nuo Švenčionėlių iki Utenos paversti plačiuoju.

Lietuvoje taip pat norėta elektrifikuoti ir judriausią Vilniaus-Kauno geležinkelio liniją. Maskvos sutikimo ir čia kolkas nėra, nors šį geležinkelio ruožą, atrodo, pamažu ruošiamasi ateityje elektrifikuoti: šiuo metu mediniai pabėgiai pakeičiami gelžbetoniniais. Plane numatytas Vilniaus geležinkelio mazgo elektrifikavimas tereiškia tik tiek, jog bus elektrifikuotos Vilniaus priemiestinės geležinkelio linijos iki N. Vilnios ir iki Lentvario. Žodžiu, geležinkeliams naujame penkmečio plane skirta tik dalis to, kas buvo prašyta.

KULTŪRA IR ŠVIETIMAS

Kalbėti apie tai, ką penkmečio planas numato kultūros srityje, nėra labai prasminga jau vien dėlto, kad kultūra, skirtingai nuo daugelio kitų sričių, paprastai nėra „planuojama". Be to, nėra įmanoma kultūros pilnai išmatuoti nei rubliais, nei skaičiais. Planai ir skaičiai tačiau turėjo praeityje ir, be abejo, ateityje turės nemažos įtakos Sov. Rusijos valdomų kraštų kultūriniam gyvenimui.

Išlaidos švietimui ateinantį penkmetį numatytos maždaug tokios pat, kaip kad ir per praėjusius penkius metus. Tokiu būdu naujų mokyklų statyba vyks maždaug tais pačiais tempais. O tai reiškia, kad mokyklų patalpų trūkumas pamažu mažės, bet tęsis dar žymiai ilgiau negu penkis metus. Lietuvos švietimo specialistai, nagrinėdami penkmečio planą, užsiminė, jog po penkių metų bus pastatyta pakankamai naujų mokyklų panaikinti kai kuriose miestų mokyklose dar tebesančias trečias pamainas.

Faktas, jog apie antros pamainos panaikinimą mokyklose dar iš viso nekalbama, o tikimasi panaikinti *tik trečią pamainą*, ant visos šitos partijos naujo penkmečio gražbylystės užpila daug šalto vandens. Praėjus 30 metų po antro „išvadavimo" iš „buržuazijos", „kapitalizmo" ir

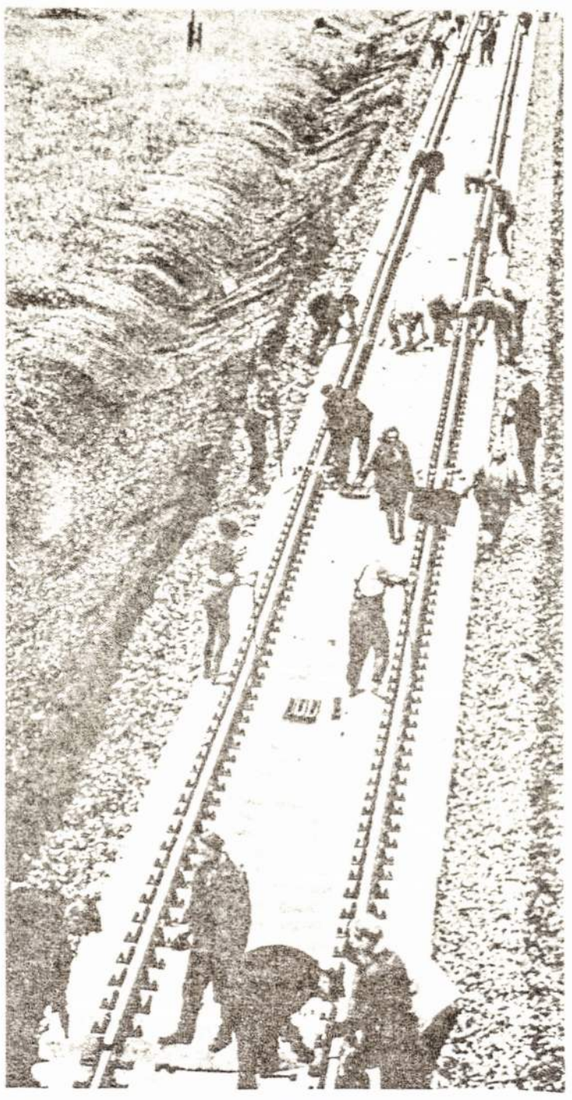

Vilniaus-Kauno geležinkelio linija gauna gelžbetoninius pabėgius, bet siekta šios linijos elektrifikacija plane nepatvirtinta.

visokių kitokių baisybių, daugelis Lietuvos moksleivių dar negalės lankyti visą dieną vieną pamaina veikiančių mokyklų, kaip kad lanko mokyklas neatsilikusių kraštų moksleiviai.

Ryšium su naujo penkmečio svarstymais, Lietuvos spaudoje neteko pastebėti užuominų apie didesnių kultūrinių pastatų ar naujos aukštosios mokyklos — Kultūros instituto Klaipėdoje — statybą. Šiems reikalams lėšų plane, atrodo, nenumatyta. Tiesa, kai kurių aukštųjų mokyklų statyba vyksta vietinėmis lėšomis. Gan sparčiai statomi naujo Inžinerinės statybos instituto Vilniuje pastatai. Šiuo požiūriu laimingesnės yra mokyklos, kurios neturėjo savų pastatų. Vilniaus universitetas gi turi tenkintis tuo, ką jam paliko jo 400 metų istorija. Tiesa, ir universitetas gavo naują knygų saugyklą — po dviejų skandalingai apleistos ir pergrūstos senosios knygų saugyklos gaisrų. Šiuo metu gi statomi dideli Ekonomikos fakulteto rūmai lyg ir liks vienintele didesne netik šio, bet ir visų praėjusių penkmečių universiteto statyba.

Didelės įtakos techniškai išsivysčiusių kraštų gyvenimui turi televizija. Plane labai aiškiai pasakyta, jog per sekančius penkis metus visus didesnius miestus ir respublikų sostines turi pasiekti antra, spalvota centrinės (t. y. Maskvos) televizijos programa. Vietinių spalvotų televizijos laidų Lietuvoje nėra ir dar greit nenumatoma. Todėl geresnės kokybės ir techniškai tobulesnės Maskvos televizijos laidos ateityje žada kaskart dažniau į lietuviškos šeimos gyvenimą pro „žydriuosius ekranus" įvesti rusų kalbą. Ši naujojo penkmečio pažadų dalis, turbūt, ir yra pati nemaloniausia nerusiškoms Sov. Rusijos valdomoms tautoms.

KASDIENINIO GYVENIMO PAŽADAI

Naujas planas gyvenamuosius namus statyti žada taip pat sparčiai, kaip ir praeityje. O tai reiškia, jog būtų trūkumas bus dar gana aštrus ir po penkių metų.

Darbininkų atlyginimą planas žada padidinti apie 20 % .Tačiau, į šį „faktinį" atlyginimą įskaičiuotos ir tokios pajamos, kaip nemokamas gydymas, mokslas ir pan. Kasdieniniame žmonių gyvenime, atrodo, svarbesnis būtų geresnis buitinis aptarnavimas ir kasdieninio vartojimo prekių gausumas. Vartojimui skirtų prekių planas žada apie 30% daugiau. Tačiau — šie planai pagrįsti daugiausia darbo našumo pakėlimu lengvojoje pramonėje. O pramonės automatizavimas ir darbo našumo kėlimas — tai, deja, vis sritys, kuriose nelabai kaip sekėsi ir visiems praeities planams.

Išskirtinai, 1972 metais žadama 20 % pakelti atlyginimą dviem gana skurdžiai atlyginamom grupėm — mokytojams ir gydytojams. Penkmečio gale žadama labai mažas kolūkiečių pensijas sulyginti su pramonės darbininkų pensijomis. Ir dar viena labai įdomi smulkmena — žadama didesnės pašalpos daugiavaikėms šeimoms. Atrodo, jog partijai truputį rūpesčio kelia nuo 1965 metų pradėjęs smarkiai mažėti rusų tautos natūralus prieauglis.

Pažadų ir užsimojimų penkmečio plane labai daug. Prabėgomis palietėme tik kaikuriuos iš jų — praeitą kartą daugiau informaciniai, šį kartą truputį kritiškiau. Kaip seksis vykdyti planus gyvenime, — parodys ateitis. Baigiant, jeigu reikėtų visus pažadus apibūdinti vienu sakiniu, tiksliausias apibūdinimas, galbūt, būtų — tiek pat patrankų ir truputį daugiau sviesto.

Zenonas Rekašius

GYVENTOJŲ DINAMIKA LIETUVOJE

LIETUVA DEMOGRAFINĖS REVOLIUCIJOS ĮKARŠTY

„Gyventojų pasiskirstymo dinamika Lietuvoje“ — tokiu pavadinimu P. Gaučas analizuoja Liaudies ūkyje — *(1970 rugpiūtis) paskelbtame savo straipsnyje Lietuvos gyventojų etnografinę kaitą. Persispausdiname šio straipsnio ištraukas ir iliustracijas AKIRAČIŲ skaitytojams, kurie skaudžiai pasigenda kiek žymesnio dėmesio Lietuvai kitoje išeivijos spaudoje.*

Gyventojų pasiskirstymo kitimui Lietuvos teritorijoje per praėjusį dešimtmetį (1959-1968 m.) lemiamą vaidmenį turėjo gyventojų migracija, nes jos saldo žymiai viršijo natūralų gyventojų prieaugį tiek miestuose, tiek ir kaimuose. Dėl spartaus kaimo gyventojų kėlimosi į miestus kaimuose gyventojų skaičius per šį laikotarpį sumažėjo 208,2 tūkst. žmonių, t. y. vidutiniškai po 12.6 ‰ kasmet. Šis mechaninis sumažėjimas 2,6‰ buvo didesnis už kaimo gyventojų natūralų prieaugį.

Tuo laikotarpiu kaimo gyventojų skaičius dėl migracijos sumažėjo visuose rajonuose, išskyrus Vilniaus ir Kauno, kuriuose kasmet padidėdavo atitinkamai 10‰ ir 7‰. Didžiausias gyventojų mechaninis sumažėjimas (po 15-23‰ kasmet) būdingas rajonams, esantiems Baltijos ir Žemaičių aukštumų srityse, mažiausias — Vidurio Lietuvos žemumoje (8-13‰) ir Pietryčių Lietuvoje (7-10‰). Pajūrio žemumoje (8-13‰) ir Pietryčių Lietuvoje (7-10‰). Pajūrio žemumos rajonuose šis sumažėjimas artimas respublikos vidurkiui (13-15‰). Vadinasi, gyventojai daugiau išsikeldavo iš kalvotų, turinčių blogas sąlygas žemdirbystei, rajonų. Išimtį sudaro Dzūkijos rajonai, esantys Pietryčių smėlėtoje lygumoje. Žemaitijos kaimo gyventojų kėlimasis į miestus, išskyrus Latvijos pasienį, suintensyvėjo tik paskutiniaisiais metais, tuo tarpu aukštaičiai, kaip minėta, sparčiai kėlėsi į miestus dar iki 1959 metų.

Miestų gyventojų skaičius dėl mechaninio prieaugio per šį laikotarpį padidėjo 259.4 tūkst., arba vidutiniškai po 20,7 ‰ per metus. Šis padidėjimas 1,5 karto viršijo miestų gyventojų natūralų prieaugį. Migracijos procesuose lemiamas vaidmuo priklausė vidaus migracijai — 84% miestų gyventojų mechaninio prieaugio sudarė gyventojai, atvykę iš respublikos kaimo vietovių.

Didelis mechaninis prieaugis būdingas Vilniui (24‰), Kaunui (21‰), Klaipėdai (27‰), Šiauliams (24‰) ir ypač Panevėžiui (41‰). Iš bendro miestų gyventojų mechaninio prieaugio šiems miestams teko 194,4 tūkst., arba 74,9‰. Panašus, ar net didesnis mechaninis prieaugis, kai kuriuose sparčiai augančiuose vidutiniuose miestuose, kaip Jonava (73 ‰), Alytus (54‰), Kėdainiai (37‰), Utena (32‰). Daugelyje mažų miestų, kuriuose nebuvo vystoma pramonė, gyventojų skaičius dėl migracijos sparčiai mažėjo (net po 20-30‰ kasmet). Didžiausias mechaninis gyventojų sumažėjimas buvo Troškūnuose — 32‰.

Gimimai. 1959-1968 m. laikotarpiu Tarybų Lietuvoje gimimų rodiklis sudarė vidutiniškai po 19,8‰ per metus. Miestuose ir kaimuose gimimų rodiklis beveik lygus — atitinkamai 20,0‰ ir 19.7 ‰ Kaimuose šis rodiklis mažiausias Aukštaitijoje (15-18‰), ypač šiaurės-rytų rajonuose: Ignalinos — 15,4‰, Biržų ir Zarasų — po 15,7, Švenčionių — 15,8, Kupiškio — 16,4, Utenos — 16,5‰. Dzūkijoje ir Pietų Sūduvoje jis pakyla iki 20-22‰, o Žemaitijoje — iki 22-28‰. (išskyrus šiaurinius rajonus — apie 20‰). Aukščiausias rodiklis buvo Klaipėdos (27,0‰) ir Šilutės (28,7‰) rajonuose.

Gimimų rodiklis kasmet, ypač nuo 1962 m., mažėja. Jei 1969 metais Lietuvoje jis sudarė 23‰, tai 1968 metais — tik 17,6‰. Kaimuose jis sumažėjo nuo 22,4 iki 17,1‰, t. y. 5,3‰, o miestuose — nuo 23,8 iki 18,1‰, arba 5,7‰. Kaimo vietovėse gimimų rodiklis 1968 metais, palyginus su 1959 metais, sumazejo visuose rajonuose (daugelyje rajonų jo mažėjimas prasidėjo tik nuo 1962 m.), tačiau nevienodai: mažiausiai — Aukštaitijoje (2,5‰), daugiau — Dzūkijoje (6-8‰) ir Žemaitijoje (9-11‰).

Mirimai. Per šį dešimties metų laikotarpį mūsų respublikoje mirimų rodiklis vidutiniškai per metus sudarė 8,1‰, tame tarpe kaimuose — 9,7‰, miestuose — 6,1‰. Kaimuose šis rodiklis aukščiausias (daugiau kaip 11‰) šiaurės-rytų rajonuose (Biržų, Joniškio, Kupiškio, Rokiškio ir Anykščių). Kituose Aukštaitijos miestuose, Sūduvoje ir šiauriniuose Žemaitijos rajonuose šis rodiklis kinta nuo 10 iki 11‰. Pietvakariniuose Žemaitijos rajonuose (Klaipėdos, Šilutės, Šilalės ir visuose Dzūkijos rajonuose jis sudaro mažiau kaip 9‰. Mažiausias rodiklis Eišiškių ir Varėnos rajonuose — po 7.6‰.

Miestuose su augančiu dėl migracijos gyventojų skaičiumi mirimų rodiklis žemas (3-6‰, mažiausias Elektrėnuose — 3,1‰), o miestuose su mažėjančiu gyventojų skaičiumi jis artimas kaimo vietovių rodikliui (8-11‰).

Natūralus gyventojų prieaugis. Dėl natūralaus gyventojų prieaugio per minimą laikotarpį gyventojų skaičius Tarybų Lietuvoje didėjo kasmet vidutiniškai po 11,7‰, tame tarpe miestuose — 13,9‰, kaimuose — 10,0‰.

Iš aprašyto gimimų ir mirimų rodiklių pasiskirstymo matyti, kad kur gimimų rodiklis yra didesnis, ten paprastai mažesnis mirimų rodiklis, ir atvirkščiai. Dėl to natūralaus gyventojų prieaugio skirtumai yra žymiai didesni, lyginant su gimimų rodiklių skirtumais. Duomenys rodo, kad kaimuose natūralaus gyventojų prieaugio rodiklis mažiausias šiaurės-rytų rajonuose: Biržų — 3,9, Ignalinos ir Rokiškio — po 4,5, Kupiškio — 4,8, Joniškio ir Švenčionių — po 5,6, Anykščių ir Zarasų — po 5,8‰. Kituose Aukštaitijos rajonuose šis rodiklis sudaro 7-9‰, Dzūkijoje — 12-13‰, o Žemaitijoje — net 13-20‰. Jis aukščiausias Klaipėdos (18,6‰), ir Šilutės (20,2 ‰) raojonuose. Šiauriniuose Žemaitijos ir Sūduvos rajonuose šis rodiklis artimas respublikos vidurkiui (apie 10‰).

Daugelyje sparčiai augančių miestų su aukštu gimimų ir žemu mirimų rodikliu natūralus prieaugis viršija 15‰, o kai kuriuose miestuose — 20‰: Gargžduose — 32,2, Elektrėnuose — 25,7, Lentvaryje — 24,9, Varėnoje — 23,5, Naujojoje Akmenėje — 23,0, Grigiškėse — 22,5, Jonavoje — 20,3‰. Šis rodiklis žymiai mažesnis Vilniuje (12,8‰) ir Kaune (10,7‰).

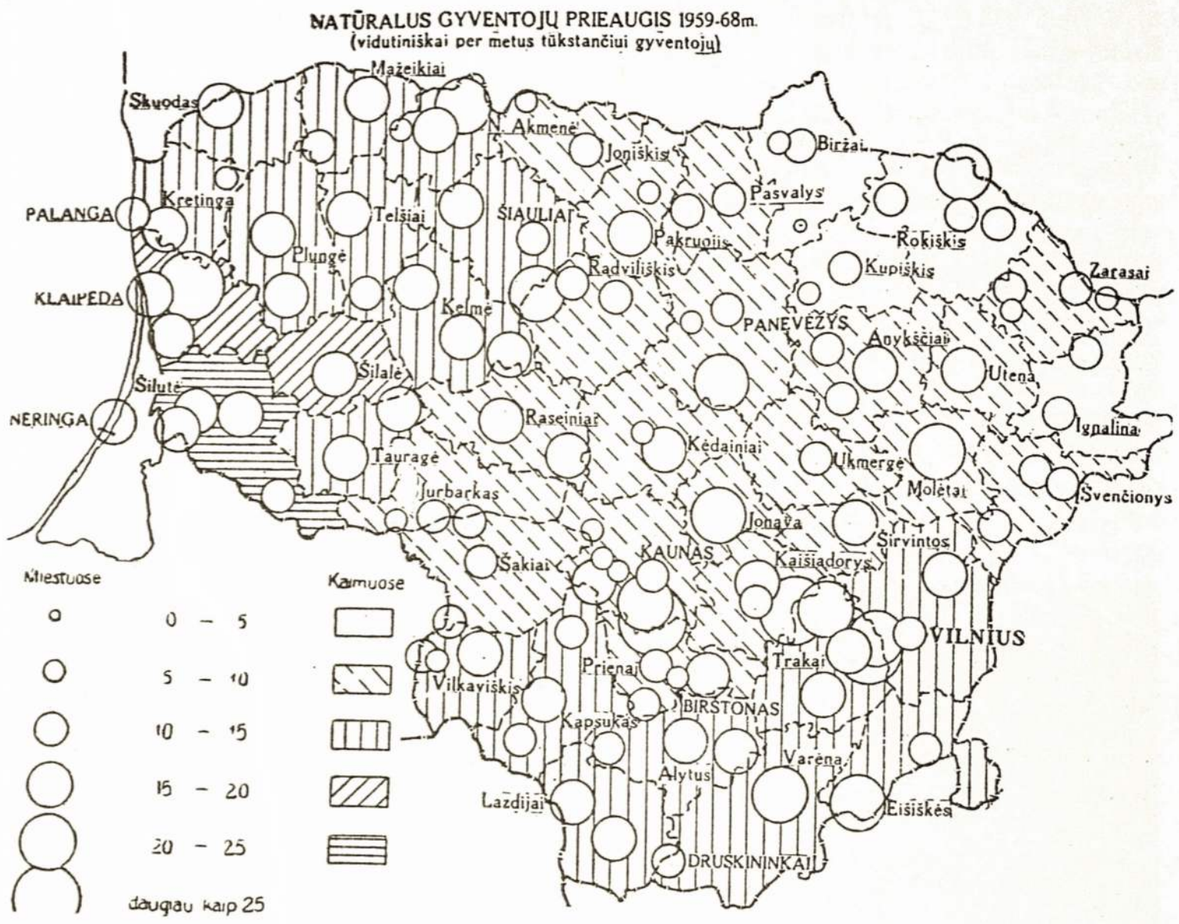

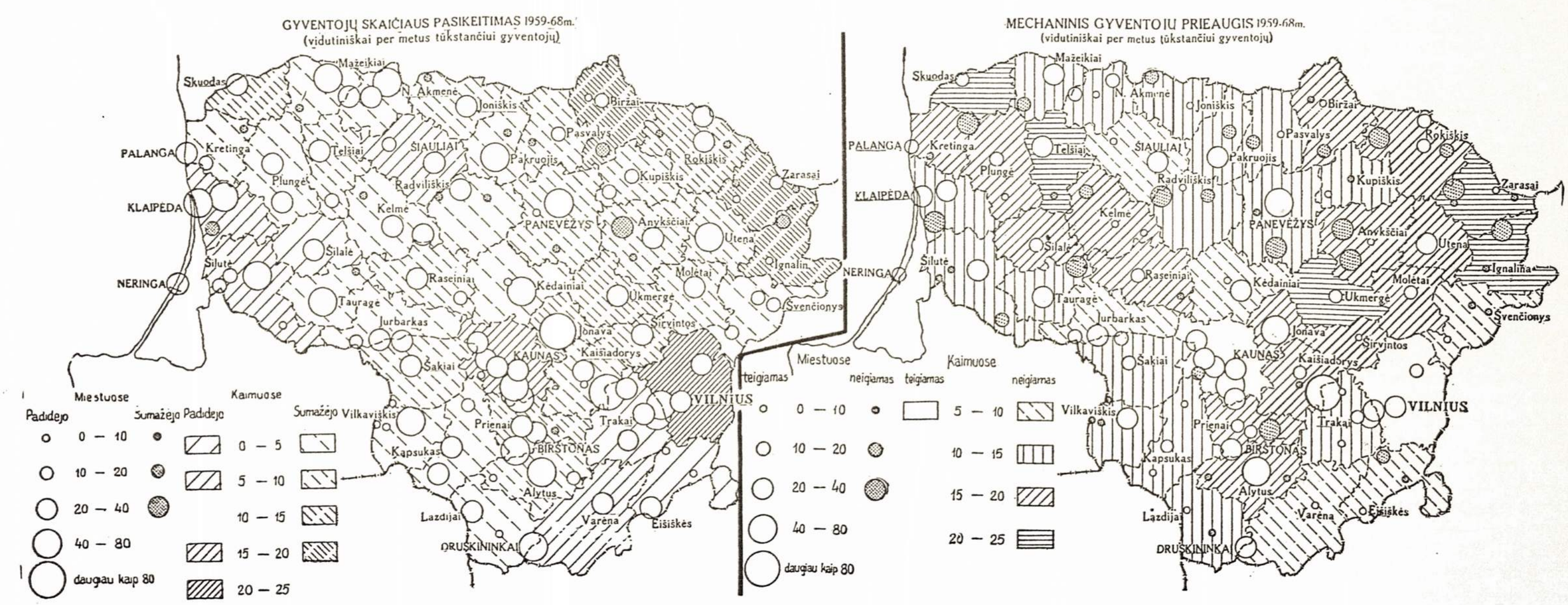

Gyventojų skaičiaus pakitimai. 1959 - 1968 m. laikotarpiu respublikos gyventojų skaičius padidėjo 391,4 tūkst. žmonių, arba kasmet po 13,5‰. Pagrindinę gyventojų prieaugio dalį (87%) sudarė natūralus priaugis. Miestų gyventojų skaičius padidėjo 433,5 tūkst., arba 34,6‰ kasmet, o kaimo — sumažėjo 42,2 tūkst. (2,6‰ kasmet). Šiuose pakitimuose kaimo vietovėse, o ypač miestuose, priklausomai nuo natūralaus gyventojų prieaugio ir gyventojų migracijos saldo tarpusavio santykio, yra nemažų skirtumų. Antai kaimo vietovėse šiaurės rytų rajonuose (Biržų, Rokiškio, Zarasų ir Ignalinos), kur natūralus gyventojų prieaugis yra mažiausias, o gyventojų skaičiaus mechaninis mažėjimas didžiausias respublikoje, gyventojų skaičius kasmet sumažėdavo maždaug 15‰, kai tuo tarpu Vilniaus ir Kauno rajonuose (vieninteliuose su teigiamu migracijos saldo) gyventojų skaičius augo sparčiai — atitinkamai 22‰ ir 17‰ kasmet.

Daugelyje kitų rajonų gyventojų skaičiaus sumažėjimas dėl gyventojų migracijos buvo didesnis už jo padidėjimą dėl natūralaus gyventojų prieaugio. Skuodo ir Ukmergės rajonuose gyventojų skaičius kasmet sumažėdavo 13‰, kituose Rytų Aukštaitijos rajonuose, esančiuose į rytus nuo Panevėžio ir Kėdainių rajono (išskyrus Švenčionių), taip pat Kaišiadorių, Prienų, Raseinių ir Telšių rajonuose — sumažėdavo maždaug 10‰, o daugelyje Vakarų Aukštaitijos rajonų bei Šakių, Alytaus, Lazdijų ir Švenčionių rajonuose — 4-6‰ kasmet. Labai nežymiai (0-2‰) gyventojų skaičius sumažėjo Jurbarko, Kėdainių, Mažeikių, Akmenės, Tauragės, Vilkaviškio, Kapsuko, Kelmės, Plungės ir Kretingos rajonuose. Tik keliuose rajonuose natūralus gyventojų prieaugis viršijo mechaninį gyventojų sumažėjimą: Šilalės, Trakų — po 1‰, Eišiškių — 3‰, Šiaulių, Klaipėdos, Šilutės — po 5‰ ir Varėnos — 6‰.

Miestuose, kuriems būdingas aukštas mechaninis ir natūralus gyventojų prieaugis, gyventojų skaičius didėjo labai sparčiai — daugiau kaip 30‰, o kai kuriuose iš jų — daugiau kaip 50‰ kasmet: Elektrėnuose — 119, Jonavoje — 93. Alytuje — 71, Gargžduose — 65, Panevėžyje — 56, Kėdainiuose — 53‰. Tuo tarpu miestams su sparčiai mažėjančiu dėl migracijos gyventojų skaičiumi, kur paprastai žemas ir natūralus gyventojų prieaugis, būdingas gyventojų skaičiaus mažėjimas, kartais net žymus: Troškūnuose — 22‰, Vabalninke — 14, Dūkšte — 11, Priekulėje — 10, Pandėlyje — 10, Žagarėje — 9, Skaudvilėje — 9‰ kasmet.

Apdorojus 1970 m. gyventojų surašymo medžiagą, galimas daiktas, bus nežymių pakitimų skaičiuose, nes duomenis, gautus einamosios apskaitos pagrindu, dėl dažno rajonų ribų keitimosi dar reikėjo perskaičiuoti. Tačiau pagrindiniai dėsningumai išliks nepakitę. Spartus respublikos industrializavimas sukelia plataus masto gyventojų migraciją bei žymius natūralaus gyventojų judėjimo, visų pirma gimstamumo, lygio pakitumus. Šių demografinių reiškinių kitimai reikalauja daug tyrimų, kad laiku būtų galima juos pakreipti norima linkme.

SEKSAS KOLŪKYJE

PASIRODĖ LIETUVIŠKAS „PEYTON PLACE"

..Neseniai Lietuvoje pasirodė romanas, kuris dėl amoralaus savo veikėjų elgesio turi užtenkamai duomenų virsti lietuviškuoju „Peyton Place". Tai jauno rašytojo Jono Mačiukevičiaus — „Rojaus kampelis". Knygoje yra pasakojama apie šiuolaikinį kaimą ir daug dėmesio yra skiriama jauniesiems kolūkio specialistams. Tačiau ne kolūkinių problemų nagrinėjimas ar socialistinio humanizmo temų vaizdavimas padėjo šiam romanui išgarsėti, bet sekso nuotykių aprašymai. Pagal kritiką Stasį Lipskį, J. Mačiukevičius visas vietas, kurios lietuvių literatūroje baigiasi daugtaškiais, pakeitė meilės scenomis. Bet leiskime kalbėti pačiam kritikui. (Šis veikalas dar nespėjo pasiekti Amerikos krantų ir todėl negalime cituoti iš pirminių šaltinių).

Ar subtilus J. Mačiukevičius? Vėl, užuot kategoriškai atsakę, grįžkime į „Rojaus kampelį". Štai kaip „subtiliai" jau pirmuosiuose apysakos puslapiuose pristatomi personažai:

Zita: „Stovi prie siaurų laiptelių ir šypsosi. Iš apačios matyti baltos šlaunys ir mėlynas apatinukas. Lakštingala su mėlynu apatinuku".

Senis Mikauskas: ...Pirštais nusišnypštęs nosį, kiša rankas į kišenę... Ten jis nusivalo pirštus".

Vaikinukas, neseniai grįžęs iš armijos: ...Toks vyras! Milžinas! Prieš jį kiekviena merga išsileis, kaip sumuštas kiaušinis. Kiekviena artistė".

Alenda: Kolūkiečių „uždirbtus rublius į savo kišenę dėjo. (...) Bepig buvo vyrams jos nemylėti, kad išgerti gaudavo už tuos rubliukus".

Kolūkio šoferiai: „Automatai. Visi vienodi, kaip ir tie puspalčiai. Pamatė, kad vienas tokį turi, tai ir visi"...

Bara (buvusi Barbora): „Ją galima mylėti vien už lūpas. Bučiuojas ji meistriškai. Traukte traukia prieiti ir pabučiuoti. Mes ne kartą bučiavomės. Po visokių išgėrimų".

Joana: „Jauna, o paskui vyrą sekioja lyg eilinė kaimo boba".

Ir taip toliau, ir taip toliau... Visus čia paminėtus herojus savo spontaniškumu pralenkia estradinis kavalierius Feliksas. Tik neseniai atvykęs į kolūkį, šis jaunas specialistas jau per pirmąjį komjaunimo susirinkimą susidomi „rimtomis" problemomis: „O mergų čia yra neblogų. Prie lango sėdi tikra gražuolė. Pasipūtusi. Balta. Įdomu: dažyti ar natūralus jos plaukai". Ne nekaltybių amžius dabar, su kuo noriu, su tuo ir guliu, — toks šio estradinio kavalieriaus devizas. Tiesa, jį ne taip lengva įvykdyti, nes, anot paties Felikso, tik Bara „visai nebloga merga. Sukalbama". O šiaip. ..Visą savaitę Feliksas maldavo (o autorius dūsavo ir kantriai aprašinėjo keliose pastraipose), kad jam pasiduotų Alenda. „Zitos krūtys tiesiog plėšo suknutę. Tokias nuogas paglostyčius!" — svajoja Feliksas ir... prašosi pas Zitą nakvynės. „Kad taip ilgiau pabūti susiglaudus su Joana. Lovoje" — vėl svajoja Feliksas ir, nutaikęs progą, kai jos vyras išvyksta kelionėn, beldžiasi į jos langus. Ši neįsileidžia, bet Feliksas dėl to nesijaudina: „Atsirado auksas. Čigonė. Pajuodėlė. Harpija. Nuėjau pas Antosę. Ta įsileidžia ir pusę litro turi. Maldauti nereikia".

Taip ir sukasi meilės nuotykių ratas. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad nuošaliau šio rato stovi Gražina ir Jonas. Bet tik iš pirmo žvilgsnio... Vartydamasi lovoje, Gražina prisimena, kad Feliksas ištvirkauja su našle Antose, o Alenda su Turausku, todėl labai rimtai svarsto: „Su kiekvienu, tur būt, vis kitaip išeina? (...) Kaip čia viskas atsitinka?" Kur kas didesnį prasminį krūvį autorius, matyt, norėjo suteikti Jonui, bet kas iš to išėjo? Įkvėptai jis cituoja Vitmeną („Visokios kūrybos esmė yra meilė") ir čia pat šaltakraujiškai pateisina savo pseudoaistringumą ir nenuoširdumą: „Tu glaudies, aš bučiuoju". Atėjęs pas Alendą (kaip ir dera šioje apysakoje — į lovą!), rimtasis Jonas sutrinka, nes visai rimtai samprotauja: „O argi kuprelė jai visai nemaišo?" Alenda pradeda verkti, ir jis nebežino, ką daryti: „Ko ji? Gal... Juk kiekviena vis kitaip įsileidžia į lovą".

Aistros aistrelės... Atvirai kalbant, sunku susigaudyti, kas su kuo čia mylisi ir gyvena. Bet dar sunkiau suprasti — kam visa tai? Kam ši pigi, bravūriška atributika?

Kaip įprasta tarybinėje kritikoje, St. Lipskis romaną vertina santūriai — be didelio entuzijazmo ar didesnės pagiežos: „Ar autorius nenuėjo lengviausio pasipriešinimo keliu: pataikauti pigiam, saloniniam skoniui? Kitaip nepasakysi, nes tie nesibaigiantys herojų tampymai po krūmus ir lovas aprašyti pernelyg pigiai, net atsagstymus" ir „šlaunis". Apie rimtus dalykus reikėtų kalbėti kur kas subtiliau". Kur kas emocingiau ir „pozityviau" apie „Rojaus kampelį" pasisakė spaudoje skaitytojai. Štai Lietuvos TSR nusipelnęs mokytojas, Jonas Kvedaraitis dėsto taip:

Vis dėlto „Rojaus kampelis", žiūrint pedagogo akimis, pilnas tam tikro amoralumo. Daugelis šios apysakos veikėjų yra menkos dorovės. Mažiau išprusęs skaitytojas, perskaitęs šį kūrinį, gali pagalvoti: štai koks šiandieninis mūsų kaimas! Bet jis toks nėra. Jame gyvena dori, geri žmonės! O šioje apysakoje pavaizduotas pirmininkas Senis pametęs šeimą, jam galvą apsuko Joana; Baros tėvas irgi šeimą palikęs; Feliksas — „donžuanas": išnaudojo Alendą ir su ja gyveno kaip vedęs, ėjo po Joanos langu, pagaliau su Bara, laukiančia kūdikio, kuria šeimą. Koks pavyzdys!

Na, o kokia Bara? Kai viešai kas prie jos lenda — kerta per veidą, o dvi valandas su ja gražiai pašneki — „kaip sviestu patepta"! Pagaliau jos brutalus elgesys su Jonu paupy? Ir štai Feliksas ir Bara — pora kaip tvora!

Jonas — poetas, užaugęs vaikų namuose. Jis pasakoja neįtikėtinus dalykus: dar būdami maži, jie žaisdavę jaunavedžiais. Jau ketvirtį šimtmečio išdirbau mokykloje, beveik kas metai teko mokyti vaikų namų auklėtinius, daug kartų lankiausi vaikų namuose, bet tokių baisių dalykų niekad negirdėjau. Gal kur nors ir yra buvę kas nors panašaus, bet tai nebūdingas reiškinys ir apie jį neverta kalbėti. Pagaliau Jonas irgi ne vyras, o plėvė: pasimeilino Bara paupy, ir jis... „nuvažiavo į rojų".

Gal padoriausiai elgiasi Zita ir Gražina. Joana taip pat nepėsčia, nors „svetimiems užpakalio nekraipo".

Vytautas Masikonis iš Kapsuko rajono susirūpinęs klausia: „...kodėl visi apysakos herojai tokie nenormalūs? Vagys, mergišiai, ponios, panelės!...Meilė vasarą, meilė žiemą; meilė po televizorium, meilė prieš televizorių, bučiniai ir taip toliau..." Charakteringa — tai minėjo ir S. Lipskis, bet V. Masikonis savo minties nedėsto iki logiškos pabaigos, bet nutraukia lietuvišku daugtaškiu.

Kaip ten bebūtų, šioje pusėje didžiojo vandens, taip pat laukiame „Rojaus kampelio". Pasismaguriauti seksu lietuviškoje knygoje yra retas įvykis — su tuo, manome, sutiks visokių pakraipų ir visokių ideologijų lietuviai.

SUSIPAŽINIMUI: PETRAS VAŠKYS

Pribrendo laikas, kad kuris statistiką pamėgęs sociologas pabandytų pasvert lietuviškosios pokarinės emigracijos kūrybos plėtotę. Ji seniai jau peržengė mūsų savanoriško geto ribas, ir ištiesų patys menkai susigaudom kokia įvairiapusė ji tapo. Štai dar vienas pavyzdys paimtas, anaiptol, ne iš lietuviškos spaudos.

Istoriškiausiu miestu Amerikoje, ir tai gal ne be pagrindo, dedasi esanti Filadelfija. Tame, tad, istorijos židinyje, beveik šalia rūmų, kuriuose buvo pasirašyta nepriklausomybės deklaracija, kaip ir pridera, randasi istorinis vaško figūrų muziejus. Muziejaus katalogas informuoja lankytojus, jog eksponuojamos vaško figūros nuo Jefferson'o iki pat Kennedy, sukurtos būtent, tūlo Petro Vaškio. Tai ne vienintelė vieta kur teko užtikti Vaškio pavardę. Štai, kad ir gražuolėmis pagarsėjusiame „Playboy" žurnale, garsiųjų „Beatles" galvų skulptūros taipogis Petro Vaškio darbas.

Suradom Petro Vaškio adresą netolimam Filadelfijos priemiestyje. Jaukus namas, apstatytas įvairiausia keramika. Keramika, pasirodo, jo pirmoji meilė. Pats Vaškys — jaunatviškos išvaizdos, gražiai žemaičiuojantis ir žemaitiškai vaišingas vyras. Mielai sutiko pasikalbėti. (AKIRAČIŲ klausimai pokalbyje spausdinami kursyvu).

Atleiskite už gal nevykusį sąmojį, bet negaliu atsispirt pradžiai nepaminėjęs, kad, štai, istoriškiausio Amerikos miesto istorinio muziejaus vaško figūros yra, kaip iš pavardės sprendžiant ir privalėtų būti, būtent, pono Vaškio modeliuotos. Kaip visa tai įvyko?

Nežinau ar liest ar ne pačią pradžią?

Įdomu kaip toks darbas prasideda.

Tai buvo 62-tais metais. Į mokyklą atėjo toks kunigas ir vienas mano skulptorius draugas...

Reiškia, Jūs dėstote?..

Philadelphia College of Art.

Skulptūrą?

Dėstau keramiką, keramikos departamente ir „industrial designing" departamente. —Nu, tai atėjo, nes jie kreipėsi čia iš vyskupijos pas tą skulptorių, kad jis padarytų vyskupo Newman'o maskes vaške. Jie turėjo, mat, iškelt jį iš karsto. Jis čia palaidotas. Vatikane ėjo tada Newman'o beatifikacijos byla. Tai tas skulptorius ir atvedė tą kunigą pas mane, ar aš negalėčiau padaryt. Davė išmieras maždaug, kiek galima žinoti, ir kokioj padėty jį ras, — buvo maždaug apie 100 metų išbuvęs jau po žeme, — dabar iškels, ir reikės uždėti tą maskę. Tai aš padariau

Petro Vaškio keramikos darbų pavyzdys.

dvi: vieną didesnę, kitą mažesnę. Nežinia kokia tiks. Labai įdomu buvo, tos visos ceremonijos. Kai iškėlė, atidarė karstą, tai visa bažnyčia prisisėmė tokio žemės kvapo. Kaip po didelio lietaus būna labai derlingoje žemėje, — toks savotiškas kvapas. Ir paskui, pati išvaizda... Man viskas priminė prancūškonų ar domininkonų rūbų spalvą. Viskas rusva, taip pilksvai rusva. Ir veidas, ir viskas... Reikėjo perkelti jį į naują stiklinį karstą. Relikvijas paėmė siųsti į Romą, — į tokius kristalinius indus sudėjo. Labai įdomus toksai psichologinis momentas. —Tai aš padariau tą maskę, o po to nusinešiau antrą, likusiąją, galvutę parodyt studentams mokykloj. Man berodant, praeina toks kitas skulptorius pro šalį ir susidomi. Parėjus man namo, tą pačią dieną man skambina telefonu. Jis tą vakarą, mat, ėjo į kažkokį subuvimą kur žmonės planavo, būtent, steigt vaško muziejų. Tai, vot ir pasakė jiems: „Aš šiandien labai puikią galvutę mačiau padarytą iš vaško." Ir tie jau skambina. Aš nuvažiavau pas juos, tai sako: „Labai greitai reik!" „Aš nieko neturiu parodyt," sakau, „tiktai tą galvutę, ir viskas." Sakau: „Duokit man porą savaičių, — padarysiu po pavyzdį, išsirinksim vieną figūrą." Tai, galų gale, susitarėm, kad aš padarysiu į dešimt dienų Benjamin Franklin.

Trumpas laikas?

Ir dar kaip! Į dešimt dienų turiu susirasti medžiagas, gauti vaško, — nieko neturiu! Absoliučiai! Bet kažkaip, ot, buvo noras bandyt.

Technika mane įdomavo. Aš buvau daręs ten medicininių darbų visokių, — ir nugarkaulį, ir ranką... Bet čia toks grynai komercinis menas. Reiškia, imituoti gamtą. Kiek galima arčiau prieiti prie gamtos. Tai man, visdėlto, neišėjo per dešimt dienų padaryt. Pora dienų jie pratęsė. Nu, ir aš padariau tą Franklin'ą. Be kojų, — tiktai liemenį, rankas ir galvą. Aprengiau, — savo marškinius uždėjau, žmona padarė tokį senovišką kaklaraištį, įdaviau meškerkotį, — reiškia, jis aitvarą leidžia, — nu, ir jie atvažiuoja žiūrėti. Čia ir stovi tas padarytas baidyklė. Nu, tai jiems labai patiko. „Labai puiku, labai puiku..." Aš nežinau kas jiems patiko. Aš dariau kaip aš jaučiau. Prieš tai aš niekuomet nebuvau buvęs nei vienam vaško muziejuj, ir nei vieno nelankiau. Buvau nusistatęs prieš. Kad tai yra ne menas! Techniškas dalykas daugiau. Nu, ir dabar... Mano supratimu, jeigu daromas vaško muziejus, tai jis turi būt natūralus. Kiek galima daugiau! Yra, mat, labai pavojingas kelias. Gali padaryt lėlę. Iš kiekvieno gali lėlę padaryt. Gražią, nušlifuotą, puikiai besišypsančią lėlę. Bet taip negalima. Čia yra Amerikos istorija, ir patys pagrindiniai jos žmonės. Beto, svarbu, kad tai būtų jaunimui toksai pamokantis dalykas.

Pedagoginis?

Je, pedagoginis. Na, ir tuo pačiu, jie norėjo viską su garsu sujungt, apšvietimo tos visos kombinacijos... Aš susitariau su jais, kad 75 figūros turi būt ant atidarymo, o likusias paskiau palengva pridėt. Nu, tada ir pradėjau daryt. Tas visas planavimas, susirinkti medžiagas... Jie paskyrė vieną žmogų iš savo pusės. Teko apkeliauti Bostoną, New Yorką, Vašingtoną su aparatais, ir fotografuot, kiek tik buvo galima, tuos biustus ten esančius. Labai skubėt reikėjo. Išgelbėjo naujos medžiagos. Aišku, jos brangios, bet laiko atžvilgiu jos išeina pigiai. Padarai per dieną, ką šiaip reikėtų dirbt savaitę. Svarbiausia, kad galėjau užtai padaryt laiku. Tai yra, birželio 29-tą buvo atidarymas...

Šitai mes dar pakartokim. Sunkiai įtikėtina. Padarėt 75-kias figūras per kiek laiko?

Sausio mėnesį mes pradėjome šnekėtis... Sausio pabaigoj tą pavyzdį padariau. Sutartį pasirašėm. Idėja buvo kilus naudoti manekenus. Dėl pačių kūnų. Pasirodė neįmanoma, nes vis juos reik perdirbt. Jie yra visi dėl grakštumo padirbti, kad parduotų tą kostiumą. O man reikia... Viens yra trumpas ir storas, viens yra pilvotas.

Petro Vaškio vaško skulptūra „Washingtonas keliasi per Delaware upę" Amerikos vaško muziejuje Filadelfijoje.

Neišeina. Padariau tada trijų išmierų kūnus. Kiekvieno padariau formas, tada ėmiau studentus, — jie liejo dalis. Nugarą ir priekį, paskui kojas, na, ir paskiau jas pjaustėm ir jau sudėstėm pagal reikalą...

Iš trijų modelių?

Jo. Iš jų jau sustatai. Dabar, reikia turėt omeny, kad juos reikia apvilkt. Daleiskim, sėdi žmogus. Kaip jam užvilksi kelnes? Neužvilksi! Užtat, kiekvienai figūrai yra nuimama viena koja. ...Kitų problemų atsirado. Štai, penki žmonės sėdi pasirašant tą nepriklausomybės deklaraciją. Penki žmonės. Negali modeliuot visų kartu, kaip skulptūriniai reikėtų daryt, bet darai galvas atskirai, rankas atskirai, ir kūnus atskirai, bet kai sudedi viską į krūvą, turi gautis tas jų toks bendras pošnekis. Kaip tai padarysi? Tai, vot, priėjau išvados, kad kiekviena ranka ir galva turi būti atskirai sukinėjama. Kad galėtum nukreipt kur ją nori. Tada pasidarė lengva. Susodini juos visus, to galvą čia pasuki, ranką ten, ir kaip fotografas prie fotografavimo jau sustatai.

Ar tai reiškia, kad visą darbą padarėt per šešius mėnesius?

Taip. Paskutinę savaitę tai buvo toks ermideris, kad negalit ir įsivaizduot! Pirmi žmonės kai pradėjo eit, tai aš išėjau. Nuvažiavau į namus ir užmigau negyvai. Pakako.

Tai jau manyčiau!.. Nors šiaip lipdyt tai lipdot. Atrodo, kad turite pripažinimą Amerikos visuomenėj kaipo veidų, figūrų lipdytojas. Pavyzdžiai, tie „Beatle" portretai, kur „Playboy" buvo; — čia vėlesnis darbas?

Čia vėlesnis, vėlesnis... Reiškia, rašo straipsnius, ir juos reikia iliustruoti. Visokių būdų iliustravimo yra. Panaudot figūras, ta idėja tai per vaško muziejų atėjo. Svarbu čia žaidimas tarp fotografijos ir modeliuoto daikto. Kaip išgauti tą, kad būtų įdomus, patrauklus, originalus dalykas?..

Gal užkliudykim kitus Jūsų talentus. Reiškia, kuo Jūs save pirmoj vietoj laikot?

Pirmoj vietoj? Nu, išeina labai keistai. Aš pradėjau studijuoti keramiką Kauno meno mokykloj. Paskiau jungiau keramiką su skulptūra. Pusę laiko praleidau skulptūros departamente.

Pundžius. Dėstė Pundžius, dėstė Zikaras. O keramiką Strolia. Dabar Lietuvoj yra.

Jis ir dabar dėsto keramiką?

Taip, taip.

Pundžius tai mirė.

Pundžius mirė. Ir paskiau, atsidūręs Vokietijoj, tuoj karui baigusis, nebuvo ką veikt, tai aš paspaudžiau per sieną į Italiją. Pasiekiau Romą. Ten kunigas Mincevičius man padėjo. Pabuvojau Pisoj, ir pagaliau persikėliau į Florenciją. Tenai pradėjau studijuoti skulptūrą. Po dviejų mtų persikėlėm į Romos akademiją. Romoj 48-tais metais baigiau skulptūros skyrių. Metus išbuvau. Su skulptūrom dalyvavau parodose Italijoj. Ir premiją gavau. Bet kai atvažiavau čia, tai reikėjo pradėt nuo nieko. Su vienu doleriu kišenėj. Nu, tai pradžia labai sunki buvo, ir turėjau daryt kur kas išėjo. Tai, ot, gerai, kad žinojau technikinius dalykus. Mat, karo metu teko visokių darbų dirbti. Kai tik

TOMAS VENCLOVA

POETO ATMINIMUI. VARIANTAS

Ar sugrįžai į pažadėtą vietą,
Į miesto planą, kopiją, skeletą?
Pūga nuplukdė Admiralitetą,
Nubluko geometriniai dažai
Plokštumoje.
Išjungdamas elektrą,
Šešėlis gimsta iš ledinio spektro,
Ir netoli Izmailovo prospekto
Dūluoja aprūdiję garvežiai.

Tas pats tramvajus, padėvėtas paltas...
Ir popierėlį kilstelia asfaltas,
Ir devynioliktojo amžiaus šaltis
Užtvenkia stotį. Ūžiantis dangus
Užsiveria. Dešimtmečiai išblėsta,
Lyg dargana praeina tamsūs miestai,
Lyg dovana pasikartoja gestai,
Bet niekados neatgema žmogus.

Jis pasitraukia į vasario rytą,
Apglėbusį nejudrų šiaurės Rymą,
Į kitą erdvę, pasirinkęs ritmą,
Priderintą prie sniego valandos.
Jo neatleis ledinis vilkės urvas,
Beprotnamis, kalėjimas ir purvas,
Pažįstamas ir juodas Peterburgas,
Apie kurį kalbėta kitados.

Neatgema harmonija ir saikas,
Lentų spragėjimas ir šiltas tvaikas
Židinyje, kurį pakūrė laikas,
Tačiau yra belaikis židinys
Ir optika, apsprendusi likimą,
Kurio esmė — laimingi sutapimai,
O kai kada — tiesiog susitikimai
Ir nebaigtos eilutės tęsinys.

Ne atspindys, o pertrūkis tikrovėj,
Sala, įaugus į putotą srovę,
Atstojanti neatrastąjį rojų,
Išsilukštena iš gyvos kalbos,
Ir debesų tvane, virš laivo rago,
Balandžiai suka milžinišką ratą,
Nedrįsdami atskirti Ararato
Nuo paprastos pražydusios kalvos.

Palik pakrantę. Skirkimės. Jau metas.
Suskyla akmens ir išsenka melas,
Bet lieka vienas liudininkas — menas,
Praskaidrinąs viduržiemio naktis.
Ledus įveikia palaimingos žolės,
Tamsias marias atranda upių žiotys,
Ir skamba lengvas ir beprasmis žodis —
Beveik toks pat beprasmis kaip mirtis.

■■■

Nusišypsok, sustok, paskui pareik namo —
Lauke tokia tamsa, kad galima apakti,
Bet mano burnoje atgyjantis skiemuo
Palaimins ir pranoks ilgiausią metų naktį.
Nusišypsok, nes mus išskyrė lyguma,
Lediniai ežerai, neperregimos pūgos,
Užuolaida, kurią matai užmigdama,
Ir tamsūs traukiniai tarp Daugpilio ir Lugos.

Virtuvėje — stropi nusekusi versmė
Ir keletas kėdžių tarytum retas miškas.
Aš irgi užmiegu, ir šių namų prasmė —
Tik pašto adresas ir telefono diskas.
Aš irgi užmiegu ir, rodosi, keliu
Plastmasę, ir žinau, jog pražūtinga delsti,
Nes, likęs su tavim, nubusdamas galiu
Anapus skaitmenų atrasti savo balsą.

■■■

Įpusėja para, tyluma padidėja garsuos,
Tavo žodis nuaidi tamsoj, nepalietęs klausos,
Ir padvelkia pelynai, — apkartę, sausi, netikri, —
Nes mėnulis tarytum anglis, o gamta nesvari.
Tu seniai nubudai. Nuo tavęs ligi sapno krantų —
Du skirtingi planai, susilietę miglotu kraštu,
O pasaulio gale, ties pačia tolimiausia kalva,
Šimtametės nakties ir išmirusių lapų kalba.

Ar suprasi, ką šnabžda kadaise nutilus burna?
Virš balotų laukų pamažu išryškėja diena
Su vandens atspindžiais ir nematomo paukščio balsu
Tuštumos vidury, tarp juodų ir baltų debesų.
Neskubėk aplankyti sodybos. Tarytum grėsmė
Ąžuolyno pavėsyje slypi ledinė versmė,
Ir nėra šeimininko, ir, spyną palietus raktu,
Negyvenamos dienos girgždėdamos eina ratu.

Ar keliausi toliau? Už garuojančių ryto rūkų
Nenutylanti jūra sutampa su tavo laiku,
Ir jokia atmintis neįstengia išsemti gelmės,
Ir vaikystė lengva, o jaunystė neturi prasmės.
Mūsų sielos arti, mes visai neseniai palikti,
Ir vidurdienio laikrodis tiksi kažkur dabarty,
Ir, praradusi kryptį, sustoja strėlė danguje,
Nes pasaulis tas pats, o vienatvė kas kartas nauja.

Lyg mirties valanda mūsų laukia grįžimas namo,
Baltos pokario dulkės, apvytusio medžio liemuo,
Ištuštėję tvirtovių grioviai, sugriauti švyturiai,
Už įskilusių sienų visiems atviri kambariai.
Vėjas neša lapus, į pakrantę srovena vėsa,
Virš akmens ir kapų sutvirtėja rugsėjo šviesa,
Ir ties jūros riba, praeities ir erdvės kupini,
Pajuodavę laivai mirguliuoja sekliam vandeny.

Tai tik metų eilė, svetimųjų senatvių eilė.
Taip anapus kalvų susijungia lietus ir žolė,
Taip eilučių tankmė suaugina daiktų likimus
Ir paklydę balsai iš pasaulio pareina į mus.
Nebijok atsigręžti atgal: aš juk irgi jaučiu,
Kaip didžiulis alsavimas gula ant mūsų pečių —
Tai tik juodžemis, molis, drėgmė, šulinys, užmarštis,
Svetimų valandų, svetimos nebūties pakraštys.

Tu sustoji tarp raidžių, stiklų, išskalautų lentų,
Negyvoj ir turtingoj atoslūgio juostoj, kartu
Su keliais palydovais, kurių jau seniai nebėra,
Ir tave, lyg šešėlį, apgaubia ir slepia kaitra.
Ir išnykęs laike, nejunti, kaip artėja ruduo,
Kaip aplinkui tave pakitėja dangus ir vanduo,
O tuščia ir didesnė už savo gyvybę dvasia,
Tarsi vaizdas tinklainėje, skaidos giliai daiktuose.

rusai atėjo, daug tų pasikeitimų įvyko, ir net medžiagų negalėjom gaut pirkt, — turėjom darytis savo. Technologiją dėstyti atėjo buvęs geras lakūnas Mikėnas. Mums dėstė medžiagų pažinimą ir chemiją. Jis, kaipo nuskriaustas žmogus, atsidavė pilnu savo laiku tam darbui. Tai mes beveik visą knygą su juo parašėm. Jis naudojo prancūzų, vokiečių literatūrą tai keramikos chemijai. Tos surinktos žinios, vėliau, atvažiavus į Ameriką, man padėjo dirbt betkokį darbą. Pradėjau daryt vadinamą „industrial designing." Ir užsakymus pradėjau gauti. Nu, ir pamažu, pamažu, dirbdamas įvairiausiose medžiagose, ir išsidirbau. Galbūt ir per tą gavau pakvietimą dėstyti Philadelphia College of Art. Nes jiems aš tikau į kelius departamentus dėstyti iš sykio. Net dėl atominės energijos dariau modelius, — labai preciziniu...

Reiškia, pačių atomų modelius?

Ne. Mašinerijoms dalis. Nors tada nežinojau, kad jie buvo dėl tos Atominės energijos komisijos.

Pagal brėžinius Jūs juos modeliavot?

Taip. Pagal brėžinius. Labai tikslūs darbai. Jie turėjo būti padaryti porceliane, susijungt su metalu taip, kad būtų momentais laidūs, o momentais izoliatoriai. Tai tokius visokius... Formas gamindavau dėl keramikos. Paskui jau vaško muziejų dariau, ir dar turėjau dvi dienas mokytojaut.

Tai išeitų, pusė profesoriaus, pusė skulptoriaus?

Tai, vot, kas liečia keramiką ir skulptūrą. Po to viso ermiderio, po tų komercinių darbų, buvo labai sunku grįžt prie meniškų darbų. Labai sunku! Žmogus įeini į tokias vėžes, kur reikia daryt kas nors kita, o ne ką nori. Bet sujungt idėją su darbu sunku buvo. Tai priėjau prie išvados, kad daryt betką. Kas nepatiks, — tą naikinsiu, kas bus gera, — tas liks. Geriausias receptas buvo. Ot, man grįžimas išėjo per keramiką. Ir dabar keičiasi. Nauji darbai gaunasi. Kažkaip pusiau skulptūra, pusiau keramika. Sujungta. Pritaikomosios dailės yra, o kiti yra abstraktūs darbai. Kaip eisis toliau?.. Idėjų yra.

Jūsų paskutinė paroda buvo čia, pačioj Filadelfijoj, taip?

Taip. Praeitais metais, pavasarį buvo. Civic Center rengia visokioms meno sritims, ir...

Ar pačiame Civic Center?

Pačiam Civic Center. Ta paroda daloma į dvi dalis. Vieni būna pakviesti atstovai, kurie daro savo asmenines parodas. Tai, vot, tokiu aš buvau. Antrą sykį dalyvavau pas juos su savo pilna paroda. Bostone turėjau, paskui New Yorke. Newarke... Ir dvi galerijos prašo šitam rudeniui, kad pasiruoščiau Filadelfijoj. Nežinau kiek aš būsiu pasiruošęs. Turiu šiek-tiek, bet reikėtų daugiau...

Na, įdomu būtų paklaust... Štai, minėjot, kad Strolia, Jūsų profesorius, dar ir dabar Lietuvoj tebedėsto keramiką. Ar Jūs kiek esat susipažinęs su ten jų vystymosi linkme?

Šiek-tiek. Iš išleidžiamųjų spaudoj knygelių ir knygų, laikraščiuose kiek būna. Taip pat iš žmonių, kurie atvažiuoja.

Kaip Jūs, maždaug, sprendžiat apie jų dabartinį stovį?

Mat, yra labai sunku pasakyti. Atrodo, iš darbų, keramika yra puodinė keramika. Nesistengiama paeit toliau. Jeigu ir daro ką nors tokio, yra labai dekoratyvinė. Daugiau klasikinė forma. Turiu Mikėno knygų. Aprašo ten jo darbus, yra ir visa grupė darbų. Bet, žiūrint į tuos darbus, ot, kad tikrai matytum Mikėną!.. Lakūną, ar asmenį kurį aš pažįstu... Jeigu nebūtų pavardės parašyta, gali betkur tą vazą priskirt. Jis labai gražias spalvas uždeda ant tų vazų, bet jos yra labai tokios konservatyvios. Klasikinės, galima sakyt.

Ir man atrodo, kad iš ten puoselėjamų meno šakų skulptūra yra labiausiai tuose klasikiniuose modeliuose sustingus.

Taip!

Gal čia užtai, kad tai yra palyginant brangi meno šaka, ir daugiau priklauso nuo valstybės kaip kad, daleiskim, grafika.

Galimas dalykas. Turbūt, jie daro ir kitų darbų. Jie, visgi, mato kaip kiti daro, turbūt, naudojasi jų idėjomis. Bet, ot, tas jų dekoratyvumas!.. Reiškia, ką skaitai užbaigtu darbu? Kai kada tik pradėtas, neužbaigtas darbas yra užbaigtas. Jeigu geras piešėjas piešia, nesvarbu kuriuo jis laiku sustos, — visuomet bus geras piešinys. Nuo pirmo brūkšnelio. Bet kada norim išdailint, — yra perdailinama!

Ar, Jūsų nuomone, yra dailėje toks dalykas kaip tautinis stilius, arba tautinių šaknų siekiantis stilius, ir, jei taip, kaip jis pasireikštų?

Ar mes vadinsim tautiniu, ar mes vadinsim grupės žmonių, ar betkaip, bet mes, gi, atskiriam, kad tai buvo actekų, kad tai buvo romėnų, kad ten buvo graikų? Tai tos kultūros ir išvystė savąjį meną, savąją išraišką. Dabar, moderniškais laikais, tas viskas daugiau subendrėjo. Kontaktai. Bet visvien grupuojasi grupės. Ir dažnai jaučiamos tautybės. Ot, neseniai šnekėjausi su dainininku iš Lietuvos. Sako, lietuviai labai gerą vietą užima Tarybų Sąjungoj, ir todėl, kad jie baisiai prisiklijavo prie savo liaudies meno, savo išsireiškimų, kurių nepametė. Tas jaučiama pas menininkus, pas šokėjus, pas visus. Vilniaus meno mokykla labai aukštai stovi. O, sako, jeigu eisi per kitas tauteles, daug jų subendrėjo, jos pasidarė rusiškos. Pasidarė ta viena mokykla, ir jau nebeišsiskiria. O lietuviai užtai užima išskirtiną vietą. Važinėja daug, daug kur išsiunčiamų yra. Vien tik todėl, kad jie laikėsi to kelio tobulindami savo išraišką, savąjį meną, savo nuotaiką, savo būdą, apsirengimą, ir visa. Ir to nepaneigsi. Dabar, į mano darbą žiūrint. Aš pats skaitau, kad jis yra lietuviškas. Ten gimęs, ten užaugęs, visą laiką kontakte buvęs... Dabar, kaip tas gali būt? Ar mes galvojam, kad lietuviška yra jeigu mes tik rūteles paišysim? Arba tiktai juosteles ausim ir dėstysim? Juk yra ir kitaip dar prieinama prie to! Patys mūsų kryžiai, tie seni... Pavyzdžiui, neseniai išleista knyga apie papuošalus. Brangenybės visokios, iškasenos Lietuvoj. Aš pastebėjau, kad aš visai nematęs tos knygos, labai arti tų darbų buvau!

Čia įdomu!

Taip. Ne tai, kad būtų kopijos, ar kas nors tai, — bet ta idėja yra! Iš kur ir kaip?! Reiškia, kad žmogus iš kur kilęs, vistiek nešiesi į savo.

atvirai kalbant

DVIEJŲ KŪRĖJŲ REAKCIJA Į DIENOS ĮVYKIUS

Rašytojas Jurgis Gliauda rašo veik išimtinai konkursams. Tokiam rašymui jis, atrodo, turi išsidirbęs pusėtinai efektingą formulę. Tai liudija jo laimėti **Draugo** romano (5!), **Dirvos** novelės ir kiti konkursai. Nevienas J. Gliaudos veikalas, kad ir nelaimėjęs konkurso, yra verčiamas į anglų kalbą arba tampa egzilinės literatūros retenybe — „bestselleriu", taip, kad net prireikia antros laidos. Pernai taip atsitiko su „Agonija", o šiais metais su „Simu". Knygų tiražams kasmet drastiškai mažėjant ir tomams dūlėjant platintojų lentynose, tokiu rašytojo pasisekimu bereikia vien džiaugtis.

„Simo" pasisekimą, be abejonės, nulėmė tai, kad J. Gliauda, taip sakant, „kalė geležį, kol ji karšta", tinkamai ir laiku išnaudojo įsisiūbavusias tautiečių emocijas. Vos lapkričio gale įvykęs tragiškasis Simo Kudirkos šuolis į laisvę sausio mėnesį jau buvo J. Gliaudos „suliteratūrintas", gi dar už mėnesio sėkmingai platinamas knygos formoje. Taigi, galima sakyti, viskas vyko dar tebeaidint gausių protesto demonstracijų šūkiams...

Rimtesnės šios knygos recenzijos mūsų spaudoje iki šiol dar kaip ir neteko užtikti. Stepas Vykintas (**Dirva**, balandžio 7 d.), nors ir straipsnio antraštėje pasišovęs „Simą Kudirką beletristo šviesoje" vertinti iš tikrųjų teįstengia atpasakoti tik J. Gliaudos „Simo" turinį. Žanriniai jis knygą priskyrė prie „politiniai beletristinių reportažų", su kuo būtų galima pilnai sutikti. Sunku, betgi, patikėti, kad tokios literatūros vertintojo patirties recenzentas negalėjo nepastebėti, jog ši knyga perdažnai atrodo būtų surinkta tiesiog iš grubiausiai sumesto juodraščio. Bereikalingo balasto, tuščios retorikos pseudo-juristinių ar pseudo-psichologinių išvedžiojimų, o ypač stiliaus nelygumų ir gramatikos klaidų čia yra tiek daug, kad jos užtemdo ir keletą įspūdingų, ir beletristiniai gerai sukirptų scenų veikalo pabaigoje. Dėl to stiliaus užtektų pacituoti kad ir šitokį, jokiu būdu ne specialiai parinktą, tačiau knygai itin charakteringą gabaliuką:

„...Obolenskiui tai buvo naujiena. Tos naujienos nešinas, jis atitrūko nuo rusų, kurių **jis laikėsi greta jų vertėjo Baltrūno. Obolenskis norėjo nubėgti į Eustis, bet susitiko leitenantą Morehouse, kurį žinojo esant teisininku. Obolenskis pasakė jam iš rusų patirtą žinią. Leitenantas Morehouse nuskubo atrasti Eustis...**" (89)

„Simo" išleidimo anglų kalba akcija vyko nemažesniu tempu negu dviejų lietuviškųjų laidų. Daugiausiai ją skatino patsai autorius *Dirvoje* savo pašnekesiais ir knygos pristatymuose pasakytomis kalbomis. Jis dar kartą parodė, kad gera nuomone apie savo kūrybą jis gali lygintis su šio krašto boksininko Cassius Clay (Muhamed Ali!) nuomone apie savo išvaizdą ir jėgą. Pačią tragedijos pristatymo platesniam pasauliui idėją, žinoma, tegalima tik pagirti, bet tenka abejoti, kad kaip tik šis veikalas, ypač toks, koks jis yra lietuvių kalboje, yra vertas platesnio pristatymo: literatūriniu atžvilgiu tai tėra tik žaliava ar puszalis produktas; kaip informaciniam veikalui, be kitų dalykų, jam trūksta nurodymo šaltinių, iš kur medžiaga yra paimta. Peršasi mintis, jog šaltinius nurodyti autorius drovisi, ydant nepaaiškėtų, jog didžioji knygos dalis yra pažodinis jų perteikimas blogame lietuviškame vertime...

Simo Kudirkos tragedija jau susilaukė atžymėjimo ir Čikagos lietuvių scenoje: „Margučio" koncerte buvo išpildytas Dariaus Lapinsko kūrinys „Il vigilante del mare". Apie koncertą teko skaityti ir rimtesnių muzikos kritikų (B. Chomskio, A. Nako) gana teigiamų pasisakymų. Bet jie daugiausiai kalbėjo apie A. Ponchielli uvertiurą „I Lituani", M. K. Čiurlionio simfoninę poemą „Jūra" ar paties dirigento Dariaus Lapinsko baletą „Infinitas VII" ir jų išpildymus. Apie „Il vigilante" visur tebuvo užsiminta keliais lakoniškais bendrybiniais sakiniais. Turbūt perkaršta tema. Plačiau tepasisakė tik Dalia Kučėnienė, pati veikale atlikusi reikšmingą Solistės partiją, taigi reikalą, kaip anas sakė, geriau pažįstanti „iš vidaus". Didžioji publikos dalis, kiek teko ją premjeroje stebėti, o su ne vienu ir plačiau išsikalbėti, visų D. Kučėnienės **Draugo** kultūriniame priede iškeltų plonybių, simbolizmų ir alegorijų nematė, nesuprato ir nejautė. Kad ir būdamas didelis D. Lapinsko novatoriškų bandymų gerbėjas, turiu prisipažinti, jog kiek pirmieji trys programos dalykai man patiko, tiek paskutinysis... apvylė. Atrodė, kad veikalas buvo perdėm žalias, palaidas, vietomis perdaug ištęstas, vietomis perdėm banalus, su daugybe pigių efektų, lėkštos, melodramatizuotos patriotikos ar madingai vulgarių išpuolių prieš „establišmentą" krūviais užgožtas. Jį ir tegalima vertinti kaip drąsų, bet nepavykusį bandymą...

Gerai, kad mūsų menininkai yra jautrūs ir į dienos įvykius spontaniškai reaguoja, tačiau ne kiekviena menininko reakcija jau reiškia Meną iš didžiosios raidės. Meno kūriniui, turbūt, reikalinga perspektyva, kuri užlygintų peraštrius kampus ar briaunas, o reikšmingas detales darniau įjungtų į visumą, neįmanomą iš arti žiūrint aprėpti.

Algirdas T. Antanaitis

atodairos

ETNOGRAFINĖS SIENOS?

Užsiminimai apie Lietuvos etnografines sienas ir žemėlapiais iliustruojamos paskaitos bei studijos apie jas primena Romo Striupo „alkaną mintį", anot kurios — žmogus turi būti ne toks, koks jis yra, o toks, koks jis turi būti... Mūsų polit-etnografams Lietuvos etnografinės sienos atrodo turinčios būti ne tokios, kokios dabar faktiškai apčiuopiamos, o tokios, kokios tebeturėtų būti pagal mūsų pačių sau ko palankiausiai interpretuojamus praėjusio šimtmečio ar dar tolesnės praeities duomenis.

Daug yra įvairių pateisinančių aplinkybių, dėl kurių didoki Lietuvos etniniai plotai pietuose bei vakaruose, svetimų rūdžių ėdami, apdilo ir atbrizgo. Deja, mirusių sielų ir paskendusių varpų sąrašais remiantis, tuos plotus įmanoma „atgauti" tik ant popieriaus nusibraižytuose žemėlapiuose.

Lietuvių tautos istorijai tų duomenų rinkimo, ypač moksliškai atlikto, reikšmė neginčytina. Bet apgaulinga iliuzija yra tikėjimas, jog tai yra realus gairių smaigstymas būsimosioms Lietuvos valstybės sienoms.

Apie Lietuvos atkūrimą tik etnografinėse (atseit, ne vytautinėse) sienose buvo kalbėta ir Vilniaus konferencijoj 1917 metais. Bet, kai po keleto mėnesių buvo rašomas Vasario 16-tosios aktas, apie etnografines sienas jau nebeužsiminta. Lietuvos valstybės vieta žemės paviršiuje tada buvo nurodyta tik paminint Vilnių kaip Lietuvos sostinę. Vilnių, kurio priklausomybę Lietuvai galėjai įrodinėti istoriniais, geografiniais, ūkiniais, politiniais ar religiniais argumentais, bet tik ne to meto etnografiniais duomenimis.

Tarpvalstybinių santykių plotmėje valstybių teritorijų klausimus sprendžiant, etnografinių studijų nepaisoma, o kartais paisoma tik gyvųjų ginčijamo ploto gyventojų valios, kuri nebūtinai atitinka jų etninę kilmę. Mes patys niekad nebuvome šalininkai tokios minties, kad Vilniaus ar Klaipėdos priklausomybė būtų sprendžiama vietiniais plebiscitais. Todėl ir dabar Lietuvos etnografinių plotų i s t o r i j o s ar net dabartinės padėties tyrinėjimas tegali turėti mokslinės, bet ne politinės reikšmės. Šių tyrinėjimų (ar pafrizuotų samprotavimų) išvadoje „prijungimas" prie Lietuvos, sakysim, Karaliaučiaus (Tvankstės), arba „išsižadėjimas" Baltstogės ar Gardino galėtų būti pritariamas ar ginčijamas mokslo plotmėje, bet nerimta tuos „prijungimus" laikyti patriotiniais bei politiniais nuopelnais, o „išsižadėjimus" — nusikaltimais.

Jei iš kokio staiga pakilusio debesio imtų ir iškristų Lietuvai nepriklausomybė dabar ar netrukus, kol Europoj tebevyrauja tautinės valstybės tipas, tai tegu tik pavyksta Lietuvai išsilaikyti įsikibus į dabartines „LTSR" sienas! Tai būtų laimikis, kokio anksčiau nepriklausomai Lietuvai nebuvo pavykę pasiekti: ir Vilnius, ir Klaipėda, ir gyventojų apie 80 % dar gryni lietuviai.

Tai kas, kad šios, Maskvos nuožiūra nustatytos administracinės ribos guli tolokai ir nuo etnografinio ir nuo teisinio mūsų susikurto, bet neįgyvendinto, Lietuvos dienų idealo. Svarbiau tai, kad šias ribas paversti valstybės sienomis būtų daugiau tikimybės.

Persitvarkymų metu tarpvalstybinius santykius lemiantieji veiksniai dažniausiai neturi laiko gilintis į smulkmeniškas paskirų vietinių interesų studijas. Kurį laiką jau praktikuotos administracinės ribos daug lengviau, gal net be ginčo gali būti pripažįstamos kaip apčiuopiamas pagrindas valstybinėms sienoms sutarti. Naujosios valstybės Afrikoj visos kūrėsi anglų, prancūzų ar belgų kolonijų administracinėse ribose. Jei afrikiečių tautos ar gentys būtų pasišovusios visų pirma aiškintis savo etnografines ribas ir siekti savo naujoms valstybėms idealių etnografinių sienų, tai jų ginčai dėl tų sienų ir net dėl pačios nepriklausomybės kažin kada tebūtų, ar gal ir niekad nebūtų pabaigti. Praktikoje įmanoma teritorija yra keleriopai geriau už idealią, bet neįmanomą.

Antra vertus, didelis klausimas, ar etnografų maksimalistų brėžiamos idealiosios etnografinės Lietuvos sienos turėtų būti ir politinis Lietuvos idealas, ypač, jei tebūtų norima Lietuvą ir toliau matyti kaip tautinę lietuvių valstybę. Plotai, kurių priklausomybę lietuvių tautai š i a n d i e n liudija tik vietovardžiai ir tik nedidelės salelės lietuviais tebeprisipažįstančių gyvų žmonių, Lietuvos valstybei greičiau būtų nepagydomų negalavimų, negu stiprybės šaltinis. Ką, pavyzdžiui, etnografai siūlytų daryti su „prijungta" Mažosios Lietuvos sritim (rusų administracinėse ribose), kur visiškai nebėra anksčiau buvusių gyventojų, o yra beveik 700 tūkstančių rusų ir kitokių kolonistų, kurių gal beveik pusė jau dabar yra ten gimę, augę?.. Aplinkybėms palankiai susidėjus, vadinamoji Kaliningrado sritis,

žiūrint ne etnografinių, o praktikoje galiojusių administracinių ribų, gal irgi įmanoma Lieuvai gauti, bet politikai turėtų gerai pagalvoti, kiek iš to Lietuvos valstybei būtų naudos, ir kiek bėdos.

Bet jei nepriklausomybės lietum nešinas debesys nepasirodys dar keletą dešimtmečių, kaip ligšiol nesirodo, tai kas gi žino, — gal įsivyraus žmonėse kitokia valdymo ar valdymosi samprata ir sandara; gal tautų sąmonės ir interesai bus kitaip besiklostą; gal ir tautinių valstybių idėja nebeturės dabartinės savo reikšmės. Tokiu atveju dar mažiau beturėtų politinės reikšmės praėjusių šimtmečių etnografija.

V. Rastenis

linkmė

IŠSIGIMIMAS

Lietuvoje seniau buvo plačiai vartojami tokie su neigiama reikšme žodžiai, kaip išsigimėlis, išgama, ir dažniausiai jie buvo taikomi mūsų sulenkėjusiai tautos daliai — bajorams, kurie išsižadėjo savo kalbos, savo tautos ir ėmė vadintis nebe lietuviais, o lenkais ar lietuviškos kilmės lenkais. Kai kurie iš jų dar save vadino tiesiog lietuviais, kaip Pilsudskis ir panašūs ponai, nes jie žinojo, kad yra gimę ir augę Lietuvoj, turėjo gražių nuosavybių Lietuvoj, mėgo gražią Lietuvos gamtą ir dėl to lietuvio vardo nesikratė. Deja, tik vardo. Jie mylėjo Lietuvos žemę, kurios dalis buvo jų nuosavybė... Tačiau jie nebemylėjo lietuvių tautos, Lietuvos žmonių, ir tai reiškė jų atsiskyrimą, tą iš giminės išsiskyrimą, vadinamąjį išsigimimą.

Bet ar toks reiškinys mūsų istorijoj buvo vienintelis? Deja, to negalėtume sakyti. Mums atrodo, kad šiandien pergyvename panašų reiškinį. Atrodo, kad atsiranda naujų bajorų, kurie labai gražiai seka anųjų pėdomis. Neseniai **Europos Lietuvis** rašė, kad tokių bajorų nemaža esą Vakarų Vokietijos lietuvių tarpe. Jų bajorystė reiškiasi tuo, kad savo šeimose su vaikais jie lietuviškai nebekalba, jų į lietuviškas mokyklas nebesiunčia ir dėl to su lietuviais nieko bendro nebeturi. Žymiai daugiau tokių bajorų mes turime Amerikoje, kur lengvai galime stebėti ir tą bajorėjimo procesą. Jie čia ne visi vienodi — vieni visai subajorėję, kiti pusiau; vieni su savo vaikais nuo pat jų užgimimo nekalba lietuviškai, kiti kalba, save lietuviais ir net Lietuvos patriotais vadina, bet... Lietuva jiems jau tik geografinis terminas. Lietuvos žmonių jie jau nepasiilgsta ir jų nebemyli. Dar daugiau. Ta nemeilė kartais išvirsta tiesiog neapykanta Lietuvos žmonėms. Tada nenorima su jais susitikti, jų matyti, apie juos ką nors girdėti. Net pradedama pykti, bartis, kai iš Lietuvos atvykusius čia kas gražiai priima, pagloboja ar kuriam menininkui sudaro galimybę pasirodyti su savo meniniais sugebėjimais.

Tokie naujieji bajorai elgiasi visai taip pat, kaip ir anie senieji pagal žinomą taisyklę: Lietuva turi būti tokia, kokios mes norime, arba mums jos visai nereikia. Ir kadangi dabar lietuviai čia apsilanko iš „kitokios" Lietuvos, tai tuo pačiu jie ir nepriimtini naujiems bajorams, kurie tokius svečius tuojau apšaukia agentais, parsidavėliais, komunistais (Anų laikų bajorai lietuvius irgi pravardžiuodavo litvomanais, vienybės skaldytojais ir kitokiais vardais). Panašiais epitetais vadinami ir tie, kurie su atvykusiais susitinka. **Laiškai Lietuviams** kartą rašė: „Jeigu kas nors atvažiuoja iš Lietuvos, tai būtinai jis turi būti komunistas. Jeigu Jonas su tuo atvažiavusiuoju pasikalbėjo, tai ir jis jau komunistas, o jeigu su Jonu pasikalbėjo Petras, tai jau ir Petras komunistas". Naujiems bajorams nepatinka ir visi tie išeiviai, kurie lankosi Lietuvoj. Mat, jie tada „bendradarbiauja su okupantu".

Psichologiškai toks reiškinys suprantamas. Kiekvienas nori matyti kuo daugiausia panašių į save. Kaip patriotas nori matyti kuo daugiausia patriotų, taip išsigimėlis nori matyti kuo daugiausia išsigimėlių. Kas pats nenori matyti nei Lietuvos žmonių, nei pačios Lietuvos, tas norėtų, kad ir kiti nematytų. O kai kiti vis dėlto pasimato su čia atvykusiais ar nuvažiavę Lietuvon, tai išsigimėliai pasijunta nejaukiai — jie pajunta lyg kokį dieglį širdyje, sąžinės graužimą (kiekvienas išsigimėlis bent pradžioje jaučia sąžinės graužimą), pradeda nervuotis, kartais netenka pusiausvyros ir griebiasi kraštutinių priemonių „kovai" su kitaip manančiais ir veikiančiais. Pavyzdžių tam daug nereikia. Juos visi gerai žino.

Užtenka prisiminti Klivelando konservatorių „kovą" su Rytu Babicku, Čiurlionio ansamblio chormeisteriu, su PLB valdyba, išvadinta komunarais, kuri nepasmerkė Babicko. Arba **Naujienų** redaktorius ir bendradarbius, kurie purvais drabstė „Grandinėlės" šokėjų mokytoją L. Sagį už tai, kad jis buvo susitikęs su iš Lietuvos atvykusiu šokių mokytoju Lingiu. O jei pridėsime dar visus tuos bajorus, kurie net **Aiduose, Metmenyse** bei **Akiračiuse** randa komunistų, kurie Los Angeles mieste, Bostone ir kitur iš proto ėjo, „bekovodami" su V. Daunoro koncerto rengėjais, tai pamatysime, kad naujųjų bajorų grupelė jau ne visai maža. Pastaruoju metu ją papildė ir **Dirvos** redaktoriai ar bendradarbiai, kuriems jau ir prof. R. Šilbajoris „komunistinėmis bacilomis apsikrėtęs", santariečiai „bendradarbiauja su okupantu", o poetas Bradūnas irgi netoli nuo šių pastarųjų, nes jis su jais „bendradarbiauja" (**Dirva**, 1971.III.10). Kodėl jie visi taip staiga „sugedo"? Mat, Šilbajoris savo parašytoje knygoje „Perfection of Exile", aprašęs keliolika lietuvių rašytojų, neįtraukė ton grupėn J. Gliaudos, **Dirvos** bendradarbio, kuris už tai supykęs ir vedamąjį **Dirvai** parašė („Nesusipratimas ar tendencija"), peikdamas Šilbajorį, jo knygą ir Lietuvių fondą už paramą tai knygai išleisti (Gliaudos rašymą išduoda visiškas jo kalbos primityvumas, kuriuo mūsų spaudoj pasižymi tik tas vienas rašytojas). Bradūnui „teko" už tai, kad jis Šilbajorio knygą pagyrė, santariečiams turbūt už tai, kad gal ir jų vienas kitas rašytojas ton knygon pateko.

Bet nepaisant kas tą vedamąjį bei vėlesnį „atkirtį" būtų berašęs, viena tėra aišku — jį rašė neabejotinas bajoras, išdidžiai sušukęs Šilbajoriui ir Lietuvių fondui senu bajorišku papročiu: Veto! Nie pozwalam!

Išsigimimo (t. y. atsiribojimo nuo savo genties, jos žmonių nekentimo) reiškinys pasauly nėra naujas. Psichologai teigia, kad jis prasideda dvasios suskilimu. Tai parodąs faktas, kad tie patys žmonės, kurie sakosi mylį Lietuvą, praktiškai su ja ir ypač jos žmonėmis nieko bendro turėti nenori. Jie elgiasi visai panašiai, kaip tie krikščionys, kurie sakosi mylį Dievą ir artimą, bet negro ir žydo nepakenčia.

Šiaip ar taip, naujo bajorėjimo problema yra aiški ir jos nematyti negalima. Senieji Lietuvos bajorai jau išnyko, išskyrus vieną kitą, jokio pozityvaus vaidmens savo tėvynėje nesuvaidinę. Ar ne visų bajorų likimas panašus?

A. Daugvydas

VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKA

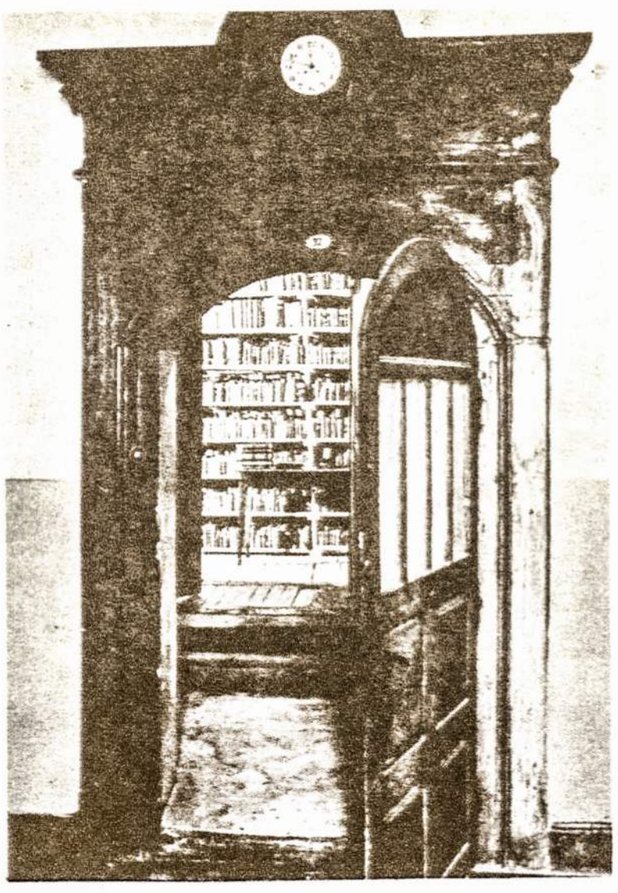

Vilniaus universiteto bibliotekos, įsteigtos 1570 m., keturių šimtų metų sukakčiai konkrečiai atžymėti, pereitų metų spalio mėn. susidarė iniciatorių grupė. AKIRAČIUOSE (1970 m. lapkritis, nr. 10-24) ši grupė, kurią sudarė V. Bičiūnaitė, K. Girnius, R. Kviklytė, R. Misiūnas, G. Procuta ir G. Vėžys, paskelbė savo pirmąjį kreipimąsi į visuomenę. Jie pasirinko sau tikslą sutelkti Vilniaus universiteto bibliotekai 400 knygų rinkinį, kuris savo skaičiumi simboliškai ataidėtų bibliotekos 400 metų sukaktį..

Šiandie ininciatoriai praneša, jog gausių rėmėjų dėka jau turima apie 300 vertingų mokslinių knygų ir meninių leidinių. Pinigais yra iki šiol gauta aukų virš 500 dol. O iš kai kurių Čikagos knygų parduotuvių gautas pažadas duoti net virš 50% siekiančią nuolaidą knygoms, kurias galvojama pirkti dovanos-rinkinio įvairumui padidinti.

Dailininkas Vytautas Virkau sukūrė ex libris su dedikacija lietuvių ir anglų kalbomis, kuris bus įklijuotas į kiekvieną Vilniaus universiteto bibliotekai dovanojamą knygą.

Siekdami užbaigti savo darbą, iniciatoriai dar kartą nuoširdžiai kviečia ir kitus, dar neprisidėjusius, savo įnašu paremti bibliotekos garbingos sukakties konkretų prisiminimą.

Dėkodami visiems rėmėjams už ligšiolinę paramą ir Vytautui Virkau už puikų ex libris, iniciatoriai prašo knygas (pageidaujama anglų kalba, bet mielai priimamos ir kitomis, plačiau vartojamomis kalbomis) ar piniginę paramą siųsti šiuo adresu: G. Vėžys, 6349 S. Artesian Ave., Chicago, Ill. 60629.

Dalis iš sutelktų dovanos-rinkinio knygų šiuo metu jau ruošiamos siuntai į Vilniaus universiteto biblioteką.

AR UŽTEKS KVAPO?

Dažnas studentas, važiuodamas pereitą lapkritį į Lietuvių studentų sąjungos suvažiavimą Klivelande, su nerimu statė sau klausimą: ar vėl pasikartos ankstyvesniųjų dvejų metų nemalonūs įvykiai, pavertę studentų suvažiavimus nebestudentiškais?

Nerimas buvo be reikalo. Svarbių ir aktualių reikalų akivaizdoje, Amerikos lietuvių studentija parodo daug idealizmo, ryžtumo ir apsukrumo. Įvykis, kuris lapkrityje išryškino, tiesiog, išprovokavo mūsų studentiją parodyti savo teigiamąją pusę, buvo — Simo Kudirkos tragedija.

Pirmas žinias apie Simo Kudirkos liūdną reikalą atvežė bostoniškiai jau trečiadienį vakare, lapkričio 25 d. Energingai reaguodami, kaikurie studentai tuč tuoj ėmėsi spontaniško, bet organizuoto darbo. Ketvirtadienį jau buvo sudarytas „ad hoc" komitetas, pasisakęs už lietuvių studentų demonstracijos rengimą prie JAV federalinės įstaigos rūmų Klivelande ir už pastangas paskleisti žinias apie Simo Kudirkos tragediją Amerikos spaudoje.

Demonstrantai prasimušė į lietuviams gana sunkiai prieinamą JAV spaudą ir, atrodo, prisidėjo prie Amerikos sąžinės sujudinimo. Bet gal svarbesnis, tolimesnių distancijų požiūriu, yra klausimas, — ką šis įvykis reiškia patiems demonstrantams, jauniesiems demonstracijų dalyviams bei organizatoriams?

Pirmasis rezultatas, atrodo, buvo greitai išaugęs pasitikėjimas savo jėgomis. Jau anksčiau buvo minėta, — demonstracija kilo spontaniškai, ir tikrieji aktyvistai yra, tikriausiai, netik tie, kurie sudarė neformalų organizatorių branduolį, bet ir ypač tie, kurie, pamiršdami malonumus ir poilsį, atliko visą eilę būtinų, juodų, techniškų darbų. Demonstracija nebūtų buvusi tokia sėkminga, jei Ingrida Raulinaitytė, Kristina Aželytė, Rūta Butkutė, Jūra ir Kastytis Žymantai nebūtų padarę gana originalius plakatus. Arba jei Arvydas Narbutaitis, Rimas Aukštuolis ir Marytė Idzelytė nebūtų sukūrę „gėdos karsto". O, pagaliau, jei broliai Dubriai nebūtų taip „įtikinančiai" visus miegančius prikėlę eiti į rytinį protesto mitingą ir, aplamai, prisidėję prie visokeriopos tvarkos palaikymo. Prie bendrinių organizavimo problemų sprendimo prisidėjo dar Dalia Martutė, Egllė Žygaitė, Gediminas Matulevičius, Viktorija Dirgėlaitė ir Jurgis Juodėnas. O ypač atmintyje lieka UPI žurnalistas Algis Rukšėnas, per naktį sėdėjęs prie rašomosios mašinėlės, ir „ad hoc" komiteto nariai Andrius Raulinaitis, Mindaugas Pautienius, Eglė Juodvalkytė, Marija Prunskytė, Rimas Aukštuolis, Gintautas Neimanas, Gintaras Karosas. O kur dar visi kiti! — dirbę įtemptai, susikaupę — be mandatų — vien turėdami uždavinį prieš akis.

Jei demonstracijai buvo būdingas spontaniškumas, tai savo susiorganizavimo forma, dinamika bei dvasia ji buvo gana amerikoniška. Nesunku buvo pastebėti, jog kaikurie šios demonstracijos dalyviai buvo „Vietnamo karo" demonstracijų veteranai. Ir tai suprantama, nes dauguma dalyvių buvo Amerikoje gimę ir jie todėl reagavo dalinai nekaip lietuviai, bet kaip ir amerikiečiai studentai, kurių tarpe JAV valdžia nevisada laimėtų populiarumo varžybas.

Antru rezultatu todėl galima laikyti atsiradimą jaunų lietuvių aktyvistų grupės — su šiokiu tokiu identitetu ir specifinėm pažiūrom politinės galvosenos prasme, kuri gal nevisai atitinka mūsų veiksnių liniją. Nors mūsų visuomenės jau seniai laukti aktyvistai pagaliau atsirado, bet, ar jie galės ir norės su pasitikėjimu pilnai įstoti į veiksnių gretas, — paaiškės tik ateityje.

R. K.

BŪTINYBĖ PRALAUŽTI SUPANAŠĖJIMO DANGĄ

(atkelta iš 1 psl.)

čiau atsisteigti. Retrospektyviai žiūrint, jų atsisteigimas buvo geras daiktas, nes paskatino ir kitas grupes išsikristalizuoti, įgalino išsivystyti *skirtingiems* visuomeninio veikimo modeliams. Kitą vertus, Studentų Sąjunga netrukus pasirodė nepajėgianti aplink save išlaikyti studijas baigusiųjų žmonių, ideologinių organizacijų cementas pasitvirtino pastovesniu.

Gana greit paaiškėjo, kad Studentų Sąjunga nebus jaunosios kartos „alternatyvioji kultūra", bet tik organizacinis stogas, vieta dialogui tarp už ją gyvesnių sąjūdžių bei sąjūdžiuose „nesujudintųjų". Sąjungai faktiškai pasidarius tradicine „studentų atstovybe", kūrybiškai stipresnės jėgos ėmė trauktis iš jos valdybų. „Ideologinės" grupės *turėjo* pasidaryti už ją svarbesnės, nes jos giliau palietė žmonių interesus, turėjo savyje daugiau provokacijos vaizduotei ir intelektui. *O be tokios provokacijos jaunimo sambūriai negali būti gyvybiški.*

III

Pradinę Studentų Sąjungos dinamiką aiškinčiau šiais faktoriais: atradimo džiaugsmu, funkciniu reikalingumu, misijos jausmu, praktiniais uždaviniais, grupių įtampa ir asmeniniais ryšiais.

Pirmųjų kelerių metų studentiškoje veikloje vyravo nuotaika, panaši į tą, kuri Amerikos „jaunimo kultūroje" išsivystė apie 1964-1968 m.: buvo jaučiamas atradimo džiaugsmas, visur buvo galima surasti naujų draugų, viskas buvo galima pasiekti, jautėsi savimi pasitikėjimas, kad viską galim ir viską, kas mums įdomu ir reikalinga, galim surasti savo tarpe. (Amerikos studentijoje ši nuotaika pradėjo likviduotis nuo 1968 m. vidurio, ir dabar visur jaučiamas „ribų pajutimas").

Studentų Sąjunga tuomet rodėsi funkciškai labiau reikalinga, negu ji atrodė vėliau. Visų pirma, ji suteikė progą, — kurių nesusiorganizavusioje lietuvių visuomenėje rasdavosi nedaug —, susitikti „nepažįstamus draugus". Antra, ji buvo *vienintelė* proga idėjiniam dialogui. Nebuvo nei Jaunimo Kongresų, nei rimčiau veikiančios Bendruomenės, — o ideologinės organizacijos, kai jos pradėjo atsikurti, buvo žymiai monolitiškesnės negu šiandien: dar nepasidalinusios į „dešiniuosius" ir „kairiuosius." Trečia, sąjunga davė, ko tuometinė Amerika ir apatiška Amerikos studentija negalėjo duoti: intensyvesnį egzistencijos jausmą, reikšmingos gyvybės pajutimą.

Sąjungoje buvo apčiuopiamas dvilypis misijos supratimas. Iš vienos pusės, ji buvo vienintelis *viso* jaunimo balsas, keliąs Lietuvos bylą amerikietiškuose ir tarptautiniuose forumuose. Iš kitos pusės, joje egzistavo srovė, galvojusi, kad organizuotieji studentai turėtų būti šiandieniškumo pionieriais lietuvių visuomenėje. Jie geriau suprantą dabartį ir jos reikalavimus, negu išeivių dauguma, ir todėl turėtų drąsiai rodyti kelius į ateitį: ne laukti, ką studentams pasakys „veiksniai" ar „visuomenė", bet *reikalauti*, kad jie pasikeistų.

Iš praktinių uždavinių svarbiausi tuomet atrodė Studentų Šalpos fondas ir *Lituanus* leidimas. Iš lietuviškosios šalpos vėliau imta mažiau laukti, o *Lituanus* leidimas pagaliau perduotas į kitas rankas. Sąjungai pačiai liko mažiau konkrečių darbų ir jos „svoris" palengvėjo.

Populiari teorija, kad pradinį studentiškos veiklos gyvybiškumą stiprino „ideologinių" grupių įtampa man atrodo tik iš dalies teisinga. Dinamiškiausiam ir entuziastiškiausiam Sąjungos *augimo* laikotarpyje, 1951-53 m., beveik visiškai nebuvo nei ideologijos, nei ideologinių grupių įtampos. Aštrus ideologinių grupių konfliktas, kilęs 1954-56 m. laikotarpyje, turėjo trumpalaikį efektą, priversdamas konfliktą laimėjusiuosius smarkiau dirbti sąjungai negu jie šiaip, gal būt, būtų dirbę, bet labiau atstūmė pralaimėjusius, negu jie šiaip gal būtų pasitraukę. *Ilgalaikis* efektas tačiau buvo entuziazmo dalyvauti sąjungos veikloje susilpnėjimas.

Įtampa tarp ideologinių organizacijų Studentų Sąjungoje buvo dinamikos šaltinis. Trukdinys sąjungos veiklai buvo ne ši įtampa, bet tikslų, dėl kurių buvo kovojama, bevertiškumas: laimėti rinkimus, pakeisti statutą ir t.t. Nebuvo grumiamasi dėl skirtingų veiklos ir gyvenimo sampratų, dėl to, kas išlieka, ką galima su savimi išsinešti ateitin.

Pradžioje šios *destruktyvios* įtampos buvo išvengta glaudaus ryšio tarp skirtingoms ideologinėms organizacijoms priklausančių žmonių dėka. Vėliau šis asmeninis ryšys susilpnėjo.

IV

Tais periodais, kai Studentų Sąjungos veikla silpnėjo, jai trūko tų *dinamikos šaltinių*, kuriuos ką tik identifikavau: atradimo džiaugsmo, funkcinio reikalingumo, misijos jausmo, praktinių uždavinių, grupių įtampos ir asmeninio ryšio. Tais periodais — gal ir dabartiniame, — kai veikla stiprėjo, ją maitino kaip tik šie šeši faktoriai.

Tačiau šalia to, kas vyko pačioje Studentų Sąjungoje, kito ir jos *veiklos aplinka*. Lietuvių visuomenė, kiečiau susiorganizavusi, konservatyvėjo ir darėsi mažiau palanki jaunatviškam nepriklausomumui. Amerikiečių visuomenė, atvirkščiai, negrų pilietinių ir žmogiškų teisių sąjūdžio, prezidento Kennedy, hippių ir baltųjų radikalų — o dabar jau ir moterų — sukrėsta, darėsi daugiau dinamiška, labiau jaudinanti, pradėjo labiau traukti ir lietuvių akademinio jaunimo dėmesį. Amerikiečių studentija tapo ne tik spalvingesnė, bet ir moraliniu bei intelektualiniu atžvilgiu įdomesne, ją jau nebegaljai nebereaguoti, kaip tai dar buvo galima iki kokių 1962 m. Amerika, iš vienos pusės, tapo patrauklesnė; iš kitos pusės, ji davė naujų impulsų lietuviškai veiklai. (Manau, kad ateitininkų „jaunųjų sendraugių" sąjūdis, išsivystęs apie 1964 m., buvo kaip tik šių įtakų aktyvuotas.)

Lietuviuose studentuose ėmė išblėsti būdinga 1950-55 m. vidinė įtampa, balansas tarp amerikietiškų ir lietuviškų įtakų, užslopindamas šios įtampos sukeltą vidinę dinamiką. Lietuviai iš „pasaulio piliečių" darėsi Amerikos „etninė grupė".

Pakito ir lietuvių ideologinės organizacijos — jose atsirado daugiau vidinių skirtumų (ir tuo jos darėsi savo viduje įdomesnės), bet jos pačios supanassjo savo tarpe ir todėl nebepajėgė išvystyti *tarp-organizacinės* dinamikos: nepajėgė atstovauti skirtingiems gyvenimo būdams, skirtingoms retorikoms, skirtingoms pasaulėjautoms.

Pagaliau nuo maždaug kokių 1962 m. pradėjo atsirasti galimybių šiokiems tokiems ryšiams su Lietuva. Ryšių klausimas pasirodė pačiu realiausiu lietuvišku klausimu jaunojoje kartoje — ir ją suaktyvino vienu metu jau, atrodė, gerokai apmirusiam savarankiškumui.

V

Ši analizė sugestionuotų, kad vienas būdas Studentų Sąjungai atgauti savo ankstyvesnį gyvybiškumą būtų atgaivinant joje *dialektinę įtampą* tarp ryškiai definuotų alternatyvų, kurių kiekviena ateitų su savo skirtingomis tezėmis ar antitezėmis. *Pagrindinė būtinybė yra pralaužti pilko supanašėjimo dangą.*

Bet toji dialektinė įtampa jau nebegali būti, kokia ji buvo 1950-55 m. laikotarpyje.

(1) Tuomet dar buvo lietuviškojoje išeivijoje ir studentijoje gana gyva konservatizmo-liberalizmo įtampa. Konservatizmas tuomet buvo gana švelnus, liberalizmas nedrąsus. Ir ši diferenciacija, bent paviršutiniškai, sutapo su organizacijų skirtumais. Šiandien alternatyvos labiau išryškėjusios. Šiandieninė dialektika vyksta nebe tarp politinių konservatorių ir politinių liberalų, bet tarp ortodoksijos ir revizionizmo visose srityse: moralinėje, politinėje, institucinėje. Ir ji nebesutampa su skirtumais tarp organizacijų, o vyksta beveik jų visų viduje.

(2) Tuomet buvo gyva lietuvybės-amerikonizmo dialektika. Lietuviai studentai jautėsi *pačios Amerikos visuomenės* viduje maždaug lygiai veikiami amerikietiškų ir lietuviškų jėgų. Šiandien Amerikoje gyveną lietuviai studentai yra žymiai stipriau veikiami amerikietiškų jėgų. Šioje visuomenėje lietuviškieji impulsai yra pasidarę nebepajėgūs atsispirti amerikietiškiesiems. Dialektika galima tik tarp Amerikos ir *Lietuvos*, tarp dviejų savo pasauliuose, savo istoriniuose kontekstuose įrakintų visuomenių.

Dialektika, apie kurią kalbu, reikalauja abipusio atvirumo, bet taip pat ir apytikriai lygaus abiejų pusių stiprumo. Bet Amerikos lietuvių studentiją supančioje aplinkoje pusės *nėra lygios*: ortodoksija dominuoja revizionizmą, Amerika nusveria Lietuvą. Vietoje dvasinės gyvybės, kurią provokuoja dialektinė įtampa, turime „natūralią" tendenciją pasiduoti nepalyginamai stipresniajai pusei.

Studentams todėl aš siūlau *stiprinti silpnesniąją pusę*. Lietuviškajame kontekste tai reiškia: pasaulėžiūrinėje plotmėje ieškoti revizionistinių impulsų, kad vieną sykį išsivystytų lietuvių heretikų ir radikalų tradicija, kritiška ir sau pačiai; akcijos plotmėje — stiprinti ryšius su Lietuva, kad ji taptų tokia pat reali, kaip Amerika.

Iš tokios gyvybę maitinančios dialektikos ieškojimo kyla ir mano pasiūlymas ideologinėms organizacijoms. Pagrindinė tezė būtų ši: *Amerikos lietuvių jaunosios kartos visuomeninis gyvenimas žymiai pagyvėtų, jeigu ideologinės organizacijos išsivystytų ryškesnėmis alternatyvomis, jeigu jos taptų radikaliau skirtingos.*

Ar nebūtų verta paieškoti naujų, ryškesnių sąjūdinio identiteto pagrindų? Ar nebūtų laimėta įvairumo, galimybės pasirinkti ir produktyvios įtampos, jei ateitininkai save suvoktų *pogrindžio bažnyčia*, santariečiai kultūriniais ir politiniais *revizionistais*, akademikai skautai visuomeniniais *pragmatikais*, neo-lituanai *neo-konservatoriais* ir bandytų apie šiuos konceptus persiorganizuoti, suburdami jiems atliepiančius žmones, vystydami šiems konceptams, šioms „pasaulio vizijoms" atitinkančias veiklos tradicijas ir galvojimo stilius?

Vytautas Kavolis

LIETUVOS FAŠIZMO ISTORIJA

KREIVAS VEIDRODIS SAVIESIEMS IR SVETIMIESIEMS

Taip jau dabar yra, kad beveik kiekvienas vyresnio amžiaus žmogus, šį tą prisimenąs iš 1920-1926 metų laikotarpio, laiko save lyg to laikotarpio istoriku ir dažnai labai autoritetingai kalba ir apie Steigiamąjį seimą, ir apie žemės reformą, ir apie santykius su lenkais ir apie kitas to laikotarpio problemas. Ir manosi galįs net pamokyti tuos, kurie specialiai studijuoja tą laikotarpį, nuo kurio jau praslinko beveik 50 metų ir kuris jau tapo ne tik vaikystės prisiminimų, bet ir rimtų istorinių studijų tema.

Tokio neva istoriko vaidmens griebėsi ir V. Vaitiekūnas paskutiniajame *Į laisvę* numeryje (1970 gruodis), pretenzingai pavadindamas savo straipsnį „Demokratinė Lietuva kreivame veidrodyje." Šį straipsnį jis rašė, atsiliepdamas į istoriko Romo Misiūno studiją „Fašistinės tendencijos Lietuvoje", kuris tilpo „The Slavonic and East European Review", 1970 sausio numeryje (88-109 psl.). Padaręs išvadą, kad toji studija „apie demokratinę Lietuvą *svetimiesiems* (m. pab.) teigia grynas nesąmones, klaidinančias svetimuosius ir kompromituojančias demokratinę Lietuvą", V. Vaitiekūnas net pagrasina: „atitinkama į tokius pasireiškimus reakcija kartais gali labai prastai patarnauti tokių autorių mokslinei karjerai" (90 psl.).

Kokią čia reakciją V. V. turi galvoje, velniai jį žino, bet jau pats toks grasinimas blogai liudija apie anos demokratinės Lietuvos auklėtinį ir gynėją, kokiuo jis skelbiasi. Atrodo, toje Lietuvoje buvo ne tik fašistinių tendencijų šaknų, apie kurias užsimena R. Misiūnas, bet tos fašistinės tendencijos pasireiškia dar ir dabar kai kuriuose jos gynėjuose. Draudimas kritiškai vertinti savo tautą yra vienas iš fašizmo šaltinių.

Be abejo, su žmogumi, kuris griebiasi tokių argumentų, pavojinga ginčytis, kaip, tur būt, buvo pavojinga ginčytis ir su anais apskričių komendantais, kuriuos gana naiviai bando ginti V. V. (neva karo stovis buvo reikalingas dėl santykių su Lenkija). Vaitiekūnas ypač pabraukia faktą, kad Misiūno studija skiriama svetimiesiems ir kad ji juos galinti suklaidinti. Nemanau, kad R. Misiūnas, kaip ir kiekvienas istorikas, rašytų vienaip svetimiesiems, o kitaip saviesiems. Būtų tikra nesąmonė to iš istoriko reikalauti. Man atrodo, saviesiems vaikams gal kai ką galima ir padailinti, bet ne rašant straipsnį į mokslinį žurnalą, kurio vaikai tikrai neskaitys. Užtat juo labiau čia istorikui privalus blaivumas, kritiškumas ir kaip galima didesnis objektyvumas. Visa tai ir atsispindi R. Misiūno studijoje. Tai, žinoma, nereiškia, kad su visais jo teiginiais būtų galima sutikti. Tokios studijos dar nėra parašęs nei vienas pasaulio istorikas. Tačiau niekur iš jo studijos nesimato, kad jis tyčia būtų norėjęs ką nors nuslėpti, pagražinti, o juo labiau „murzinti demokratinį laikotarpį", kaip jam prikiša V. Vaitiekūnas.

KUO TAS MURZINIMAS PASIREIŠKIA?

Tokiu tariamu demokratinės Lietuvos murzinimu V. V. laiko šiuos R. Misiūno teiginius: (1) kad katalikų bažnyčia turėjo ir siekė „specialių teisių ir galių"; (2) kad privačioms katalikų gimnazijoms vyriausybė teikė beveik pilną paramą; (3) kad cenzūra buvo atiduota į kariuomenės viršininkų rankas, kurie neturėjo didelio išsilavinimo; (4) kad žemės reforma numušė žemės pajamingumą; (5) kad krikščionių demokratų partijoje buvo korupcijos ir palinkimo į diktatūrinę praktiką. Išvardinęs šias tariamai didžiąsias Misiūno nuodėmes V. V. rašo: „Nuo tokios mokslinėje studijoje *svetimiesiems* (m. p.) teikiamos apie demokratinę Lietuvą medžiagos, faktinę padėtį pažįstančiam gali susisukti galva. Viešpatėli, juk tai grynų gryniausias fantazavimas!" (86 psl.).

Visiškai nesišaukiant Viešpaties vardo be reikalo, norėtųsi tik pasakyti, kad visa tai, ką šiais ir panašiais teiginiais pasakė R. Misiūnas, nėra joks demokratinės Lietuvos murzinimas, bet grynų gryniausia tiesa. Gal dėl to Vaitiekūnui ir susisuko galva?

Tarp kita ko, atrodo, V. V. nebūtų turėjęs nieko prieš, jeigu R. Misiūnas būtų pamurzinęs smetoninę Lietuvą. Ir jis pats nenukenčia jos nepamurzinęs, kai po 1927 m. Voldemaro-Pilsudskio pasimatymo Ženevoje ir po Lietuvos-Lenkijos santykių išlyginimo cenzūra jau neva nebuvusi reikalinga. Lyg Vaitiekūnas nežinotų kad M. Sleževičiaus vyriausybė dar 1926 m. buvo panaikinusi cenzūrą. Lietuvių-lenkų santykiai čia nieko dėti. Cenzūra yra cenzūra, ar ją vestų tautininkai, ar krikščionys demokratai.

PASAULĖŽIŪRINIS PLIURALIZMAS!

Daugiausia, atrodo, V. V. užkliuvo už katalikų bažnyčios ypatingų teisių, apie kurias užsimena R. Misiūnas. *Bet juk tai buvo ir į konstituciją įrašyta.* Tos teisės pasireiškė beveik visose mokyklose, krikštynose, jungtuvėse ir pakasynose, žodžiu, nuo lopšio ligi grabo lentos. Tiesa, konstitucijose buvo kalbama apie fakultatyvinę civilinę metrikaciją, bet praktiškai jos nebuvo. Norint be bažnyčios vestis arba išsiskirti reikėjo arba į Klaipėdą važiuoti, arba muzulmonu pasidaryti. Lietuva šalia, berods, Lenkijos ir Albanijos buvo vienintelė Europos valstybė, kur nebuvo civilinės metrikacijos.

Labai įdomi V. V. pastaba dėl Teologijos-filosofijos fakulteto, kuris, iš tikrųjų, buvo lyg savotiška valstybė valstybėje. V. V. dėl to rašo, kad „tai kaip tik reiškia Steigiamojo seimo demokratinės daugumos (suprask, krikščionių demokratų) didelę nuolaidą mažumai. Ta dauguma, užuot nustačiusi steigiamam Lietuvos universitetui vieną pasaulėžiūrinę kryptį, pasirinko kultūrinį pliuralizmą..." Čia jau ir aš norėčiau sušukti: Dievulėliau, dar to betrūko, kad visiems būtų nustatyta viena pasaulėžiūrinė kryptis. Kad pastangų čia linkme buvo, išsiduoda ir pats V. V., kalbėdamas apie „nuolaidą." Negi V. V. mano, kad rimtas skaitytojas tokiai gražiai jo pasakai patikės? Kad krikščionyse demokratuose buvo diktatūrinių palinkimų (o kas tokių palinkimų neturi?), rodo ne tik Krupavičiaus palankus atsiliepimas apie fašizmą, kurį cituoja R. Misiūnas,[1]) bet ir jų, ypač jaunesniųjų, aktyvus prisidėjimas prie 1926 gruodžio 17 d. perversmo.

ŽEMĖS REFORMA — TABU

Berods, tik vienu sakiniu R. Misiūnas, pasiremdamas Lietuvoje JAV atstovu buvusiu Noremu, pamini, kad dėl reformos žemės pajamingumas smuko, bet čia pat pridurdamas, kad, kol javų kainos buvo aukštos, tai nebuvo rimta problema. Taigi labai atsargiai ir labai nedaug pasakyta. Bet kaip anais laikais, kada buvo svarstomas žemės reformos įstatymas, taip ir dabar daug kam žemės reforma yra tabu. Ir V. V. rašo: „Apie žemės reformos pozityvų vaidmenį nepriklausomos Lietuvos žemės ūkiui lietuvių kalba ir svetimomis kalbomis yra apsčiai literatūros, todėl 1970 kartoti *svetimiesiems* (m. p.) mokslinėje studijoje Noremo prasimanymus yra apgailėtinas neapdairumas". Kur toji literatūra? Geriausią studiją apie ją parašė prof. V. Manelis Lietuvių enciklopedijoje, bet ir jis turėjo pripažinti, jog 22% nepasinaudojo ja ir savo gautas žemes perleido kitiems.

Tada, kada buvo vedama žemės reforma, buvo tiesiog lenktynės dėl jos. Bet buvo ir rimtesnių protų, kurie kritiškai į ją žiūrėjo. Tai buvo ne tik A. Stulginskis, kuris, tur būt, apie žemės ūkį nusimanė daugiau, negu daugumas steigiamojo seimo atstovų, ne tik A. Smetona, bet ir toks liaudies vaikas, kaip J. Tumas-Vaižgantas. Nepopuliaru tai buvo, bet kas nepopuliaru, nevisados yra žalinga. Prakišo tada A. Smetonos — Tumo-Vaižganto partija, bet kažin, ar ji klydo. Prakišo tada ir Vinco Kapsuko valdžia, pasisakiusi prieš žemės dalinimą, kaip teisingai įrodė prof. E. Sennas.

Bet kad žemės reforma buvo pravesta ne dėl ekonominių, arba ne tik dėl ekonominių išskaičiavimų, šiandien, berods, niekas negali abejoti. O geresnės studijos apie žemės reformą vis dar pasigendame. Jubiliejiniai straipsniai, rašomi politikų, o ne istorikų, šios spragos negali užkišti.

MAIRONIS...

R. Misiūnas tik išnašoje prisimena Maironio satyrą, kurioje jis „žiauriai puolė valdžios sistemą, valdininkus, ir, mažesniam laipsny, parlamentą ir partinę sistemą dėl smarkios korupcijos." Iš tikrųjų, toje satyroje, kurią visą V. V. pacituoja (tur būt, dėl to, kad rašo *saviesiems*), Maironis teigia, kad beveik nieko neliko iš Lietuvos, didvyrių žemės. Tik velniai iš jos sau naudą semia, tik lenkai, žydai ir gudai joje šeimininkauja, valdininkai ir seimo atstovai tik su mergelėmis automobiliais važinėja, visi ima kyšius, o jaunimas iš svetimų aukų (Amerikos) šoka ligi paryčių. Bet svarbiausia, Maironis puola partijas:

O tų partijų tarp mūsų, jų programų
ir barnių!..
Tiek vargiai pas vargšą blusų atsiras
už marškinių.

(Tiesa, Maironis žodį blusos paliko „neišspelintą", laikydamas jį nepadoriu žodžiu. Iš to galima spėti, kokia „padori" buvo ano meto literatūra).

Pacitavęs šią satyrą, V. V. daro išvadą: „Reikia gero mikroskopo, kad šioje satyroje įžvelgtum valdžioes sistemos puolimą". Tur būt, tiksliau būtų pasakyti: reikia būti gerokai žlibam, kad to nematytum.

IR ŠEKSPYRAS...

Kai kas, atrodo, ir taip pat V. Vaitiekūnas, nori laikyti tiesiog šventvagyste, jeigu kas išdrįsta pakritikuoti 1920-1926 m. Lietuvą, ypač rašydamas *svetimiesiems*. Kai kas apie save norėtų tik iš geros pusės kalbėti. Tai gana natūralus polinkis. Jau Šekspyras yra rašęs, kad savo laimėjimus mėgstame kalti špižiuje, o savo nuodėmes rašome vandeniu. Neužgyrė tokio polinkio Šekspyras, jo juo labiau negali užgirti istorikas. Jis neprivalo nuslėpti nei vieno, nors ir nemaloniausio šaltinio (nei anos Maironio satyros), jis privalo iškelti visas praeities klaidas, gal būt, aukščiau, negu praeities laimėjimus. Ypač rašydamas *svetimiesiems*. Nes kas galėtų barti beveik bemokslius ano meto lietuvių valstybininkus, jeigu jie vieną ar kitą klaidą padarė. O vis dėlto jie išvedė Lietuvą į nepriklausomybę, ir pastatė ją ant kojų, ir valdė, ir net svetimus diplomatus priimti mokėjo. Tik tokia istorija, kur telpa viskas, gali būti gyvenimo mokytoja.

Visiškai pro šalį tvirtinimas, kad svetimiesiems reikia rašyti kitaip negu saviesiems. Būtų baisiai naivu galvoti, kad jeigu lietuvių tauta per amžių amžius nebūtų padariusi nei vienos klaidos ir nei vienos nuodėmės, kad tada ją pasaulis, kaip anas jau dabar nušventintas Šventasis Jurgis, šoktų gelbėti iš smako nasrų. Tarp kita ko, Jurgis mergytę gelbėjo ne nuo svetimo smako, bet nuo jos pačios palinkimo į nuodėmę.

Nei jokios santvarkos nėra tobulos, kaip ir nei jokio žmogaus ir, juo labiau, jokios tautos nėra tobulos. Išimties čia nesudaro nei 1920-1926 metų demokratinė Lietuva, kuri labai netobulai buvo surėsta. Istorikas tai žino labai gerai, kaip lygiai gerai jis žino, kad ne visi šaltiniai apie tą patį įvykį vienodai liudija. V. Vaitiekūno liudijimą jis turi labai skeptiškai vertinti, kadangi jis rašo apie įvykius, kuriuos jis išgyveno maždaug prieš 50 metų. Maironiu, prof. P. Leonu, M. Krupavičium ir kitais, pareiškusiais savo nuomonę jau tada, jis turi daug daugiau pasitikėti, negu V. Vaitiekūnu. Žinoma, jeigu V. V. būtų istorikas, jis su jų nuomone turėtų daugiau skaitytis. Deja, taip nėra. Ir kreivą veidrodį prieš praeities įvykius šį kartą bando pastatyti V. Vaitiekūnas, o ne Romas Misiūnas.

Vincas Trumpa

1) *Įdomu, kad kai Krupavičius nematė nieko blogo fašizme, tame pat Seime A. Smetona tvirtai pasirodė už geresnius santykius su Tarybų Sąjunga.*

VOKIETIJOS PARAMA MAŽUMOMS

Pusantro milijono dolerių (5,4 mil. DM) Vokietijos Federalinės Respublikos vidaus reikalų ministerija ruošiasi išdalinti dešiniajai ekstraparlamentarinei opozicijai. Ekstraparlamentarinės opozicijos (APO) vardu Vokietijoje vadinami politiniai susigrupavimai atitinką JAV *New Left*. Anuo vardu vokiečių žinių magazinas *Der Spiegel* (1970, 50 nr.) vadina svetimtaučių ir vokiečių pabėgėlių organizacijas Vakarų Vokietijoje. Dešinumo priedas yra daugiausiai dėl kaikurių vokiečių pabėgėlių vadų pabrėžtai ekstremistiniai patriotinės linijos.

Svetimtaučiai pabėgėliai iš rytų šiemet gausią 65 000 markių daugiau negu pernai. Anot laikraščio, lėšos antikomunistinėms egzilų grupėms skirstysis sekančiai:

Vengrų centrinei sąjungai	95 000 DM,
Lenkų pabėgėlių sąjungai	85 000 DM,
Ukrainiečių emigrantų centrinei atstovybei	76 000 DM,
Estų centro komitetui	60 000 DM,
Latvių centro komitetui	60 000 DM,
Lietuvių bendruomenei	45 000 DM,
Čekų centrinei sąjungai	28 000 DM,
Pabėgėlių iš Jugoslavijos organizacijų sąjungai	20 000 DM,
Slovakų centrinei sąjungai	13 000 DM,
Laisvųjų rumunų Vokietijoje sąjungai	6 000 DM.

Vokiečių pabėgėlių organizacijoms, kurios dabartinę socialdemokratų-konservatyviųjų liberalų vyriausybę demonstracijose kolioja raudonuoju purvu, *kultūriniams siekimams* numatyta 366 000 DM daugiau negu jie gaudavo iš krikščionių demokratų valdžios.

(db)

KAZIO ALMENO ŠIENAPIŪTĖ LIETUVOJE

LIEKA NEPASOTINTAS TROŠKIMAS

Praėjusių metų pabaigoje „Vagos“ leidykla išleido solidžios išvaizdos knygą su puikiu dailininko V. Kalinausko pieštu viršeliu — K. Almeno romaną „Šienapiūtė“. Šios knygos pasirodymą lydi eilė nekasdieniškų aplinkybių.

Visų pirma, tai kūrinys, atstovaujantis neįprastam šiandieninei lietuvių literatūrai istorinio nuotykių romano žanrui. Antra, knygoje nušviečiamas įdomus ir reikšmingas, grožinėje literatūroje beveik neatspindėtas XVIII a. Lietuvos gyvenimo laikotarpis, Žečpospolitos valstybės žlugimas; trečia, Vilniuje išleistą romaną parašė 35-metis Amerikos lietuvių rašytojas, fizikas, Merilendo universiteto dėstytojas.

Ar galėjo panašią knygą parašyti kuris nors Tarybų Lietuvos rašytojas? Iš pirmo žvilgsnio atrodo — kodėl gi ne, jei tik kas nors iš mūsų prozininkų būtų turėjęs tiek pat, kiek K. Almenas, ištvermės, noro ir užsidegimo rinkti istorinę medžiagą, studijuoti šaltinius, jei neišsigąstų dulkių, kylančių nuo pageltusių foliantų Varšuvos ir Vilniaus rankraštynuose... O vis dėlto? Juk mes neturime, tiesiog seniai užmiršome pramoginės, nuotykių literatūros kūrimo praktiką (užsienyje tai vadinama „komercine literatūra“), nė vienas save gerbiantis rašytojas — jaunas ar senas, pradedantis ar patyręs — tokios literatūros pastaraisiais dešimtmečiais nekuria (pabandoma nebent retkarčiais — vaikams), o jei iš po kieno nors plunksnos neįučiomis išeina vis dėlto „komercinis“ kūrinys, šitai stengiamasi užmaskuoti ambicingesniais užmojais arba tiesiog laikoma kūrybine rašytojo nesėkme. Žiūrint „pašaliečio“, augusio kitokioje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje, akimis, esame perdaug rimti, perdaug reikšmės teikiame „šventai meno misijai“. Šiuo metu mūsuose kiekvienas didesnio ar kuklesnio talento plunksnos menininkas veržiasi iš naujo, dar kartą „sukurti pasaulį“, įnešti į literatūrą naujų estetinių vertybių, ieško psichologinių gelmių, netikėtų ir neatrastų etinių-moralinių tikrovės rakurs, socialinių apibendrinimų ir filosofinių prasmių — šių ieškojimų rezultatai, žinoma, priklauso nuo sugebėjimų... „Komercinius“ nukrypimus retkarčiais leidžia sau kinas, dažniau — teatras, tačiau proza šito niekada nedaro sąmoningai.

Galima būtų išdidžiai tarti — menas yra menas, lygiai kaip ne menas yra ne menas, — kriterijai, atrodytų, aiškūs... Tačiau kurgi ta griežta ir kategoriška riba, skirianti viena ir kita?

Ši riba akivaizdžiai svyruoja aptariamojo romano atveju. Jei yra kokie nors aiškiai suformuluoti žanro reikalavimai, tai „Šienapiūtės“ autorius dažnai jų nesilaiko, griauna juos, įnešdamas tačiau tai, ką ne visada sutiksi šio žanro kūriniuose, būtent: palyginti rimtą ir atsakingą požiūrį į istoriją (gal būt, istorijos specialistai šiuo klausimu turėtų ir kitokių nuomonių), vertingų ir įdomių istorinių žinių, vaizdingo to meto papročių, vietovių, žmonių santykių aprašymo, sąmojingo politinių įvykių interpretavimo, pagaliau — įtaigių, rašytojo „iš dievo malonės“ plunksna parašytų prozos gabalų.

K. Almenas, dviejų romanų ir dviejų novelių rinkinių autorius, viešėdamas Lietuvoje, pokalbių metu yra ne kartą pabrėžęs, jog savo kūryboje nesiekia „didelių intelektualinių ambicijų“, tačiau jam patinka *pasakoti*. Būtent šis pasakoriaus talentas atsiskleidžia romane „Šienapiūtė“.

Neskubiai ir nuosekliai, sustodamas ties atskiromis detalėmis, o drauge plačiai apžvelgdamas vietovės panoramą, su epišku užmoju, būdingu legendoms, pradeda rašytojas savo pasakojimą apie senus, į užmaršti nugrimzdusius laikus, apie įvykius ir žmones, tų liūdnų, kruvinų ar anekdotiškų įvykių dalyvius.

Pasakojimas, prasidėjęs ramiai, tarsi upės, tekančios Skaudvilės pievomis, srovė, juo toliau, juo labiau stebina aprašomų įvykių gausumu ir margumu, tiesiog geometrine progresija didėjančių veikėjų skaičiumi, vis naujais veidais, nelauktais siužeto posūkiais, persipinančiomis intrigų gijomis... Blaškomas iš vietos į vietą, iš dvaro į dvarą, nuo įvykio prie įvykio, beveik ligi pusės romano veltui bandai „įsitverti“ kurio nors personažo ir sekti jį per visą įvykių margumyną — tokio personažo nerandi. Ilgainiui iš įvykių ir žmonių verpeto išsikristalizuoja kelios pagrindinės romano figūros. Dabulskis, Giedraitis, Marius (Jaks-Tyris), Giedraitienė, Liudvika Dabulskytė... Ir dar daugybė kitų, ilgiau ar trumpiau „gyvenančių“ romane arba vos šmėstelėjusių ir čia pat

Dail. V. Kalinausko pieštas viršelis.

pradingusių. Suskaičiavus visus vardais ir apdovanotus romano veikėjus, jų susidarytų gerokai per šimtą. Romanas taip gausiai apgyvendintas žmonėmis, jog, rodos, autorius ir pats pamiršta, kokiu tikslu, kada ir ką yra pristatęs skaitytojui. Pasitarnavę kažkuriam siužeto vingiui, pabuvę vieno ar kito veikėjo įrankiu ar laikiniu pašnekovu, visi šie šalutiniai personažai dingsta be pėdsako, gerokai perkrovę įvairiomis kryptimis pasklidusias romano siužetines linijas.

Kaip vienas iš tokių „šešėlių“, vienuoliktame puslapyje šmėsteli Kristina Dabulskytė, „turėjusi kiškio lūpą ir gal dėl to kukloką šypsnį“. Pristatyta su gana vaizdingomis ir smulkiomis detalėmis, tačiau, kaip veikėjas, neturėdama jokios „gyvos“ misijos, tolimesniuose romano skyriuose ji beveik nepasirodo. (Šis atvejis — tik vienas iš daugelio.)

Gausybė žmonių plūsta į romaną drauge su gausiais įvykiais. Šią rašytojo tendenciją galima nesunkiai suprasti — kartais autorių įsakmiai nusiveda paskui save jo, pasakoriaus, būdas, vidinis poreikis kažką papasakoti apie kiekvieną naują veikėją, taip aiškiai, tur būt, matomą rašytojo „vidaus akimis“. Tačiau stipriausiai autorių valdo jo surinkta gausi istorinė medžiaga, noras perteikti jau savaime vaizduotę dirginančius žinių ir faktų lobynus, kuriuos rašytojui atvėrė XVIII a. kronikos. Istoriniai duomenys dažnai prasmingai ir sumaniai įliejami į meninį kynogos audinį, įspūdingai išvystomi ir įprasminami atskiruose romano skyriuose. (Iškaip, pvz., Leščinskio asmenybės įvertinimas X skyriuje („Dancigas“) ar XI skyrius („Pasitarimai“), kur autorius sudeda tik sausą ir skubotą istorinę informaciją, išdėsto savo išvedžiojimus ir samprotavimus politiniais to meto klausimais.) Tačiau autoriaus pasimetimas prieš jį užgriuvusią istorinių žinių laviną jaučiamas bendroje romano kompozicijoje. Šiuo atveju vargu ar galima apkaltinti istorinę medžiagą... Imi ieškoti siūlo galo, ant kurio būtų suverti visi spalvingi įvykiai ir faktai. Nežiūrint paties autoriaus atsitiktinai pasiūlyto rakto, jau minėto jo pasisakymo, jog labiausiai jį traukia pats *pasakojimo procesas*, norom nenorom iškyla eilė klausimų. Iš kokių pozicijų autorius žiūri į vaizduojamus įvykius, žmones? Ar slypi koks nors rašytojo tendencingumas už įvykių ir personažų? Vardan ko parašyti 500 romano puslapių? Kas vis dėlto autoriui priimtina išdėstytuose faktuose ir įvykiuose, kas nepakenčiama ir t.t.

Sunku surasti vienareikšmius atsakymus, o gal nė neverta jų ieškoti?.. Akivaizdu, jog K. Almenui šalia rašytojiško „azarto“ pinti romano nuotykių grandinę pavyko duoti ryškų to meto Lietuvos-Lenkijos valstybės agonijos paveikslą, įtikinančiomis spalvomis nupiešti tą intrigantų visuomenę, gyvenančią paskutines savo dienas, pavyko įtikinti visišku politiniu šalies bankrotu, pavyko pavaizduoti suirutę, užvaldžiusią visą Žečpospolitos statinį — nuo viršaus ligi apačios.

Žvelgdamas iš XX a. perspektyvos, praturtintas dviejų amžių patirties ir išvadų, rašytojas nesigaili demaskuojančių spalvų, ironijos, sarkazmo, brutalių potėpių, drastiškų vaizdų... Tuo pačiu romane nerasime nė šešėlio „teigiamos“ tendencijos, pozityvios minties, jame nėra užuojautos ar sentimentų — niekam. Nedidelę išimtį nebent sudaro įsimenantys Mariaus vaikystės epizodai, pelkėse klajojančio valstiečių būrio likimas, kraupios jų „medžioklės“ aprašymas. Tačiau ir šioji šilta užuojautos srovelė greit nutrūksta, ištirpsta beveik be žymės, likdama toliau gana formaliai naudojamu kruvinų Mariaus žygdarbių psichologiniu stimulu.

Iškyla naujų problemų: ar pakanka tokio žanro kūriniui vien kritiško, demaskuojančio autoriaus santykio, ar būtinas jam teigiamas, pozityvus, gal net herojinis pradas? Gal būt, šį herojiškojo prado ilgesį skaitytojui (šiuo atveju — recenzijos autorei) diktuoja vien emocijų, minties ir skonio inertiškumas, pagimdytas nuotykių literatūros tradicijos? Lieka neaišku — ar šitokia „deheroizuojanti“ autoriaus pozicija išplaukia iš jo sąmoningų pastangų atsikratyti savaip sustabarėjusią „gėrio-blogio“ kovos schemą, iš sugebėjimo pažvelgti į aprašomus įvykius skeptišku žvilgsniu žmogaus, atsikračiusio bet kokių iliuzijų ir sentimentų (tame tarpe nacionalinių), ar tai diktuojama šaltų bei ironiškai objektyvių mūsų amžininko pozicijų, perpratus žiaurius, suktus ir naivius protėvių „istorinius žaidimus“? Gal būt, tai iš tikrųjų sąmoninga rašytojo tendencija. Tačiau kai kurios romano nesėkmės, man rodos, susijusios būtent su ja.

Didžiuliame, klaidžiame „Šienapiūtės“ pasaulyje, vingiuotuose siužeto takuose, žmonių ir įvykių margumyne, be klastų ir tarpusavio intrigų, vis dėlto nėra įtemptos, konfliktiškos kovos, gilesnio priešingų tendencijų susidūrimo. Juk nuotykių romano skaitymas — tai azartas, per daug nesigilinant į klausimą „kodėl?“. Skaitytojas kaip vaikas linkęs sekti ten, kur jį veda nuotykių „organizatorius“ — knygos autorius. Tačiau kokia prasmė stebėti varžybas, kuriose iš esmės niekas negali laimėti, o laikini laimėtojai lygiai šlykštūs, kaip ir nugalėtieji? Ką tokioje kovoje paremti ir dėl ko sielotis? Šiame romane skaitytojui neleidžiama nieko pamilti, prie

Išeivijos autoriaus knyga Lietuvoje — retas įvykis, ypač jei autorius dar gyvas. Almenas yra tik antras po Katiliškio susilaukęs tokio reto sovietinių leidyklų dėmesio. Knyga palydima su gana simpatingu ir dalykišku autoriaus pristatymu, kurį parašė žinomas emigrantologas Vytautas Kazakevičius. Vos tik knygai pasirodžius „Pergalė“ (1970 m. 2 nr.) išspausdino Mareckaitės recenziją. Manome, kad knygai pirmiau pasirodžius Lietuvoje, ten gyvenantieji kritikai turi teisę pirmi pasisakyti. Tad pateikiame Mereckaitės recenziją ištisai, o ateityje tikimės atspausdinti ir išeivijos kritikų mintis.

nieko prisirišti, nėra dėl ko apgailestauti, dėl ko džiaugtis. Matyt, kiekvienas žaidimas norom nenorom reikalauja savų taisyklių. Tuo tarpu K. Almenas, likdamas pusiaukelėje į tikroviškai gilų, psichologiškai motyvuotą vidinio žmogaus pasaulio atskleidimą, likdamas pusiaukelėje į realistišką demaskuojantį *papročių romaną*, sumanęs būtent *nuotykių romaną*, atsisako kai kurių būtiniausių, mano supratimu, šio žanro elementų. „Šienapiūtės“ personažai, netapę ligi galo „gyvais“ žmonėmis, sugeba išreikšti tiktai neigiamas autoriaus tendencijas, netgi patraukliausieji iš jų (Marius, Liudvika, Giedraitienė) taip pat neapdovanojami nei protu, nei taurumu, jie neturi netgi aiškios autoriaus simpatijų persvaros. (Toks „vedančiųjų“ veikėjų nebuvimas — taip pat ir kompozicinio romano padrikumo priežastis.)

Atskirais momentais ima atrodyti, kad patraukliausiu personažu ir dominuojančiu romano motyvu autorius padarys Marių, jo skriaudos ir keršto liniją. Tačiau ir vėl tenka nusivilti — Marių rašytojas nuvainikuoja (tyčia ar neįučiomis?), paversdamas jį beminčiu, vienaplaniu, žiauriu ir primityviu žudiku, turtingųjų įrankiu, „plienine mirtimi“. (Racionaliai mąstant, šitokia interpretacija taip pat turi savo logiką ir pateisinimą, tačiau emocijos tam priešinasi.) Detalūs Mariaus fechtuotės meno aprašymai, be abejonės, daro reikiamą įspūdį, „kruvinosios“ scenos romane itin ryškios, o vietomis natūralistiškos ir baisios ligi koktumo (rašytoją aiškiai paveikusi žiaurumo ir brutalumo mada šiuolaikiniame Vakarų mene!). Sadistiško Giedraičio sukapojimo pirtyje epizodas — Mariaus paveikslo, jo keršto linijos apogėjus. Šį natūralistišką epizodą rašytojas pateikia ypatingai detaliai ir kruopščiai.

Šiurpiu Giedraičio nužudymu ir baigiamas romanas, palikantis atmintyje daug margų įvykių ir žmonių, daug ryškiai nupieštų žanrinių paveikslų (pvz., Kauno seimo aprašymas, karaliaus rinkimai, fechtuotės pamokos rūmuose, Varšuvos gatvės rinkimų dienomis ir kt.), daug istorinių žinių, keliantis pasigėrėjimą taiklia rašytojo ironija ir sąmoju (pakanka prisiminti epizodą su vienuoliu, vaikančiu ožkas iš Kauno katedros kiemo). Romane apstu epizodų, kuriuose rašytojas priverčia savo skaitytoją užmiršti gausiai naudojamas literatūriškas stilistines banalybes, tokias, kaip „lengvo vakarų vėjelio tingiai linguojami žiobintai“ ar pan., ir, užgniaužus kvapą, sekti romano įvykius.

Tačiau romanas vis dėlto palieka ir kažkokį nepasotintą troškimą, neaiškų gailestį, kad rašytojo taip ryškiai nupieštojo karų nualintoje žemėje, tose pievose ir laukuose, negailestingai trypiamuose šlėktų, karikatūriškų dabulskių ir žiaurių giedraičių, per visus 500 romano puslapių neišdygsta joks šviesos, proto ir gėrio daigelis, jokia tauresnė jėga — tegul ir tragiškai pralaiminti.

Gražina Mereckaitė

laiškai

IŠMINTINGAI PAPORYTA

(Apie Partizanus ir panteras, AKIRAČIAI, 1970, nr. 9, 23).

I. Paskelbėte 1970 spalio (Nr. 9, psl. 14) str. apie partizanus ir panteras. Pasirašo P. Žaliaduonis. Man žinoma *Akiračių* linija rasių reikalais mane verčia spėlioti, kad Žaliaduonis dėsto redakcijos nuomonę.
Šis autorius vengrus gretina prie rusų ir vokiečių: „Čia yra panašumų su...XIX šimtm. tautiniu atsibudimu ir pavergtųjų tautų kovomis prieš vengrus, vokiečius ir rusus."
Aš čia norėčiau tik paklausti pagal puskarininkiams žinomus karo dėsnius:

Ar vengrai ginasi nuo rusų, ar rusai ginasi nuo vengrų? Pagaliau, kokia supuvimo versmė draudžia vengrams gintis nuo rusų?

Žaliaduonis toliau profesoriškai teigia: „Juodosios rasės pavergėjai yra tie, kurie negrus atvežė Amerikon vergauti, tie, kurie praturtėjo negrus išnaudodami, ...tie, kurie kategoriškai atsisako į savo rajonus įsileisti juodą žmogų gyventi bei naudotis visomis pilietinėmis teisėmis."

Aš čia norėčiau tik paklausti: — Kada ateis laikas, kai ir aš ir tu, mielasis Žaliaduoni, galėsiva naudotis „visomis pilietinėmis teisėmis?"

Jis toliau studentiškai rašo: „...partizaninis judėjimas Lietuvoje prasidėjo ir vyko todėl, jog buvo pažeista Lietuvos valstybės nepriklausomybė, o partizaninis judėjimas Amerikoje prasidėjo, nes buvo pažeista vienos rasės žmonių pilietinės ir žmogiškos teisės".

Dabar, Žaliaduoni, mums pasakyk, kas finansavo Lietuvos partizanus ir kas pinigais remia juoduosius Amerikos partizanus (jeigu tokių yra)?

Paskutinis Žaliaduonio pamokslas: „...mūsų solidarumas „law and order" klausimais... atspindi moralinį nejautrumą..." skamba nelietuviškai pagal savo turinį. Todėl aš jo nesuprantu.

II. Paskelbėte 1970 lapkričio (Nr. 10, psl. 1) nepasirašytą (taigi savo vardu) str. Kudirka ir Brazinskai. Cituoju: „Lietuvių reakcija į negrų teises Amerikoje... liudija dvigubo standarto buvimą žmogaus teisių atveju. Lietuviai nebuvo sujaudinti nei Biafros tragedijos, nei baskų nuteisimo, nei galų gale kvebekiečių aspiracijų." Ir klausiu: Kiek Biafros gyventojai, Ispanijos baskai ir Kvebeko prancūzai jaudinosi 1940 m., kai maskoliai įsibrovė į Lietuvą?

Jūs, *Akiračiai*, pradėjote rašyti nebelietuviškai. Todėl mano namuose jūsų mėnraščiui vietos nebėra.

Su nejautria pagarba ir kolegišku linkėjimu jums mokytis lietuviškai rašyti.

Jonas Kaunas

P. S. Galite šį laišką skelbti arba neskelbti. Aš jo turinį naudosiu spaudoje žmonių, kuriuos jūs vadinate ugniagesiais.

J. K.

NIEKINDAMI VEIKĖJUS

(Akiračiai aplamai)

Su didele abejone prisiunčiu prenumeratą metams. Šiais pasaulio išsilaisvinimo iš priespaudos laikais, kada net ir laukinės Afrikos tautelės atgauna laisvę ir sukuria savo valstybėles, didelė skriauda ir neteisybė būtų to nereikalauti mūsų pavergtai ir kenčiančiai tautai. To reikalauja ir mūsų tautinė savigarba, jei dar jos kiek turime. Iki šiol kai kurie *Akiračių* straipsniai buvo labai apdairiai parašyti, bet buvo daug ir tokių, kurie pasitarnavo tik okupantui, niekindami kiek aktyvesnius mūsų veikėjus dėl Lietuvos laisvės. Linkiu neišvirsti į lietuvių kalba leidžiamą, bet svetimą lietuviškai dvasiai ir siekimams laikraštį.

Čikaga — Edm. Jasiūnas

DANOS STANKAITYTĖS KONCERTAS

ŠEŠTADIENĮ, BIRŽELIO 12 D.,
8:30 val. vakaro
ORCHESTRA HALL
216 So. Michigan Ave., Čikagoje

Bilietai gaunami:
JONO VAZNELIO PREKYBOJ 2624 W. 69th St.
Bilietų kainos: 6, 5 ir 4 dol.

POKALBIS SU HELGE RINHOLM

(atkelta iš 16 psl.)

O čia atrodo kad buvo anksčiau Lietuvoje... Jie sakė, kad čia yra atnaujintos tradicijos iš praėjusio šimtmečio.

— Ką daugiau, išskyrus Vilnių, teko Lietuvoje matyti?

— Studentai labai mėgdavo su kuprinėmis ir baidarėmis po visą tą šalelę važinėti... Aš ne — deja, aš negalėjau su jais važiuoti. Ypatingai per Rasu šventę tai buvo labai įdomu, sakė. Negalėjau važiuoti. Su keletu išimčiu man neleido važiuoti už Vilniaus ribų. Be leidimo važiuoti — tai baisu... Įdomu, kad universitete niekuomet neleidė man kalbėti studentams. Nors iš visokių klubų kreipėsi į aspirantūros skyrių. bet niekuomet neleidė man. Aš tik privačiai... Keista, kaip mažai jie žino apie Vakarus, labai mažai. Aš turėjau labai daug knygu, ir dažnai atėjo į mano kambarį pasiskolinti.

— Ar leido knygas įsivežti?

— Aš tik sakiau, kad čia yra gramatikos, vadovėliai. Aš turėjau apie 200 knygų. Apie filosofiją, apie šiuolaikinę literatūrą. Angliškų, prancūziškų, vokiškų. Irgi kiekvieną kartą, kai buvau Maskvoje, atsivežiau Time, Newsweek. Velsietis gaudavo The Guardian.

— Gaudavo paštu?

— Mums tai galima buvo. Aš gavau per pasiuntinybę. Tokiu viršeliu, jūs žinot, kaip čia siunčia pornografiją... Kad niekas nesužinotų... Kad... čia yra labai pavojingas dalykas. Ir tai irgi labai blogai man veikė, kad negavau naujienų. Daugiausia ten skaitė *Życie Warszawy*, tai geriausias laikraštis... Lietuviams Lietuvoje — beveik vakarietiškas... Studentai labai skaitė tą laikraštį. Ten viskas maždaug buvo parašyta, nors, ir Lietuvoj, ir visoj Sąjungoj tyli apie visokius dalykus, nieko nesako. Ir aš niekuomet neskaičiau *Tiesos*... Bet aš turėjau savo priimtuvą, galėjau gaudyti savo programas iš Norvegijos.

Bet visdėlto įdomu, kad lituanistiniame fakultete studentams reikėjo paruošti kokią nors kalbą apie absurdo teatrą. Tai aš nežinau, iš kur jie gavo literatūrą. Bet jie turėjo paruošti šitą dalyką. Įdomu, kad vokiečiai iš Rytų Vokietijos labai negalėjo suprasti, kad Lietuvoj reikia studijuoti Nietzche, Schopenhauerį. Labai daug buvo tokių netikėtų įdomumų...

Ar biblioteka turi literatūros iš Vakarų?

— Labai mažai. Galbūt vienas profesorius gavo vieną knygą, ir jie daro trisdešimt kopijų. Pavyzdžiui, Frenkelio etimologinis žodynas, na jūs žinot, kaip visą laiką knygos dingsta. Niekas negauna. Kas nors gauna tą dalelę, o kasnors kitą. Ir taip universitetas perspausdina visas ir perduoda studentams. Ir visi labai kopijuoja. Visokių knygų. Iš specfondo, pavyzdžiui.

— Ar tau leido naudoti specfondo knygas?

— Aš negalėjau. Aš pavyzdžiui negalėjau vartoti Lietuvių enciklopedijos.

Ar ir tau reikėjo klausyti karinės katedros kursą?

— O ne!

— O marksizmo?

— Irgi ne.

— Koks yra universiteto studentų pasiskirstymas tautybėmis?

— Yra labai mažai rusų. Beveik nėra paskaitų rusų kalboj, aš niekuomet negirdėjau... Rusai daugiausiai galbūt yra Politechniniam institute Kaune... Gal užtat yra tiek mažai užsieniečių, kad viskas reikia lietuviškai daryti.

— Teko turbūt skaityti Akiračiuose, *kad dabar žada į Vilniaus universitetą priimti ir užsienio lietuvius. Ar verta bandyti studentams iš Vakarų pastudijuoti Vilniuje bent metus?*

— Pirmiausia, tai būtų didelė paslauga Lietuvai. Studentams ir visam universitetui trūksta ryšių su užsieniu. Kuo daugiau užsieniečių (ar užsienio lietuvių) atvažiuos, tuo labiau. Tokios „operacijos" informatyvinė vertė bus neįvertinama. Armėnai tai padarė, kodėl lietuviai negali sekti?

Antra vertus, nepaisant tam tikrų Tarybų Sąjungos gyvenimo nemalonumų, studentams iš JAV nebus nuobodu. Gera proga padidinti savo patyrimą. Mokslo kokybė palyginti aukšta. Aspirantas gali dirbti gana savarankiškai, naudojantis ir universiteto ir Mokslų Akademijos bibliotekomis.

(Šioje vietoje pasibaigė mūsų magnetofono juosta, nors su Helge Rinholm dar būtume galėję daug pasikalbėti). Ačiū už pokalbį, Helge. Ir — pasakyk bent porą žodžių norvegiškai — kitaip netikėsime, kad Tu ne lietuvis.

Det er en stor glede for meg å utgjøre en forbindelseslinje mellom Norge og Litauen.

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė:..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

L.arch. ALp 1752
Larch

POKALBIS SU HELGE RINHOLM

KUR RENGĖ VĖLINES, SKAITĖ POEZIJĄ, STATĖ AUKURUS IR LAUŽUS

Helge Rinholm prieš porą metų baigė slavistiką Oslo universitete, Norvegijoje. Šiuo metu jis specializuojasi Indianos universitete.

Su Helge susitikom Santaros-Šviesos susirinkime ir kalbėjome ilgai. Apie raudas ir sutartines, Vėlines ir Jonines, apie Vilniaus studentus. Kalbėjome lietuviškai. Ir tik lietuviškai. Pokalbyje sąmoningai palikome visas klaidas, kad skaitytojai nesuabejotų, jog jis tikrai norvegas. Per dešimt mėnesių išmokti kalbėti lietuviškai beveik be klaidų — tai būtų kone stebuklas. Toliau pateikiame tai, ką magnetofonas užrašė.

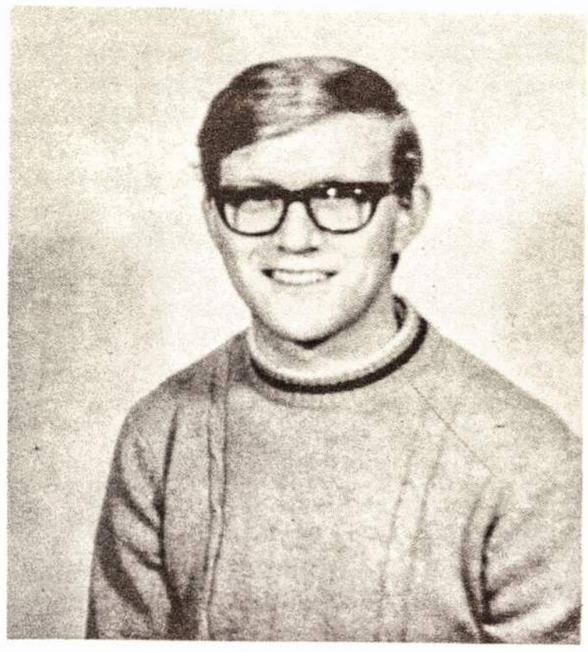

Helge Rinholm

— Prieš dvejus metus aš vadovavau vieną turistų grupę iš Lietuvos... daugiausia kultūros veikėjai, dailininkai... Aš niekada negalvojau, kad galima būtų į Lietuvą važiuoti studijuoti, bet jie sakė, nu, pamėgink. Ir aš pamėginau, ir tikrai... gavau stipendiją, tarybinę stipendiją... Bet iki galo, prieš išvažiuodamas iš Norvegijos, aš galvojau, kad negausiu. Niekas iš to neišeis...

Atvažiavau. Gavau savo stipendiją. Už kiekvieną mėnesį gavau šimtą penkiasdešimt rublių. Tai yra daugiau, negu užlyginimas daug akademikų Lietuvoj. Kartu su tuo aš irgi dėsčiau norvegų kalbą germanistams... Tai labai reta proga jiems...

Kalbame apie Vilniaus universiteto studentų bendrabutį.

Kai atvažiavau, mano kambarys buvo visai naujai atstatytas. Nuda- nudadažytas ir gražus. Anksčiau ten irgi gyveno du užsieniečiai — vienas suomas ir amerikietis Karl von Loewe. Dažnai svečiai, ateidami pas mane, mane šaukė į koridorių kalbėti. Tai buvo naujausias bendrabutis. Iš viso yra šeši bendrabučiai. Yra senas Tauro bendrabutis. Tai yra aukščiausio lygio bendrabutis Vilniuje. Ten daugiausia filologai ir istorikai gyvena. Labai geras gyvenimas. Labai daug zuikių. Jūs žinot, ką reiškia zuikiai?

Deja ne.

— Kas gyvena bendrabutyje be reikalo. Be leidimo. Jis nieko nemoka. Bet tai gana keista, todėl kad už kambarį moka tiktai rublį į mėnesį. Labai nedaug. Aišku, kada gauna tik trisdešimt penkius rublius į mėnesį, tai gana daug. Visdėlto aš gavau šimta penkiasdešimt rublių. O geriausia stipendija, kurį gauna studentas Lietuvoj dabar yra taip vadinama lenininė arba marksinė stipendija. Tai yra apie devyniasdešimt rublių...

Mes gyvenom tryse. Tai buvo privilegija, todėl kad kituose kambariuose gyvendavo keturiese, ir dar daugiau. Gana — ankšti.

Berods, mano kambario draugas buvo vienintelis studentas Lietuvoj kuris gavo marksinę stipendiją. Jis buvo ekonomikos fakulteto komjaunimo sekretorius. Jis daug šnekėjo su manim... Kalbėjom apie Čekoslovakijos įvykius ir labai taip įtempta pasidarė kambary. Jau nebekalbėjom apie politiką...

Ir kitas mano draugas buvo nu — daugiau nepolitinis. Jis buvo labai malonus, labai daug baliav... baliojo, — ...baliavojo.

Kokia bendrabutyje tvarka?

— Tai gana griežta pas juos, jie turi keturiasdešimt valandų į savaitę... eiti į paskaitas... Bet nekontroliuoja... Ir vieną dieną į savaitę reikia eiti į karinę katedrą. Visiems, kurie neturi kokių fizinių defektų — būtina. Mergaitės irgi, į Raudono kryžiaus tarnybą ...maždaug taip. Kuriems nereikia eiti į karinę katedrą, turi labai ilgus plaukus, o visi kiti taip labai... h, ... nu taip, labai... griežtai atrodo.

Bet aš (pradžioje) nebuvau patenkintas tuo bendrabučiu. Naujausias bendrabutis, ir mano nuomone, visdėlto blogai pastatytas. Ypatingai prausyklos! Visą pirmą savaitę aš norėjau grįžti namo... Toks triukšmas... Vakare namas atrodo kaip milžiniški gyvi vargonai. Beveik kiekviename lange radiopriimtuvas. Tiek daug žmonių... Aš gyvenau merginų aukšte... Tris naktis negalėjau užmigti. Labai triukšminga buvo. Durys buvo trys — nu, du numeriai permaži... Per žiemą labai šalta būdavo. Reikia sakyti kad statė eilę kambarių studentams iš užsienio apgyvendinti. Tų kambarių atrodė nebloga kokybė.

Gavau knygų lentyną iš universiteto. Tai buvo didžiulis liuksusas. Į mano kambarį atėję visi žiūri, koks žmogus čią gyvena. Pas kitus studentus tokio baldo nemačiau.

Bendrabutis buvo visai į Čiurlionio gatvės galą, prie Vingio parko. Labai gražu buvo. Galima kasdien pabėgint per parką į Žvėryno pusę. Į universitetą — penkiolika, dvidešimt minučių vaikščioti.

Bet (prie bendrabučio) buvo medicinos fakultetas, ir aktų salė, kur sekma — šeštadieniais būdavo šokiai. Tai buvo tikras studentų gyvenimo centras. Birželio mėnesį būdavo šokiai, net medicinos fakulteto sodo tamsumoje, nuo vidurnakties iki trijų! Ten galėjo būti iki pusantro šimto studentų su vienu muzikantu.

Kas įdomiausia buvo Vilniaus studentiškame gyvenime?

Klubai. Komjaunimas didžiausias klubas. Niekuomet nebuvau komjaunimo mitinguose, nežinau. Bet buvo ir interklubas. Ir nebuvo — buvo tik du studentai iš užsienio, be tų vokiečių iš Vokietijos demokratinės respublikos... Buvo vienas prancūzas, kuris mokydavo prancūzų kalbą universitete, ir aš, ir vienas velsietis, irgi kuris norėjo išmokti lietuvių kalbą.

— *Ar išmoko?*

— Taip. Kaip aš, maždaug, su klaidų...

— *Tai kas gi sudarė tą Interklubą?*

— Interklube daugiausia iš Moldavijos, arba Ukrainos, arba kur nors kitur. Rusai nelabai mėgsta, kad lietuviai save skaito užsieniečiais... Tai buvo gana įdomu. Ramuva yra kraštotyrininkų klubas universitete. Labai daug įdomių vakarų rengia. Labai populiarus universitete. Man tai buvo įdomiausias dalykas universitete. Apie vieną, du kartus į mėnesį rengia vakarus. Apie sutartines, apie Vėlines kalbėjo. Ir po to rengė kur nors miške Vėlines, kur dainavo raudas, skaitė poeziją... statė aukurus ir laužus...

— *Kalba nukrypsta į studentiškas tradicijas.*

— Prieš penkis metus jokių tradicijų nebuvo. Bet tada pradėjo parengti mediumą ...vidury tų keturių metų. Tai jie turi savo festivalį universiteto kieme. Taip kaip karnavalas maždaug. Su visokiomis kalbomis, apie, nu apie sistemą, apie studentų ir profesorių gyvenimą... labai faina. Ir laužais. Po to mediumo mes ėjom į Gedimino kalną. Eisena didžiulė. Dainavom lietuviškas dainas. Su raiteliu priekyj... Buvo daug tokių tradicijų. Poezijos pavasaris irgi maždaug universiteto reikalas. Turiu čia keletą skaidrių... Galima būtų kalbėti ir apie fuksų krikštynas ar apie mokslo metų pradžią. Visur daug juokų...

— *Skaidrės nukreipia kalbą į profesorius. Apie studentų santykius su profesoriais.*

— Čia profesorius Lebedys. Miręs. Labai įdomiai dėstė. XVI ir XVII amžių lietuvių literatūrą...
Čia profesorius Kazlauskas. Miręs... Pas jį klausiau įvadą į baltų kalbotyrą. Labai įdomiai ir gerai dėstė...

Aš nesuprantu, kaip profesoriai galėjo dirbti. Kaip jie dirba nuo aštuonių ryto iki devynių vakaro. Nėra sulyginimo su kitais darbininkais Tarybų Sąjungoj... Labai mėgdavo savo darbą. Nepaprastai. Studentai labai mylėjo savo mokytojus. Labai.

— *Norėjome paklausti to, kas mus labiausiai domino. Kiek laiko truko išmokti lietuviškai. Tačiau, Helge pasakoja apie studentų kiemo teatrą, ir atsakymas ateina visai netikėtai.*

— Kiemo teatras. Labai įdomu, labai gražu buvo. Tai irgi pradėjo prieš keturis metus. Pernai pastatė Vydūno „Pasaulio gaisrą". Ir ypatingai pats pastatymas įdomu. Kaip jie naudoja, oh, fak — ...nu su fakelais ir su vėliavom. Labai

Vytautė Eidukaitytė, lietuvių kalbos katedros laborantė, Helges lietuvių kalbos mokykloje.

gražus efektas. Tai, tai, nu ... čiurlioniškai, sakyčiau, išeina. Labai labai gražu. Ir pilna žmonių Sarbievijaus kieme. Ir skaito, ir dainuoja dainas. Senoviškas dainas. Prisimenu, kai vienas aktorius skaitė ištraukas iš Krėvės raštų. Labai... aš nieko nesupratau. Du pirmus mėnesius aš kalbėjau tiktai rusiškai, nes aš nesupratau tiktai lietuviškai. Tik po dviejų mėnesių pradėjau lietuviškai kalbėti. Kai vieną vakarą... kai trupučiuką perdaug išgėręs...

Studentai turėjo daug ko daryti vakarais. Ir gyvenimas labai įdomus. Man toks europietiškas įspūdis. Man labai patiko, kadangi aš esu iš Norvegijos, mes neturim tokių vokie — vokiškų tradicijų...

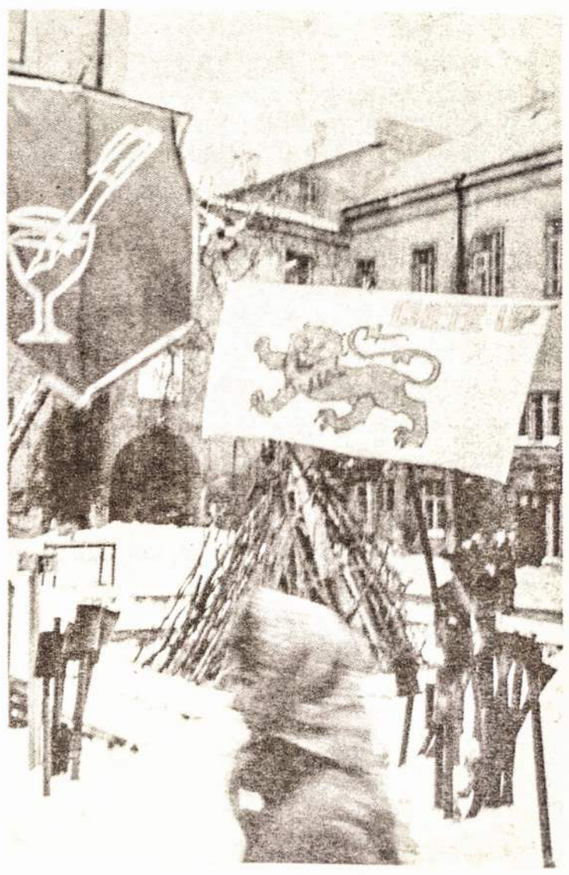

Kiekviena studentų grupė turi savo vėliavą...

Universiteto valgykla, kurioje šeštadieniais vyksta šokiai, grojant universiteto „big bito bandai".

(nukelta į 15 psl.)